

**ANKARA 19 MAYIS STADYUMU' NU
(ANKARA MİLLİ STADI'NI) OKUMAK:
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MEKAN, TOPLUMSAL
YAŞANTI VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ**

Zahide KORKMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KASIM 2007
ANKARA**

Zahide KORKMAZ tarafından hazırlanan ANKARA 19 MAYIS STADYUMU'NU (ANKARA MİLLİ STADI'NI) OKUMAK: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MEKAN, TOPLUMSAL YAŞANTI VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Zeynep ULUDAĞ

.....

Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Esin BOYACIOĞLU

.....

Mimarlık Anabilim Dalı, G.Ü.

Doç. Dr. Zeynep ULUDAĞ

.....

Mimarlık Anabilim Dalı, G.Ü.

Öğr. Gör. Dr. Adnan AKSU

.....

Mimarlık Anabilim Dalı, G.Ü.

Yrd. Doç. Dr. Elvan ALTAN ERGUT

.....

Mimarlık Anabilim Dalı, O.D.T.Ü.

Öğr. Gör. Dr. Haluk ZELEF

.....

Mimarlık Anabilim Dalı, O.D.T.Ü.

Tarih: 27 / 11 / 2007

Bu tez ile G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Nermin ERTAN

.....

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Zahide KORKMAZ

**ANKARA 19 MAYIS STADYUMU'NU (ANKARA MİLLİ STADI'NI)
OKUMAK: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE MEKAN, TOPLUMSAL
YAŞANTI VE İDEOLOJİ İLİŞKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Zahide KORKMAZ

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Kasım 2007**

ÖZET

Bu çalışma, Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun mekânsal, sosyal ve ideolojik anlamlarını, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken yılları bağlamında, dönemin toplumsal yapısı ve yaşantısıyla birlikte ele alarak okumaya çalışmaktadır. 1923 ve 1938 yılları arasındaki dönem Cumhuriyet Rejiminin inşa edildiği dönemdir ve mimarlık devletin fiziksel, sosyal ve ideolojik modernleşme sürecinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Resmi arşiv dokümanlarının, dönemde yayımlanmış gazetelerin, dergilerin ve dönemi konu alan edebi eserlerin analizi yoluyla, stadyumun ulusun inşa sürecindeki yeri araştırılmıştır.

**Bilim Kodu : 803.1.101
Anahtar Kelimeler : Ankara 19 Mayıs Stadyumu, modernleşme, ulusun
inşası, Ankara, spor yapıları
Sayfa Adedi : 140
Tez Yöneticisi : Doç. Dr. Zeynep ULUDAĞ**

**READING ANKARA 19 MAYIS STADIUM (ANKARA NATIONAL STAD):
SPACE, SOCIAL LIFE AND IDEOLOGY RELATIONSHIP
IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD**

(M.SC. THESIS)

Zahide KORKMAZ

**GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY
November 2007**

SUMMARY

This study tries to reading the meaning of Ankara 19 Mayıs Stadium in terms of spatial, social and ideological context of the in the Early Republican Period. The period between 1923 and 1938 is the years when the Republican Regime was established and the architecture was considered as a part of the ideological and social modernization process of the government initiated that time. The importance of the stadium in this construction process of the nation is investigated by analyzing the official archive documents, published papers-journals, and literary works mentioning that period.

**Science Code : 803.1.101
Key Words : Ankara 19 Mayıs Stadium, modernization, nation-
construction, Ankara, sports buildings
Page Number : 140
Adviser : Assoc. Prof. Dr. Zeynep ULUDAG**

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada gerek fikir bazında gerekse literatür araştırma çalışmalarında bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Zeynep ULUDAĞ'a, beni sonuna kadar destekleyen aileme; özellikle anneme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xv
1.GİRİŞ	1
2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIK KÜLTÜRÜ VE ANKARA 19 MAYIS STADYUMU	5
2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Kültürü	5
1.1.1. Spor yapılarının mimarlık söylemi içine girmesi	8
1.1.2. Mevcut spor yapı ve alanları	20
2.2. Ankara 19 Mayıs Stadyumu	28
2.2.1. Spor merkezi yapımına karar verilmesi ve uluslararası proje yarışmasının açılması	28
2.2.2. Yapının mimarı Paolo Vietti Violi	44
2.3. Stadyumun Mekânsal Olarak İncelenmesi	47
2.4. Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun Dönem İçindeki Anlamı	61
3. TOPLUMSAL YAŞATININ OLUŞTURULMASI VE 19 MAYIS STADYUMU	63
3.1. “Kamusal Alan” Kavramı ve Stadyumların Kamusal Alan Olarak Ele Alınması	65
3.2. 19 Mayıs Stadyumu'nun Kamusal Alan Olarak Değerlendirilmesi.....	69

3.2.1. Kent içindeki konumu	71
3.2.2. Gündelik yaşam içindeki yeri	72
4. CUMHURİYET İDEOLOJİSİ VE ANKARA 19 MAYIS STADYUMU	85
4.1. İktidar Kavramı ve Foucault'un İktidar Çözümlemesi.....	87
4.2. Bio-İktidar Kavramı	91
4.2.1. Bio iktidar ve beden.....	93
4.2.2. Bio iktidar ve nüfus	96
4.3. Erken Cumhuriyet Dönemi ve Bio İktidar	97
4.3.1. Beden eğitimi ve sporun erken cumhuriyet dönemi bio iktidarı içindeki yeri	98
4.5. İktidar Mekan İlişkisi ve 19 Mayıs Stadyumu	99
4.5.1. Bio iktidar ve mekan ilişkisi.....	101
4.5.2. 19 Mayıs Stadyumu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi bio iktidarı üzerinden değerlendirilmesi	105
5. SONUÇ	115
KAYNAKLAR	119
EKLER	127
EK-1 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.04.1927 tarih ve 030.10...144.35.15 nolu arşiv belgesi	128
EK-2. "Ankara şehrinin müstakbel planı hakkında mütehassıslara verilen şifahi, tahriri direktif ve doneler"	131
EK-3 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 09.03.1929 tarih ve 030.10...122.867.2 nolu arşiv belgesi sayfa 26	133
EK-4 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 07.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.43.6 nolu arşiv belgesi	134
EK-5 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 08.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.43.9 nolu arşiv belgesi	135

EK-6	T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 29.05.1933 tarih ve 030.18.01.02.36.40.13 nolu arşiv belgesi	136
EK-7	T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.47.10 nolu arşiv belgesi	137
EK-8	T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 17.11.1937 tarih ve 490.01.569.2266.1. nolu arşiv belgesi	138
EK-9	T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 17.06.1938 tarih ve 490.01.569.2266.1. nolu arşiv belgesi	139
ÖZGEÇMİŞ		140

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Tire Orta Okulu zemin kat planı.....	10
Şekil 2.2. Cebeci Orta Okulu zemin kat planı, Ankara, Bruno Taut, Franz Hillinger 1938	11
Şekil 2.3. Kadıköy Halkevi kat planları, Rüknettin (Güney), 1938	13
Şekil 2.4. Sivas Halkevi bodrum ve zemin kat planları, Nazif Asal ve Emin Necip, 1938	13
Şekil 2.5. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı, Kazım Dirik	14
Şekil 2.6. Sincan Köyü Planı, Behçet Ünsal	15
Şekil 2.7. H.F. Argun'a ait diploma projesi, Aksaray Şehri imar planı	15
Şekil 2.8. K. Skarpatiotis'e ait diploma projesi, Aksaray Şehri imar planı.....	16
Şekil 2.9. Lörcher Eski Şehir Planı 1924, "Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı"	29
Şekil 2.10. Lörcher Planı 1924-1925, "Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı / Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya"	30
Şekil 2.11. Lörcher Planı - spor alanları	31
Şekil 2.12. Stadyum ve resmi geçit yeri Jansen	36
Şekil 2.13. Jansen'in yarış yeri ve stadyumu gösteren 2600 numaralı planı	37
Şekil 2.14. Jansen - Ankara Şehri İmar Planı 1932.....	38
Şekil 2.15. Jansen - Ankara Şehri İmar Planı 1932 – Hipodrom ve Stadyum Alanı	39
Şekil 2.16. Ankara Genel Bölgeleme Planı, Jansen 1928	41
Şekil 2.17. Afyonkarahisar Spor Meydanı Vietti – Violi 1934	45
Şekil 2.18. Köln stadyumu vaziyet planı.....	49
Şekil 2.19. Spor Merkezi vaziyet planı	50

Şekil	Sayfa
Şekil 2.20. Stadyum planı	51
Şekil 2.21. Tribün kesiti	51
Şekil 2.22. Tribün kesiti ,1954	53
Şekil 2.17. Maraton Kulesi	59

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Ankara Vakıf Otelı (Ankara Palas), Kemalettin Bey, 1924-1928 ...	6
Resim 2.2. Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ernst Egli, 1930.....	7
Resim 2.3. Ankara Sergi Evi, Şevki Balmumcu 1933-1934	8
Resim 2.4. Kadıköy Halkevi Jimnastik Salonu	12
Resim 2.5. Papazın Bağı	22
Resim 2.6. Taksim Stadı	23
Resim 2.7. Taksim Stadı'nda gerçekleştirilen idman bayramı 1920'ler	23
Resim 2.8. Ayyıldız futbol sahası	24
Resim 2.9. Karadeniz Yüzme Havuzu	24
Resim 2.10. Karadeniz Yüzme Havuzu	25
Resim 2.11. Karadeniz Yüzme Havuzu'nda düzenlenen yüzme müsabakası	25
Resim 2.10. Karadeniz Yüzme Havuzunda düzenlenen yüzme ve atlama müsabakaları.....	25
Resim 2.12. Karadeniz Yüzme Havuzunda düzenlenen sırtüstü yüzme ve uzun dalma müsabakaları	26
Resim 2.13. Gazi Terbiye Enstitüsü Stadyumu'ndaki Jimnastik Şenlikleri	27
Resim 2.14. Gazi Terbiye Enstitüsü Stadyumu'ndaki Jimnastik Şenlikleri	27
Resim 2.15. Muaffak İhsan Garan tarafından hazırlanan karikatür	28
Resim 2.16. Lörcher Planı – Hipodrom ve 19 Mayıs Spor Kompleksi Alanı.....	33
Resim 2.17. İstasyon Caddesi	35
Resim 2.14. Stadyum ve resmi geçit yeri Jansen	34

Resim	Sayfa
Resim 2.18. Projelerin jüri heyeti tarafından incelenmesi	42
Resim 2.19. Vietti- Violi tarafından hazırlanan proje	43
Resim 2.20. Stadyumun maketi	43
Resim 2.21. Maia Hipodromu, Merano İtalya, Vietti–Violi 1935	44
Resim 2.22. İstanbul İnönü Stadyumu inşaat halindeyken.....	46
Resim 2.23. İstanbul İnönü Stadyumu	46
Resim 2.24. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı	47
Resim 2.25. Ankara 19 Mayıs Stadyumu.....	52
Resim 2.26. Ankara 19 Mayıs Stadyumu – Kapalı Tribün	54
Resim 2.27. Speer'in Hitler için tasarladığı balkon.....	55
Resim 2.28. El Lisitskiy'nin Lenin için tasarladığı konuşma kürsüsü	56
Resim 2.29. Stadyumdaki Atatürk Locası	57
Resim 2.30. Hipodrom, Atatürk Locası	57
Resim 2.31. Stadyumdaki Atatürk Locası ve 1938 yılındaki 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları	58
Resim 2.32. Atış Poligonu.....	60
Resim 2.33. Atış Poligonu.....	60
Resim 3.1. 1930'lu yıllarda Kızılay'daki Havuzbaşı,.....	64
Resim 3.2. 1930'lu yıllarda Çubuk Barajı	64
Resim 3.3. 19 Mayıs Stadyumu'nun açılışı	70
Resim 3.4. Atatürk Bulvarı üzerinden geçen ve şehri ikiye ayıran demir yolu köprüsü 1930'lar	72
Resim 3.5. Stadyumda düzenlenen güreş turnuvası	78

Resim	Sayfa
Resim 3.6. Stadyumda gerçekleştirilen atletizm müsabakaları	79
Resim 3.7. Taşhan Meydanı'nda geçit töreni, 1922	79
Resim 3.8. Taşhan önünde bir kutlama töreni, 1930 civarı	80
Resim 3.9. Spor ve Gençlik Bayramı	81
Resim 3.10. Spor ve Gençlik Bayramı	81
Resim 3.11. Ankaragücü- D. Çankaya futbol karşılaşması – Seyirciler	83

HARİTALARIN LİSTESİ**Harita****Sayfa**

Harita 2.1. Von Vince Haritası.....	32
-------------------------------------	----

1. GİRİŞ

Kentsel çevre ve yapılar sadece belirli bir dönemin kentsel ve mimari değerlerini, özelliklerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda ait oldukları dönemin toplumsal yapısını, yaşantısını, kültürünü ve ideolojisini bize belgeleyen önemli eserler olarak toplumsal bellekte yer alırlar. Bu çalışma bize Cumhuriyet tarihimizi en iyi şekilde ifade eden kamusal yapılardan biri olan Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun, dönemindeki ismiyle Ankara Milli Stadı'nın sosyal ve ideolojik anlamını, dönemin toplumsal yapısı ve yaşantısıyla birlikte ele alarak, ortaya çıkarmak ve değerlendirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma sadece tarihsel değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ideolojik bir analizdir.

Postmodernitenin gelişmesiyle birlikte mikro tarihe verilen önem de artmış ve tarihe tutarlılık ve anlam veren tek, büyük bir anlatının mümkün olmadığı görüşü yaygınlaşmıştır. Mikro tarih çalışmalarıyla birlikte tarihçiler tarafından göz ardı edilmiş olan geniş halk kesimleri de tarihte yer almaya başlamıştır [Iggers, 2000]. Bu gelişmelerin sonucu olarak belirli bölgelerin, meslek gruplarının, kurumların tarihleriyle birlikte bina tarihleri de yazılmaya başlanmıştır. Mimarlık tarihi içerisindeki çalışma konuları giderek yapı ve kent ilişkisi ile sınırlı kalmamakta, gündelik yaşam ve ideoloji ilişkileri de gündeme gelmektedir [Erkarıslan, 2001].

Bozdoğan'a göre mimarlık kültürü kavramı; belli bir yer ve zaman için mimarlık hakkındaki söylemleri üreten, yeniden üreten ya da onlara itibar kazandıran bütün kurumsal pratikleri; mimarlık okullarını, yayınları, sergileri, yarışmaları ve mesleki dernekleri içermektedir [Bozdoğan, 2002]. Mimarlık, sadece formlarla ve form oluşturmaya ilgilene, özerk, kendi kendine göndermede bulunan bir disiplin olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda önemli siyasi içerimleri olan kurumsal, kültürel ve toplumsal bir alan olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda mimari kültürün incelenmesi, bir eserin, hakkında söylenenler, yazılanlar ve inşa edilenle birlikte bir bütün olarak ele

alınmasını gerekli kılmaktadır. Mimari bir eseri incelemek ya da anlamak, aynı zamanda dönemin siyasi ve ideolojik gündemlerini nasıl onayladığını, yorumladığını ve de tartışmaya açtığını anlamaktır.

Bu çalışma Cumhuriyet döneminin sosyal ve ideolojik yapısını en iyi ifade eden yapılardan biri olan Ankara 19 Mayıs Stadyumu üzerine odaklanmakta ve bu bağlamda Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1938), kentin mekânsal dönüşümünü, toplumsal yaşantıdaki değişimi ve rejimin ideolojisi okumaya çalışmaktadır. Stadyumun bir ulusun inşası sürecindeki yerinin ve anlamının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çünkü stadyumlar diğer bir çok yapı türüne göre, kentsel makroformu şekillendirme ve değiştirme becerisi daha fazla olan, önemli bir yapı türüdürler. Stadyumlar çok büyük toplulukları bir araya getirebilme, onlara sosyal bir kimlik verebilme ve kentsel peyzajda bir odak noktası oluşturabilme yeteneğine sahiptirler.

Ankara 23 Nisan 1920’de Kurtuluş Savaşı’nın yönetim merkezi olmuş, 1921 yılı başında Cumhuriyet’in ilk anayasasının kabulünden sonra, 13 Ekim 1923 tarihinde de başkent ilan edilmiştir. Tekeli Ankara’nın başkent seçilmesinin arkasındaki nedenleri ya da kentsel ölçekteki hedefleri şu şekilde sıralamaktadır; “ örnek bir kent inşa ederek modern ve çağdaş bir yaşam ortamı oluşturmak, bu yeni kentsel mekânda geliştirilecek yeni sosyal normlarla Anadolu’nun kentleşmesine öncülük etmek ve daha da önemlisi Cumhuriyet’in başarılarını bu yeni başkentte sembolize etmek” [Tekeli, 1984]. Bu çerçevede mimarlıktan da Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni siyasi modelin dekorunu; batılı bir yaşam düzenine geçecek, yeni Türk toplumunun fiziksel yaşam çevresini oluşturması beklenmiştir. Oluşturulacak bu çevrenin toplumsal değişimin önemli bir itici gücü olacağı düşünülmüştür [Tankut, 1994]. Burada sosyal yaşantıyı barındıran bir mimarlıktan çok, olması gereken, devrimin biçimlendirmeye çalıştığı sosyal yaşantının, mimarlar tarafından tasarlanması ve yönlendirmesi beklenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, stadyumun mekansal okuması yapılmıştır. Lörcher ve Jansen Planları üzerinden kent içindeki konumu tartışılmış, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından tercüme ettirilen; Schroo ve Wells tarafından hazırlanan “Cimnastik, Oyun ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” ve Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan “Spor Sahaları ve Stadyomlar” adlı kitaplar ile Mimar Seyfettin Nasih tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda da mekan kurgusu incelenmiştir. Bu süreçte Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Arşivleri, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Arşivleri ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri’nde yapılan araştırmalarda; merkezin orijinal projelerine ulaşılammıştır. Bu sebepten dolayı, stadyumun mekansal okuması, spor merkezine ait dönem fotoğrafları ve gazete haberleri çerçevesinde yapılmıştır. Stadyum ilk tasarım aşamasında hipodromla birlikte ele alınmış fakat bu çalışma kapsamında stadyum üzerine odaklanılmıştır. Türkiye’nin modernleşme sürecindeki yeri ve etkisi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise, toplumsal yaşantıdaki değişim üzerinde durulmuş ve stadyumun yeni kent yaşantısı içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Stadyum kamusal bir alan olarak ele alınmış, fiziksel ve işlevsel olarak kamusalılığı; kent içindeki konumu ve gündelik yaşantı içindeki yeri tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise beden eğitimi ve sporun cumhuriyet ideolojisi içindeki yeri ve bu ideolojinin mekansal oluşum süreci stadyum bağlamında örneklenmiş ve tartışılmıştır. Bu tartışma Foucault’un iktidar çözümlemesi ve bioiktidar kavramı üzerinden yapılmıştır. Foucault’a göre 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren hükümlanlık kuramıyla bağdaşmayan yeni bir iktidar mekanizması ortaya çıkmıştır. Bio iktidar; adını verdiği bu yeni iktidar mekanizması, yeteneklerinin keşfedilmesi ve geliştirilmesi için bedenlerin kontrol altına alınmasını ve nüfusun dengede tutulması için nüfus üzerinde etki eden bütün değişiklikleri hesaplanabilir kılmayı amaçlamaktadır. Beden

eğitimi ve spor politikalarının yanı sıra mekan da bio iktidarın bedenleri ve nüfusu kontrol altında tutmak için kullandığı yollardan birisi olmuştur.

Sonuç bölümünde ise, stadyumun Türkiye'nin modernleşme projesindeki yeri ve önemi tartışılmaktadır. Stadyum sadece, fiziksel modernleşmenin değil aynı zamanda, toplumsal yaşantıda gerçekleştirilmeye çalışılan değişimin ve gelişmenin tamamlayıcısı olan kamusal bir mekan olarak ele alınmıştır. Diğer kamusal mekanlardan farklı olarak, dönemin ideolojisi içinde yer alan güçlü, sağlıklı birey ve nüfus yaratma düşüncesinin hem aracı, hem de sahnesi olarak değerlendirilmiştir.

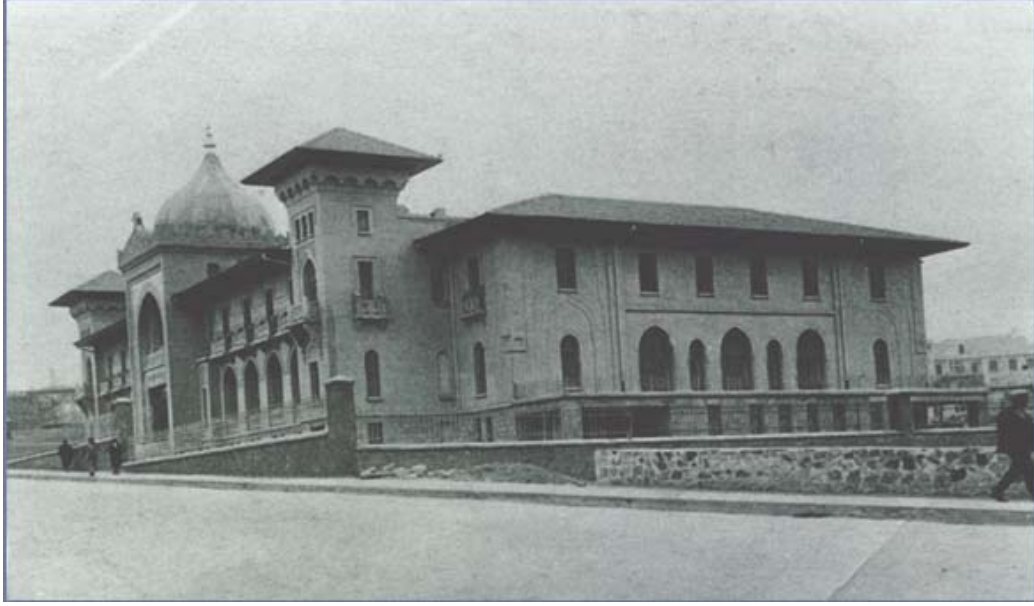
2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIK KÜLTÜRÜ VE ANKARA 19 MAYIS STADYUMU

Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Kültürü

Erken Cumhuriyet dönemi; Türkiye Cumhuriyeti tarihi bakımından özel bir yere sahiptir; çünkü bu dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisinin ve dünya görüşünün belirlendiği dönem olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu demek aynı zamanda, yeni bir toplumun yaratılması ve yeni bir ideolojinin geliştirilmesi demektir.

Dönemin ideolojisi; daha önceki dönemin devamı olduğu kadar, bu dönemden kopuşu da içermektedir. II. Mahmut döneminden (1809–1839) itibaren başlayan batılılaşma sürecinin bir devamıdır; ama aynı zamanda imparatorluk ideolojisinden kopuşu ve ulusal devlet ideolojisini yeniden kurmayı temsil etmektedir. Bu iki yönelim, dönem ideolojisinin iki ana unsurunu belirlemektedir; modernist bir gelişme çizgisi ve ulus devletin oluşturulması [Tekeli, 1994].

Tekeli; Erken Cumhuriyet Dönemindeki ideolojik oluşum içinde mimarlık alanını etkileyen bazı dönüm noktaları saptamaktadır [Tekeli, 1994]. Bunlardan birincisi 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent seçilmesi ve ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesidir. Bu gelişmeler, Ankara'da ve Anadolu'da önemli bir yapı faaliyetinin doğmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, mimarlık anlayışının değişmesinden çok yapı programının belirlenmesinde etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarda II. Meşrutiyet Döneminde gelişmiş olan Birinci Ulusal Mimarlık akımının etkisi devam etmiştir.

Resim 2.1. Ankara Vakıf Oteli (Ankara Palas), Kemalettin Bey 1924-1928
[www.tdk.org.tr]

İkinci dönüm noktası ise 1926-1927 yıllarında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet yönetimi bu tarihten itibaren Batılılaşmaya Ziya Gökalp'in sentezci görüşü içinde yaklaşmayı bırakmış ve tam olarak Batılılaşmaya yönelmiştir. Bu yöneliş, hukuk sisteminin düzenlenmesinden, mimarlığa ve eğitime kadar birçok alanı etkisi altına almıştır. Cumhuriyet modernist bir çizgi izlemeye başlamış ve bunun mimarlıktaki yansıması olarak da Birinci Ulusal Mimarlık akımı terk edilmiştir. Bu akımın temsilcisi olan mimarlar hem kamu yapılarının yapımından hem de eğitim kurumlarından uzaklaştırılmıştır. 1926 yılından itibaren sosyal ve kültürel alandaki batılılaşma ve modernleşme sürecine paralel olarak mimarlığın ve eğitiminin de çağdaşlaştırılması için yabancı mimarlar resmi davetler yoluyla ülkeye çağırılmıştır. Birinci mimarlık akımının yerini uluslararası mimari, yeni mimari, kübik mimari diye adlandırılan modern mimarlık almıştır.

Modernizmin, teknoloji, işlev, malzeme ve geometriye dayanan tasarım felsefesi, Cumhuriyet ideolojisiyle bağdaşmaktadır [Nasır, 1997]. Bu nedenle modern mimarlık, Cumhuriyet'in gerçekleştirmek istediği modernleşme projesinin biçimsel karşılığı olarak kullanılmıştır [Bozdoğan, 1998]. Düz çatı,

teraz, serbest planlama, kübik ktle anlayışı, simetriden kaçış, geniş cam yüzeyler ve özellikle yatay şerit pencereler, süslemeden arınmış yalınlık ve biçim-işlev birliği modern mimarlığın belirgin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır [Aslanoğlu, 2001].

Resim 2.2. Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Ernst Egli 1930 [www.ttk.org.tr]

1929 yılında yaşanan Dünya ekonomik bunalımından sonra Türkiye'nin ekonomik politika arayışları, 1931 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üçüncü kongresinden sonra benimsediği altı oklu ideolojisi ile Türk Tarihi ve Türk Dili konusundaki yorumları üçüncü dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, modern mimarlığın yabancı mimarlar eliyle değil yerli mimarlar eliyle uygulanması gündeme gelmiştir. Ekonomide yerli mallara yönelen rejim, mimarlıkta da yerli mimarlara yönelmiş, ulusalcılık ulusal bir mimari yaratmak yerine ulusal mimar yaratmak şeklinde kendini göstermiştir. Tekeli'ye göre bu yıllarda Ankara Sergi Evi için açılan yarışmayı şevki Balmumcu'nun Atatürk heykeli için açılan yarışmayı heykeltıraş Nejat Bey'in kazanması rastlantı değildir [Tekeli, 1994].

Resim 2.3. Ankara Sergi Evi, Şevki Balmumcu 1933-1934
[www.mimarlarodasiankara.org]

İkinci etki olarak, mimarlık ve mühendislik pratiğinin diplomalı, okuldan ya da üniversiteden yetişen meslek adamlarınca yapılmasını öngören meslek yasalarının kabul edilmesidir. Üçüncü olarak ise kent planlama pratiğinin gündeme gelmesi ve belediye yönetiminin kurumsallaştırılmasıdır.

1928 yılında Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak 1351 sayılı yasa ile Ankara İmar müdürlüğü kurulmuş ve Ankara'nın imar planı içinde bir yarışma açılmıştır. Yurt ölçeğinde planlama çalışmaları ise, 1930 yılında yürürlüğe giren Belediyeler ve Umumi Hıfzısıhha yasaları ile başlamıştır. Bunları üç yıl sonra yürürlüğe giren Belediyeler Yapı ve Yollar Yasası izlemiştir. Bu yasalarla Cumhuriyet rejimi, batılı biçimde sağlıklı ve uygar bir kent imgesi yaratmak istemiştir [Aslanoğlu, 2001].

2.1.1. Spor yapılarının mimarlık söylemi içine girmesi

Jimnastik ve spor salonları; banka binaları, temsil salonları, vs. gibi batılılaşma ile birlikte gelen mekânlardır. Spor yapı ve alanları ilk olarak

yapıların; özellikle eğitim yapılarının bir parçası olarak bina programlarına girmiştir.

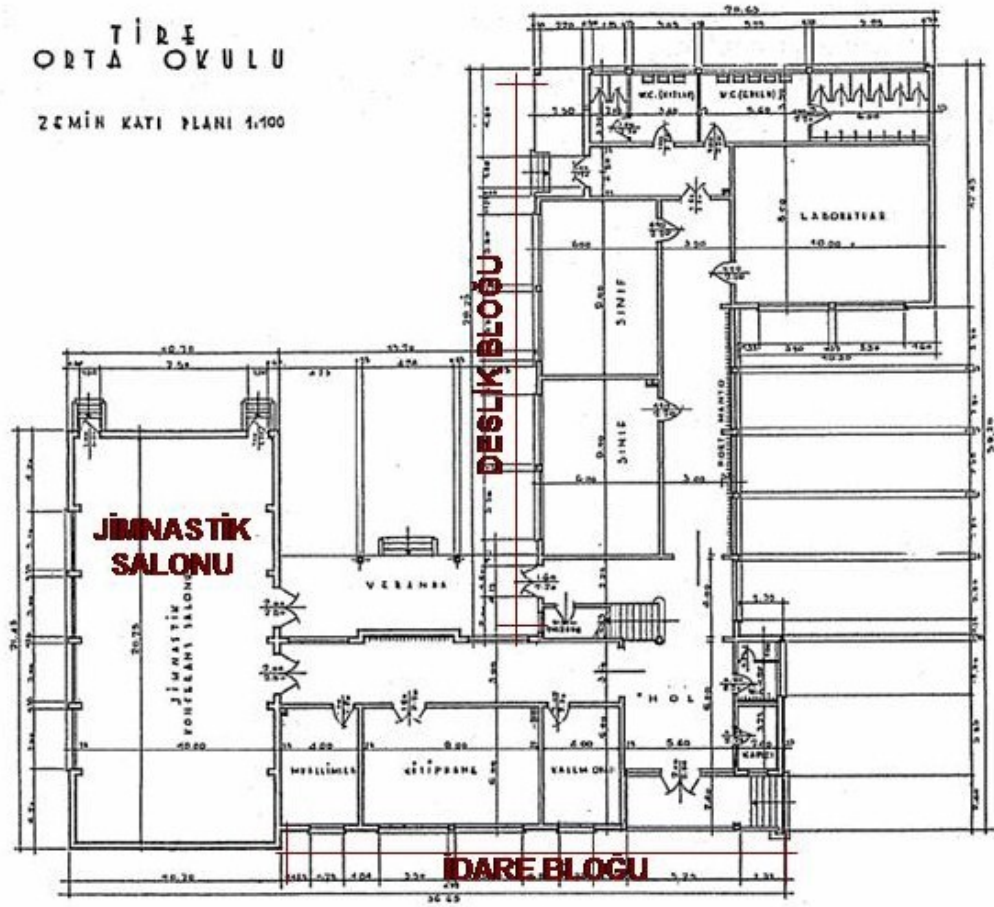
Devrimin; yurttaşı yaratma yönündeki çabalarının sonucu olarak yoğun bir eğitim kampanyası başlatılmıştır. Devrim, devrime sahip çıkacak ve devrimi yeniden üretecek bir kuşağı, eğitim sistemi aracılığıyla yetiştirmeye başlamıştır. Önce, Öğretimin Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Yasası yürürlüğe konulmuş ve bilimsel bir eğitim vermekten uzak olan medreseler kapatılmıştır. Tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve okulların programları çağdaş bir anlayış içinde yeniden düzenlenip, yeni okullar açılmıştır [Ateş, 1989] . Beden eğitimi ve spor da eğitimin bir parçası olarak ele almış ve yurttaşın bedensel gelişimi yanında zihinsel ve ahlaki gelişiminde de önemli bir araç olarak kullanılmıştır.

"Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir." [Atatürk]

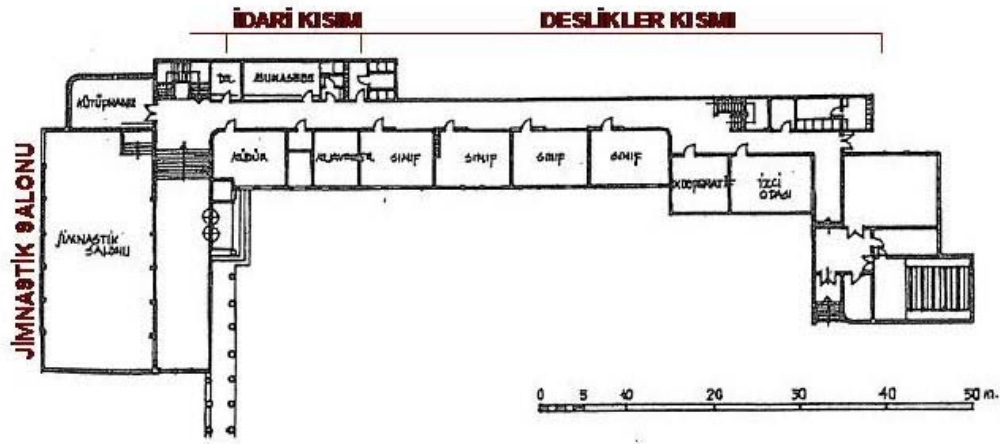
Bunun sonucu olarak, yeni eğitim programına göre tasarlanan yeni okul yapılarında, jimnastik salonları yer almaya başlamıştır. 1930'larda yapılmaya başlanan bu okullarda iki veya daha fazla katlı, içeriden dışarıya doğru tasarlanan bloklar, L ya da U şeklinde bir avlu ve toplantı mekanı oluşturacak şekilde planlanmış, jimnastik salonları ise ayrı bir blok halinde bir uca eklenmiştir. Cephe düzeninde pencereler, arkalarındaki mekanları ifade edecek şekilde farklı büyüklük ve biçimde tasarlanmıştır. Sınıflar için büyük pencereler, koridorlar için yatay şerit pencereler kullanılırken merdiven ve jimnastik salonu gibi yüksek mekanlarda ise dairesel ya da düşey pencereler kullanılmıştır [Bozdoğan, 2002].

Jimnastik salonları çoğunlukla konferans salonlarıyla birlikte tasarlanmıştır. Geniş açıklıkların geçildiği ve genellikle iki kat yüksekliğinde tasarlanan mekanlara sahne eklenerek hem jimnastik hem de konferans salonu olarak

kullanılması sağlanmıştır. İdare ve derslikler bloğu olarak işlevsel bölünmeye göre tasarlanan yapılarda; jimnastik ve konferans salonu olarak kullanılan mekanların genellikle idare bloğu ile ilişkisinin sağlandığı, sürekli öğrencilerin bulunduğu derslik bloğuyla direkt ilişkisinden kaçınıldığı görülmektedir.

Şekil 2.1. Tire Orta Okulu zemin kat planı [Arkitekt, 1932]

Şekil 2.2. Cebeci Orta Okulu zemin kat planı, Ankara, Bruno Taut, Franz Hillinger 1938 [Aslanoğlu İ., 2001]

Jimnastik salonlarının programına girdiği diğer bir yapı türü de yine eğitim yapısı olarak ele alabileceğimiz halkevleridir. İlk olarak 19 Şubat 1932’de 14 ilde açılan Halkevleri ile, yeni rejimin ideolojisini ve ilkelerinin yaymak ve bu ideolojinin ürünü olan inkılapları yerleştirmek amaçlanmıştır [Yeşilkaya, 2003]. Atatürk’ün talimatıyla halkevlerinin yapması gereken çalışmalar arasına spor da eklenmiştir.

"Halkevleri Teşkilatının umumi esaslarından spor ve beden hareketleri, gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilemeyecek aslı ve mühim bir bölümüdür. Bu nedenle "Türk geçliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunlar bir kitle hareketi, milli bir faaliyet haline getirilmelidir." [Atatürk, 1932]

Beden terbiyesi kanunun 14. maddesi halkevlerinde yapılacak spor çalışmaların çerçevesini belirlemektedir.

"Halkevleri kendi mensublarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarında, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilebilecek programlara göre jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler." [Baba, 1940]

1936 yılında ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı feshedilip, Türk Spor Kurumu kurulmuş ve bu kurum Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlanmıştır. Bu

gelişme, CHP örgütleri ve Halkevleri'nin spor yönetimine aktif olarak katılmasını beraberinde getirmiştir. Halkevleri'nin işlevi, kurulu kulüplerin bulunduğu yerlerde bu kulüpleri denetlemek, kurulu kulüplerin bulunmadığı yerlerde 'İdman Yurdu' adlı kulüpleri yaşama geçirerek, sporun ülke çapında yayılmasını sağlamaya çalışmak olmuştur [Akgül,2001].

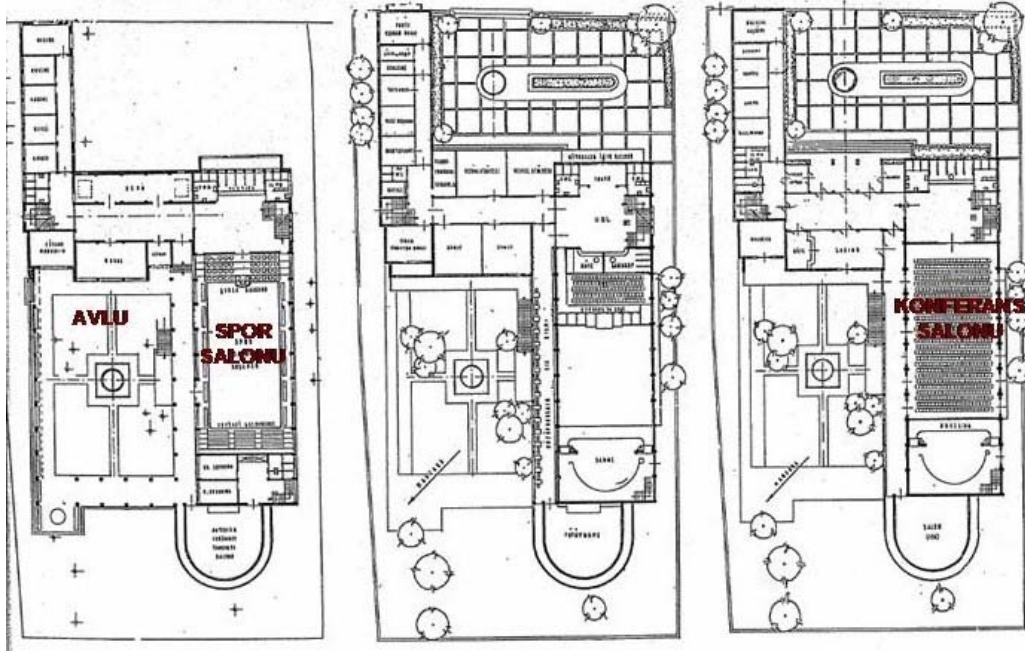
Halkevlerinin bu örgüt yapısı bina programına da yansımıştır. Halkevlerinde; bahçe ve bazı halkevlerinde avlu önemli bir mekan olmuş ve farklı işlevler için kullanılmıştır. Bahçe; eğlenceler, temsiller ve folklor çalışmalarının dışında, spor şubesi için antrenman sahası olarak da kullanılmıştır. Büyük halkevlerinde ise spor şubesine bağlı olarak kapalı jimnastik ve spor salonları yapının önemli bir parçasını oluşturmuştur [Yeşilkaya, 2003].

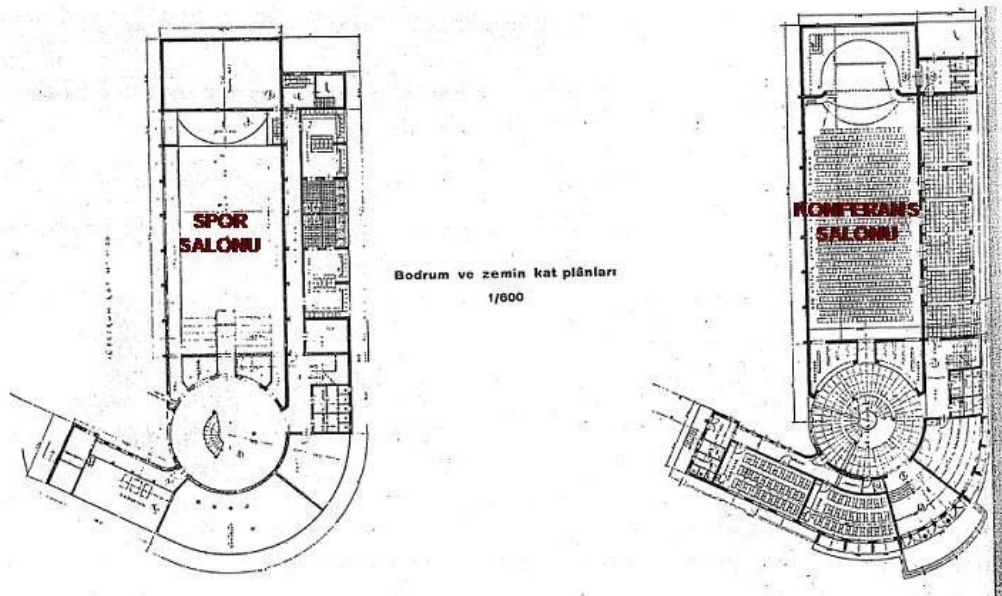
Resim 2.4. Kadıköy Halkevi Jimnastik Salonu [N.G. Yeşilkaya, 2003]

Okullarda olduğu gibi, halkevlerinde de jimnastik ve konferans salonları birlikte ele alınmıştır. Fakat halk evlerinde, jimnastik salonu, konferans salonu, tiyatro ve sinema salonu gibi büyük açıklıkların geçilmesi gereken

mekanların üst üste getirilmesi şeklinde bir çözüm yolu izlenmiştir. Jimnastik salonları en alt katta yer almış ve bahçe veya avluya ilişkisi sağlanmıştır.

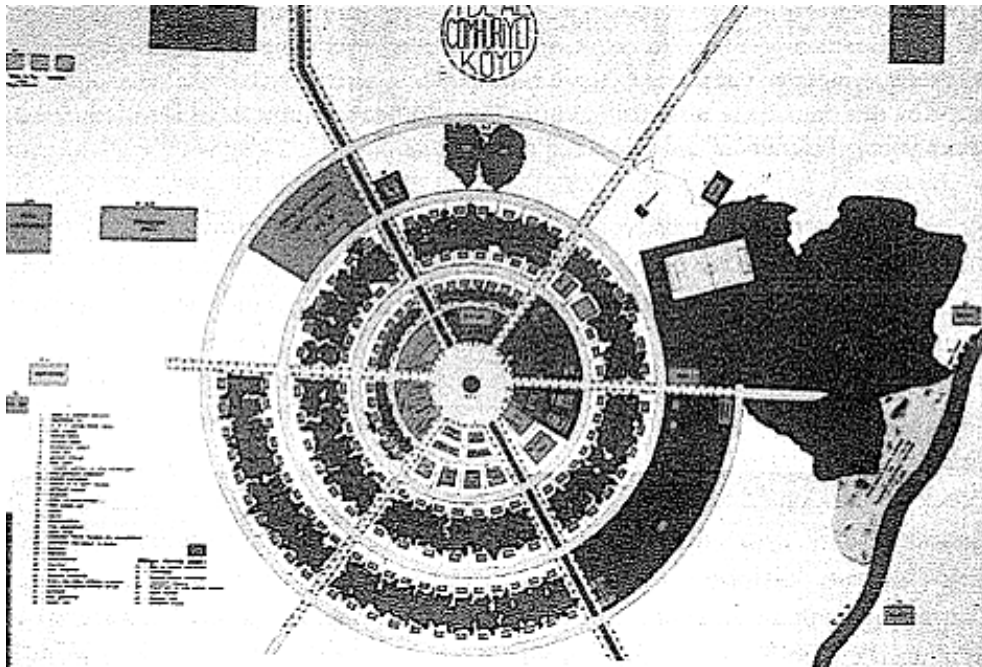
Şekil 2.3. Kadıköy Halkevi kat planları, Rüknettin (Güney), 1938 [Arkitekt,1938]

Şekil 2.4. Sivas Halkevi bodrum ve zemin kat planları, Nazif Asal ve Emin Necip, 1938 [Arkitekt,1938]

Halkevleri yoluyla halkı eğitmenin dışında; köy mimarisi yoluyla “kırsı kolonize” etme dönemin önemli programlarından biri olmuştur. 1930’larda ülke nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşamaktadır ve köylerin modernleştirilmesi, özellikle köylerin milli ekonomiye katkısı açısından üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir. Bu dönemde hazırlanan ideal köy planları içinde; Trakya umumi müfettişi Kazım Dirik tarafından hazırlanan köy planı oturma birimleri, sağlık, eğitim, ticaret ve hafif sanayi merkezlerinin yanında spor sahasına da yer vermesi açısından önemlidir.

Merkezden dışa doğru halkalar halinde yayılan bu dairesel plan; Gülsüm Baydar Nalbantoğlu’na göre Ebenezer Howard’ın Bahçe Şehir diyagramlarından ilham almıştır. Sibel Bozdoğan ise bu planı, “CHP’nin köy mimarisini biçimlendirmiş olan aydınlanma ideallerinin biçimsel ifadesi olarak ele almaktadır [Bozdoğan, 2002].

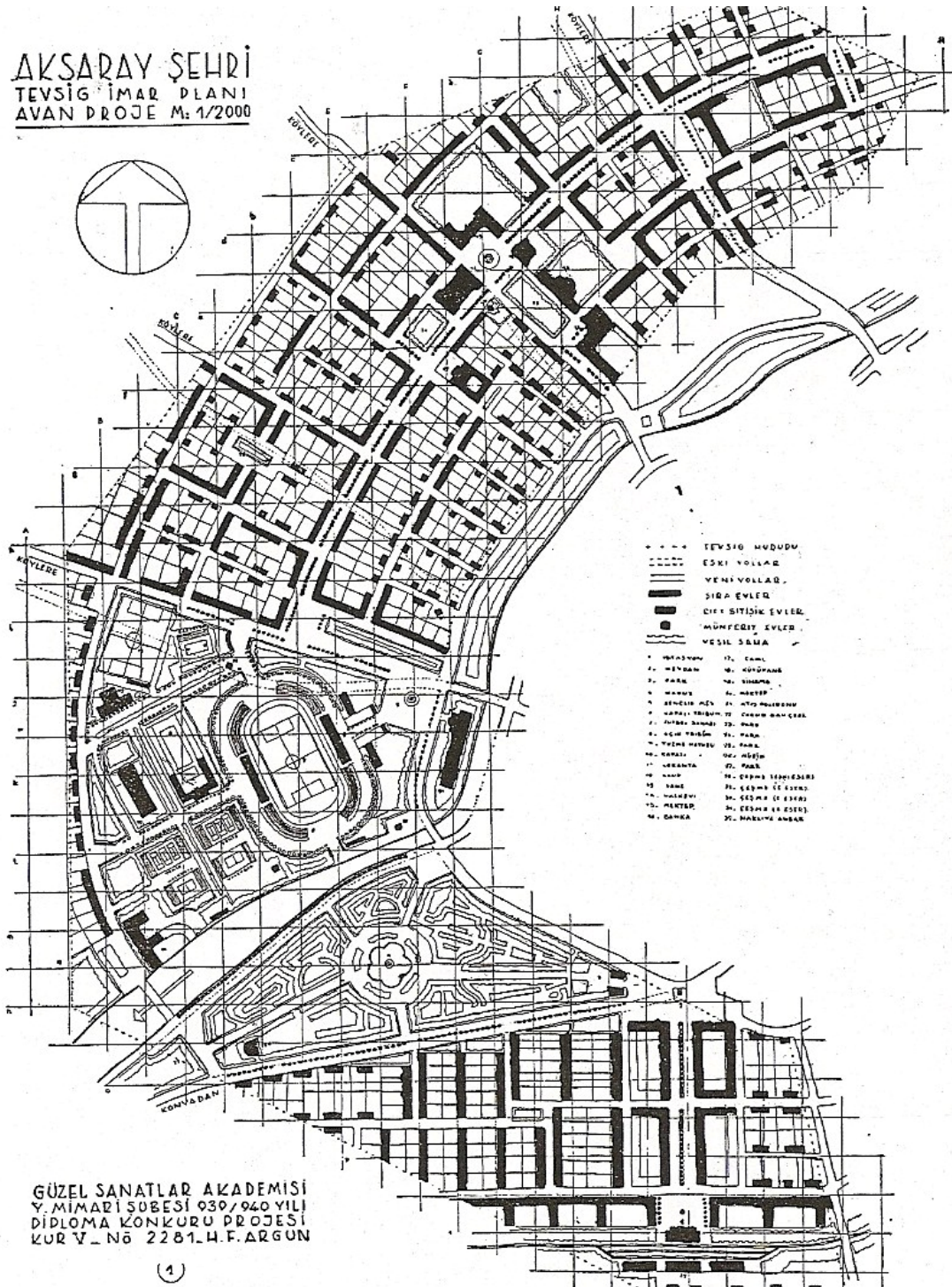
Şekil 2.5. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı, Kazım Dirik [Bozdoğan, 2002]

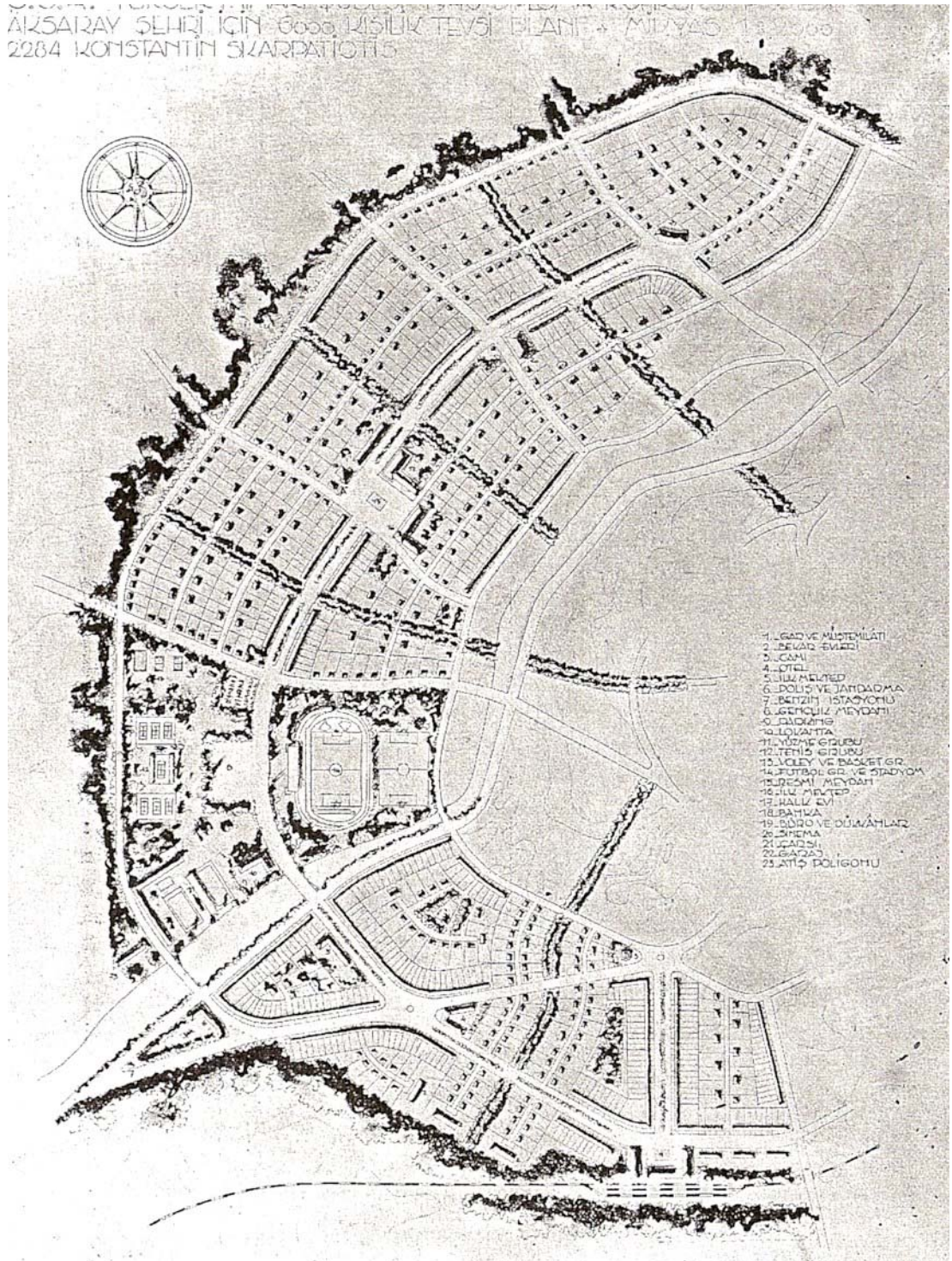
Şekil 2.6. Sincan Köyü Planı, Behçet Ünsal [Arkitekt, 1938]

Köylerde beden eğitimi ve spordan beklenen köylünün sağlıklı gelişmesine olduğu kadar sosyalleşmesine de hizmet etmesidir [Türk Spor, 1938]. Behçet Ünsal tarafından Sincan köyü için hazırlanan plan bu açıdan önem kazanmaktadır [Ünsal, 1937]. Izgara planın kullanıldığı bu şemada, üzerinde park, tören alanı, dispanser, okul, çamaşır evi gibi ortak kullanılan mekanların tasarlandığı aks oyun sahasıyla sonuçlandırılmıştır.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde 1940 yılındaki diploma proje konusu; Aksaray için 6000 kişilik yeni bir yerleşke tasarlanmasıdır. Hazırlanan 1/2000 ölçekli imar planları; spor alanlarını da içermesi açısından önemlidir. Artık spor yapı ve alanları kentin bir parçası olarak görülmektedir.

Şekil 2.7. H.F. Argun'a ait diploma projesi, Aksaray Şehri imar planı,
[Arkitekt, 1940]

Şekil 2.8. K. Skarpatiotis'e ait diploma projesi, Aksaray Şehri imar planı, [Arkitekt, 1940]

Dönemin fabrika yerleşkeleri de spor yapı ve alanlarını içermeleri açısından önemlidir. Bu yerleşkeler Erken Cumhuriyet Dönemi beden eğitimi ve spor uygulamalarının somutlaştığı en güzel örneklerdir. 1934 yılı ocak ayında ülkenin endüstriyel gelişiminde yeni bir dönem başlatmak üzere Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuştur. Plan çerçevesinde açılan fabrikalarda üretimi artırmak, hastalıklar dolayısıyla oluşan iş kaybını önlemek ve kronik yorgunluğu azaltmak amacıyla spor yapı ve alanlarına yer verilmiştir [Akın, 2004].

Kayseri Sümerbank Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'nde 50 m uzunluğunda bir yüzme havuzu, futbol ve atletizm sahası, at sporları için bir maneaj, 4 tenis kortu bulunmaktadır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Yerleşkesi'nde ise basketbol sahası, futbol sahası ve atletizm pisti bulunmaktadır. Kayseri Dokuma Fabrikası 1935 yılında, Nazilli Basma Fabrikası ise 1937 yılında hizmete girmiştir [Peri, 2006].

Bu fabrika yerleşkeleri; fabrika yapıları ve işçi konutları dışında sosyal mekanlara da yer vermeleri açısından modern kentin küçük versiyonları olarak alınmalıdır. Wagner 1938 yılında Arkitekt Dergisindeki şehir planlamasıyla ilgili bir yazısında şunları söylemektedir:

“Türkiye Devletinin İstanbul'da veya Ankara'da, Ereğli kömür havzasında veya Karabük çelik fabrikalarında şehir mütehassısına verdiği yeni vazifeler münasebet ile meslekten olmayan herkes şunu bilmelidir ki şehir imarı ve inşası aslında hayat yaratmak ve iktisat vücade getirmekten başka bir şey değildir. Ve şehir mütehassısının esas vazifelerinden biri de yeni Türk hayat ve iktisadına en uygun ve yalnız ona mahsus olan kıyafetini vermektir” [Wagner,1938] .

Verilen bu kıyafetler içinde spor yapı ve alanlarının da yer alması; sporun modern kent yaşantısının bir parçası olarak ele alındığının bir göstergesidir.

Falih Rifki Atay'a göre bu spor tesisleri işçileri ve diğer çalışanları kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak ve boş zamanlarını en faydalı şekilde

değerlendirmelerinin sağlamak amacıyla kurulmuştur [Atay, 1935]. Burhan Asaf Belge, Kayseri Tekstil Kombinasında işçilerin hayatlarını gündüz kumaş dokuyarak, akşamları ise top oyunları, tenis, yüzme ve atıcılık gibi sporları yaparak geçirdiklerini aktarmaktadır [Belge, 1935].

Kayseri ve Nazilli örneğinin dışında, Tekel İşletmeleri, Kızılay Gaz Maskesi Fabrikası, Ereğli Kömür Madenleri spor tesislerinin yanı sıra çeşitli sporlar için kulüpler kurmuşlar, çalışanlara eğiticiler, idman imkanları, spor kıyafetleri ve spor malzemesi sağlamışlardır. Fabrikaya olan aidiyeti artırmak amacıyla üyelik kartları, amblemler, bayraklar gibi sembolik öğelere özel önem vermişler, diğer fabrikaların takımlarıyla müsabakalar düzenlemişlerdir [Akın, 2004]

Spor yapı ve alanlarının tasarlanması devletin de üzerinde önemle durduğu konulardan birisi olmuştur. 1933 yılında; Hollanda Milli Olimpiyat Komitesi Asbaşkanı Schroo ve Mimar Wellls tarafından hazırlanan kitap “Cimnastik, Oyun ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” adıyla Türkçe’ye çevrilmiştir. Kitabın Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Aziz Bey (Akyürek) tarafından yazılan ön sözü bu konuya verilen önemi ifade etmektedir.

“...Ta köylere varıncaya kadar memleketimizin her tarafında meydana getirilmelerinde çok büyük ihtiyaç duyulan oyun ve spor alanlarının en iyi şartlar altında tesisi işinde spor klüplerine, köy, nahiye, belediye ve vilayetlerle okul müdürlerine faydalı olacağı umuduyla Türkçe ‘ye çevrilmiştir” [Akyürek, 1933].

Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından 1933 yılında tercüme ettirilen diğer bir kitap ise Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan “Spor Sahaları ve Stadyomlar” adlı kitaptır.

Önemli bir diğer gelişme olarak, Mimar Seyfettin Nasih’in, Maarif Vekâleti tarafından Avrupa spor mimarisi hakkında inceleme yapmak üzere

Almanya'ya gönderilmiş olmasıdır. Bu incelemeler sonunda hazırlanan rapor 1933 yılında Mimar Dergisinde "Stadyumlar" başlığı altında yayınlanmıştır. Mimar Seyfettin Nasıh, bu yazısında Almanya'da sporun gelişimini, izlenen spor politikalarını Almanya'da yapılmış stadyumları ve stadyum inşası için gerekli teknik bilgileri aktarmıştır. Stadyumları milletlerin medeniyet seviyelerinin göstergesi olarak nitelendirmiştir:

"Stadyumlardaki tekâmül, bu eserlere malik olan milletlerin yüksek kültür ve kabiliyetlerine canlı bir misaldir" [Nasıh, 1933].

Bu üç kaynaktaki ortak ve önemli nokta; spor yapılarının mimarlara ayrı bir uzmanlaşma alanı olarak sunulmuş olmasıdır. Her üç kaynakta da spor yapı ve alanlarının tasarımının ayrı bir uzmanlaşma ve teknik bilgi gerektirdiğinin altı çizilmiştir.

Spor yapı ve alanları yapımıyla ilgili yasal düzenlemeler de yapılmıştır. 1930 yılında çıkarılan Belediye Yasası ile belediyelere "çocuk bahçeleri, spor alanları, yerel ihtiyaçlara uygun stadyumlar yapmak ve işletmek" gibi yükümlülükler ve bütçelerinin %2-%4'lük kısmını bu işlere ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte birçok belediye dönemin koşulları içinde, spor faaliyetleri ve tesisleri için kendilerinden ayırmaları beklenen oranı ayıramamışlardır [Akın, 2004].

2.1.2. Mevcut spor yapı ve alanları

Türk toplumunda ve sosyal yaşantısında spor önemli bir yer almıştır. Türkler toplu yaşadıkları köy ve kasabalarda düz ve çimenlik bir yeri güreş ve cirit alanı olarak belirlemiş ve korumuşlardır. Büyük ve önemli şehirlerde ise genellikle güreş, atlı sporlar, ok atışları ve çeşitli törenler için alanlar hazırlamışlardır. Aynı zamanda bu alanlar savaşa daima hazır bulunması gereken gençlerin ve ordunun eğitim yeri olmuştur [Güven, 1995].

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ok meydanları önemli spor alanları olmuşlardır ve otuz dört yerde ok meydanı yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde İstanbul Ok Meydanını; bu zaferin anısını gelecek kuşaklara aktarmak ve okçuların eğitim yapmalarını sağlamak amacıyla okçulara ayırmıştır ve İstanbul Ok Meydanı Türkler'in İstanbul'da yaptırdığı ilk spor alanıdır [Güven, 1995]. İstanbul'un fethinden önce şehirde mevcut olan spor alanları çeşitli spor eğitimleri için kullanılmakla birlikte, Anadolu'dan getirilen halk için kurulan mahallelerde ve şehrin dışında da spor eğitimi ve yarışmaları için özel alanlar yaptırılmıştır [Yıldıran, 1995].

"Meydan", "çayır", "sahra" adı verilen bu alanlarda; atıcılık, binicilik, cirit, güreş branşlarında, halkın da izleyebileceği müsabakalar düzenlenmiştir. Kabak Meydanı, At Meydanı, Ok Meydanı, Et Meydanı; Veliefendi, Haydarpaşa, Büyükdere, Kağıthane çayırıları; Davutpaşa Sahrası bunların başlıcalarıdır. Taşra kentlerinde de cirit ve cümdi meydanları, pehlivan ve okçu tekkeleri, aynı branştan sporcuların devam ettiği kahvehaneler oluşturulmuştur [Sakaoğlu, 2002]. Bu alanlarda düzenlenen müsabakalar ve spor çalışmaları II. Abdülhamit dönemindeki (1876-1909) sıkı yönetime kadar devam etmiştir.

1863 yılında ilk kez terbiye-i bedeniye dersi biri sivil ikisi askeri olmak üzere üç lisenin ders programına girmiştir. Altı ay sonrada, Maarif Nezareti'nin, yayınladığı ders programıyla, beden eğitimi tüm orta öğretim kurumları için zorunlu hale getirilmiştir [Fişek, 1988]. Bu kararın sonucunda okulların avlu ve bahçeleri spor alanları olarak kullanılmaya başlanmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de takım sporları özellikle futbol yaygınlaşmaya başlamış ve aynı yüzyılın son çeyreğinden itibaren İngiliz denizci ve diplomatların çabalarıyla dünyada ve Türkiye'de tanınmaya başlanmıştır [Fişek, 1988]. Öncelikle yabancı ve azınlıklar arasında yaygınlaşan futbol zamanla Türkler arasında da yaygınlaşmış ve 1908 yılında

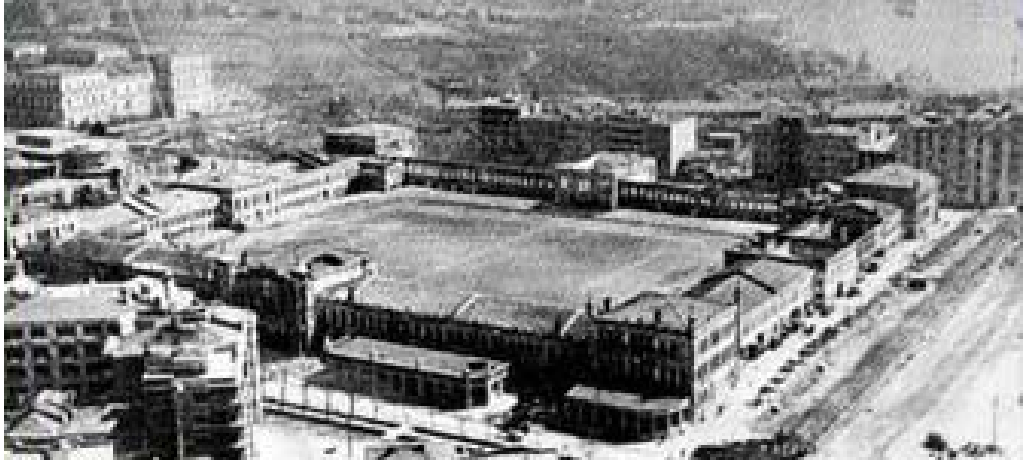
Meşrutiyet'in ilanıyla cemiyet kurma hak ve özgürlüğü tanınınca spor klüpleri açılmaya başlanmıştır.

Bu dönemde çayırlar yine önemli spor alanları olarak kullanılmıştır. Futbol müsabakaları dışında bu alanlarda koşu ve güreş müsabakaları düzenlenmiştir [Fişek, 1988].

Resim 2.5 Papazın Bağı [Türk Edebiyatında Futbol, 2004]

Stad adıyla anılan ilk spor alanı ise İstanbul'daki Taksim Stadı'dır. Taksim Topçu Kışlasının avlusunda düzenlenen statta futbol dışındaki spor karşılaşmaları ve gösteriler de yapılmıştır [Elli Yıllık Yaşantımız, 1975]

Resim 2.6 Taksim Stadi [www.stadyum.org]

Resim 2.7. Taksim Stadi'nda gerçekleştirilen idman bayramı 1920'ler
[Akın, 2004]

Ankara'da ise Cumhuriyet'in ilanından önce şimdiki Cebeci Stadi'nın bulunduğu yerdeki "Hamit'in Tarlası" denilen çayırılıkta; cirit ve güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Yeni rejimin ideolojisiyle birlikte spora verilen önem artmaya başlamış ve bunu spor alanlarındaki artış izlemiştir. 1923 yılında, Atatürk'ün Muhafız Bölük Komutanı Üsteğmen İsmail Hakkı (Tekçe)

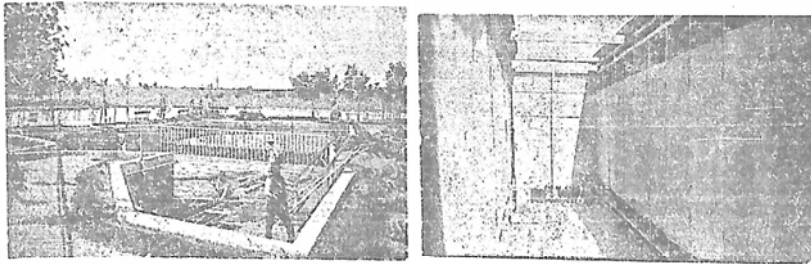
Bey, bugün Tandoğan Meydanı ile Mebus Evleri arasında kalan alanda “İstiklal Sahası” adında bir futbol alanı yaptırmıştır. Bunu bugün Gençlik Parkı’nın bulunduğu yerdeki bataklık kurutulmuş ve düzenlenen araziye yapılan “Ayyıldız Sahası” izlemiştir [Tanyer, 2005].

Resim 2.8. Ayyıldız futbol sahası [Ulus, 20.10.1935]

Gazi Orman Çiftliğindeki Karadeniz Havuzu, yüzme havuzuna çevrilmiş, yüzme bilenler, acemiler ve çocuklar için ayrı ayrı kısımlar oluşturulmuş ve havuzun yanına yaklaşık yüz kişilik soyunma kabini yaptırılmıştır [Hakimiyeti Milliye, 3.8.1932].

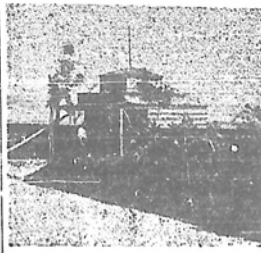
Gazi Orman Çiftliğinin Karadeniz Havuzu Yüzme Havuzu Oldu.

Karadenizde Azak denizi kısm ında çocuklar ve acemiler için yüz me havuzu yapılırken — Kabinin iç tarafı.

Gazi Orman Çiftliğindeki Karadeniz havuzunun bir yüzme havuzu haline konduğunu yazmıştık. Havuzun Bu cuma gününe yetiğmesi için inşaata surat la devam edilmektedir. Havuzun karadeniz kısmı 97 metre uzunluğundadır,iki metreden daha derindir. Bu kısım yüzme bilenler için dir. Yüzme bilmiye ler ve çocuklar için altı ızgaralı iki kısım yapılmıştır. Çocukların kısmında su 60 santim yüksektir, yüzme bilmiyenler için ayrılan kısım ise 1.40 yüksekliğinde dir.

Havuzun yanına yüz kadar üstü-

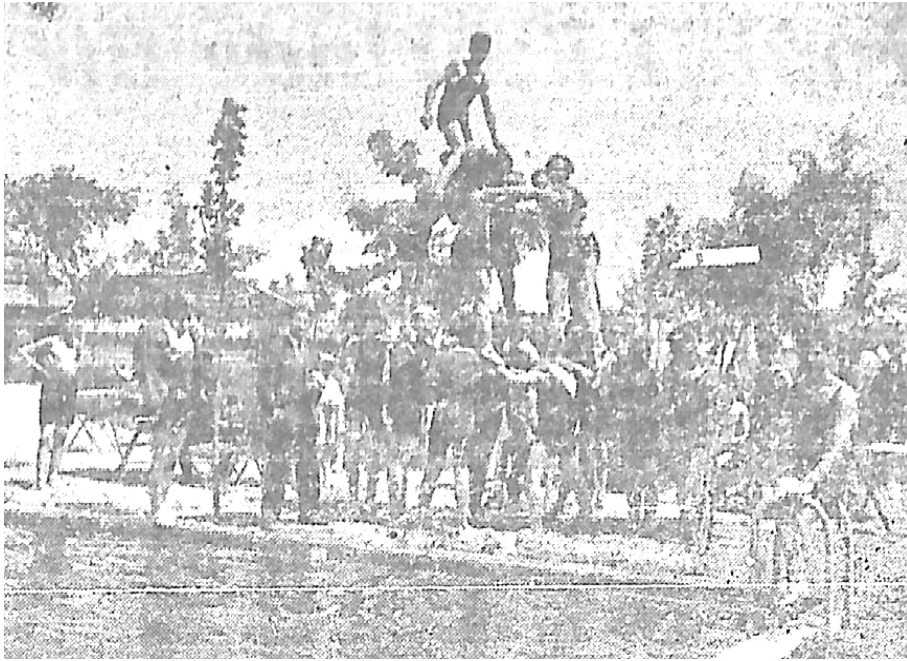
Soyunma yeri.

nin soyunup giyineceği yer yapılmıştır Erkek ve kadınlar için ayrı ayrı kabineler yapılmıştır. Yüzme havuzuna herkes kendi manyosuile gelecek önce bideuş yaparak ondan sonra girecektir.

Havuzun kenarında çiftliğin malını satan bir büfe de yapılmıştır Oto mobiller havuzun yirmi beş metre kadar ilerisindeki kapının önünde duracaklar ve yüzmiyeceklerde temdit edilen yere kadar gireceklerdir.

Havuzun suyu daimi surette değişti rileceğinden daima temiz olarak kalacaktır.

Resim 2.9. Karadeniz Yüzme Havuzu [Hakimiyeti Milliye, 3.8.1932]

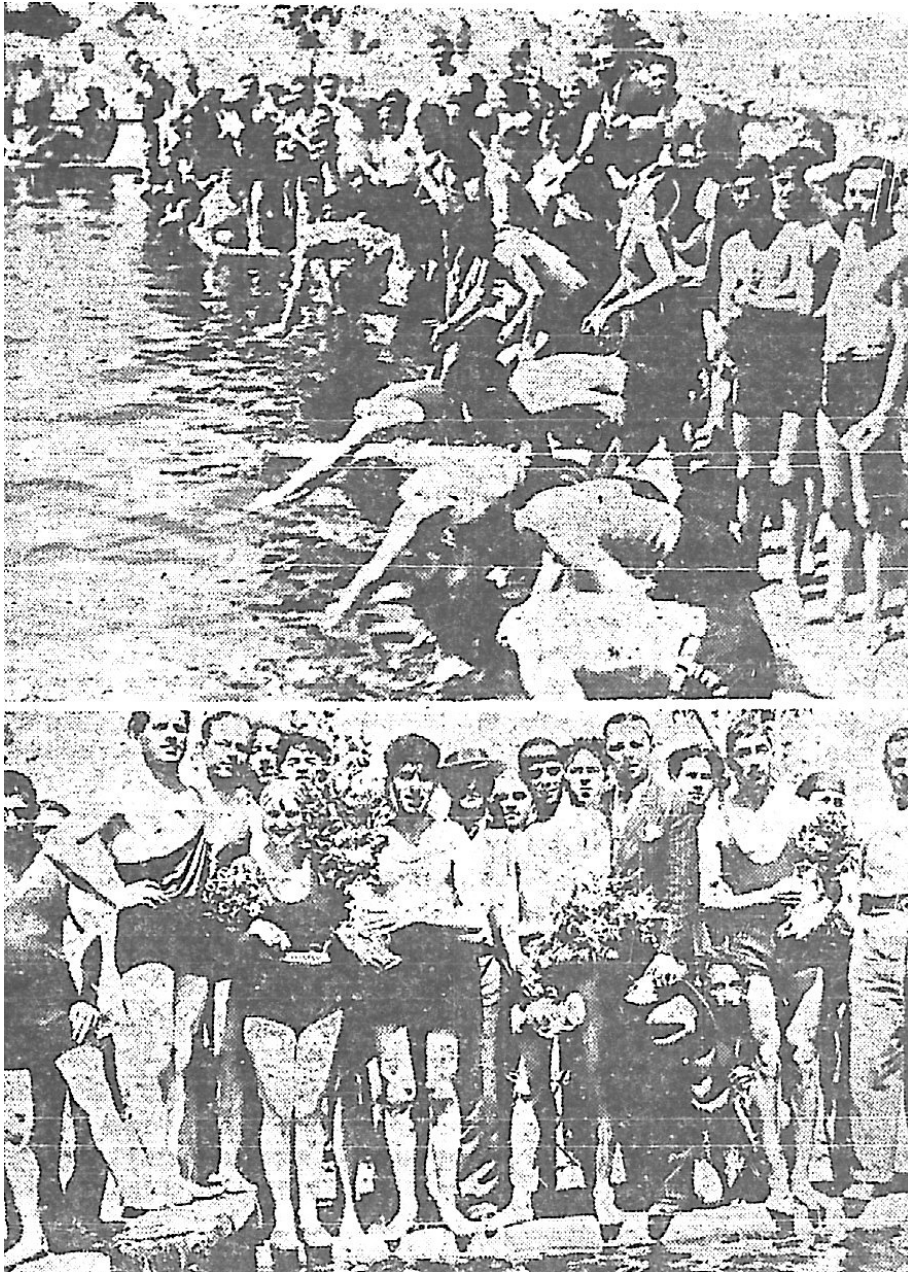

Resim 2.10. Karadeniz Yüzme Havuzu [Hakimiyeti Milliye, 6.8.1932]

Resim 2.11. Karadeniz Yüzme Havuzu'nda düzenlenen yüzme müsabakası [Hakimiyeti Milliye, 6.8.1932]

Havuzun yüzme havuzuna çevrilmesinden sonra burada yüzme ve atlama müsabakaları düzenlenmiştir [Hakimiyeti Milliye, 13.8.1932]. Yüzme havuzuna çevrilmesinden sonra, Karadeniz Havuzu, Ankaralılar için, hem boş vakitlerini geçirecekleri eğlence ve rekreasyon merkezi hem de özellikle gençler için spor merkezi halini almıştır. Buradaki spor faaliyetleri devlet tarafından da desteklenmiş teşvik müsabakaları düzenlenmiştir.

Resim 2.12. Karadeniz Yüzme Havuzunda düzenlenen sırtüstü yüzme ve uzun dalma müsabakaları [Hakimiyeti Milliye, 20.8.1932]

Gazi Terbiye Enstitüsü 'ndeki stadyumda ise atletizm ve futbol müsabakaları başta olmak üzere birçok spor müsabakası yapılmış ve dönemin önemli bir spor etkinliği olan jimnastik şenlikleri düzenlenmiştir. Gazi Terbiye Enstitüsü Stadyumu; 19 Mayıs Stadyumu yapılana kadar, gençlere yönelik spor müsabakaları ve gösterilerinin yapıldığı alan olmuştur.

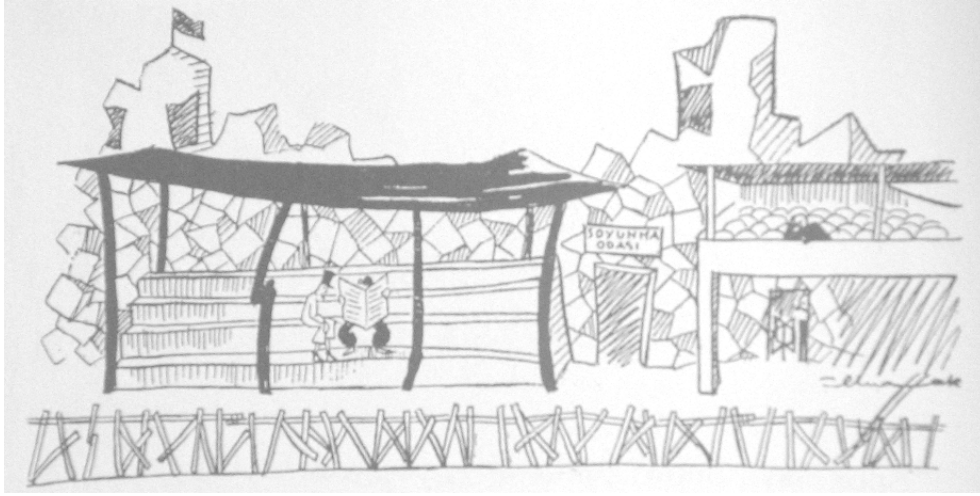

Resim 2.13. Gazi Terbiye Enstitüsü Stadyumu'ndaki Jimnastik Şenlikleri
[Hakimiyeti Milliye, 19.05.1934]

Resim 2.14. Gazi Terbiye Enstitüsü Stadyumu'ndaki Jimnastik Şenlikleri
[Hakimiyeti Milliye, 19.05.1934]

1932 yılında Olimpiyat dergisinde yayınlanan ve Muaffak İhsan Garan tarafından hazırlanan karikatür dönemim tesis sorununu gündeme getirmesi açısından önem kazanmaktadır.

Resim 2.15. Muaffak İhsan Garan tarafından hazırlanan karikatür
[Olimpiyat, 1932]

“1932’de Taksim Stadyumu’nda Galatasaray – Fener maçı oynanırken; Seyircilerden biri – Bak gazetede ne yazıyor: Belediye Yenibahçe’de bir stadyum yaptırmaya karar vermiş.”[Garan, 1932]

Karikatürde saha kenarına çizilen tahta çitler ve derme çatma tribün dönemin spor sahalarını çok iyi özetlemektedir. Çünkü dönemin spor sahaları; asıl sahanın tahta korkuluklarla ayrıldığı, saha çizgilerinin kömür tozuyla çizildiği, toprak, tahtadan yapılmış tribünlerin yer aldığı mekanlar konumundadır.

2.2. Ankara 19 Mayıs Stadyumu

2.2.1. Spor merkezi yapımına karar verilmesi ve uluslararası proje yarışmasının açılması

13 Ekim 1923’te kabul edilen yasa ile Ankara, Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti olmuştur. Bu ise kentin gelişimini etkileyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Ankara’nın kazandığı yeni işlev doğrultusunda yeniden imarı öncelikli duruma gelmiştir.

Ankara’nın ilk planları, ilk Şehremini (Belediye Başkanı) (Mehmet) Ali Bey döneminde, Eski Şehir (Kale ve çevresi), bir yıl sonra da Yeni Şehir için olmak üzere, Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi’ne ısmarlanmış ve

planlar firmanın uzmanlarından Dr Carl Christoph Lörcher tarafından hazırlanmıştır. Lörcher 1924 yılında Eski Şehir (Kale ve çevresi) için 1/2000 ölçekli, “Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı” başlıklı, 1925 yılında ise Yeni Şehir için 1/1000 ölçekli, “Yönetim Şehri: Plan ve Yapılaşma Planı” başlıklı iki plan hazırlamıştır. 1924 ve 1925 yılları arasında ise sözü edilen iki planı birbirine bağlar nitelikte olan “Türklerin Başkenti Ankara’nın Yapılaşma Planı / Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya” başlıklı, 1/10000 ölçekli, “çerçeve planı” denilebilecek bir plan daha hazırlamıştır. Cengizkan’a göre, bu planlar Ankara’nın gelişmesinde çok etkili olmuş ve daha sonra hazırlanan Jansen Planı’nın uygulama alanı ve biçimini sınırlandırmışlardır [Cengizkan, 2004].

Şekil 2.9. Lörcher Eski Şehir Planı 1924, “Türklerin Başkenti ve Konut Yerleşimi Ankara için Yapılaşma Planı” [Cengizkan, 2004]

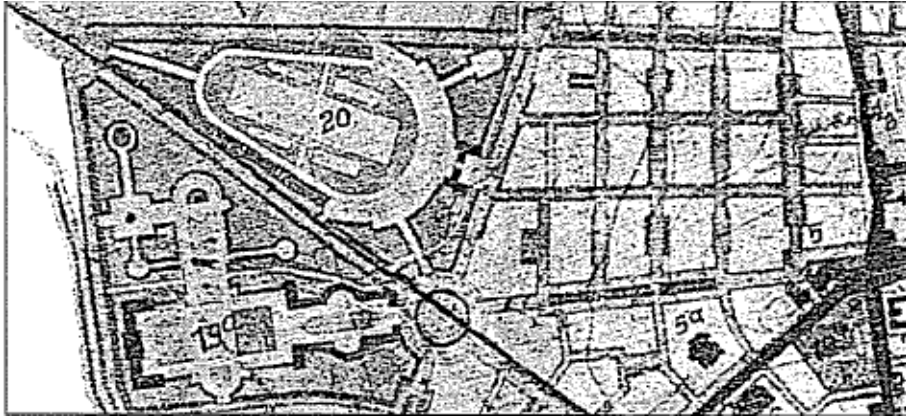

Şekil 2.10. Lörcher Planı 1924-1925, “Türklerin Başkenti Ankara’nın Yapılaşma Planı / Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya” [Cengizkan, 2004]

Lörcher planları Ankara’nın ilk planları olması açısından önem kazanmaktadır. Lörcher’in plan kurgusunda kale önemli bir yer teşkil etmektedir. Hem yapılaşma hem de açık alanlar düzeyinde hem de yeni şehrin kurulması sırasında Kale’nin etkisinden yararlanmıştır. Plan kurgusunda Kale’yi şehrin panoramasında olabildiğince çok bakış açısından

dahil etme isteği ve şehri buraya çekme düşüncesi hakimdir [Cengizkan, 2004].

İstasyonun kuzey doğusunda bulunan Kazıkıçı Bostanları bölgesinde şehir parkı ve sergi bahçesiyle birlikte oldukça geniş spor alanları tasarlamıştır. Bu spor ve sergi alanları bir bağlantı caddesiyle, istasyon caddesine açılmıştır. Bu bağlantı caddesi orta kısmında yer alacak yeşil şeritle birlikte seyirlik caddesi olarak kurgulanmıştır. 1924'te tasarladığı Eski Şehir Bölgesinde, algı kanalları ve eksenleri ile Kale'yi ortaya çıkarmakta ve sergi ve spor alanları ve kale, ilişkilerini titiz bir biçimde ele almaktadır [Cengizkan, 2004].

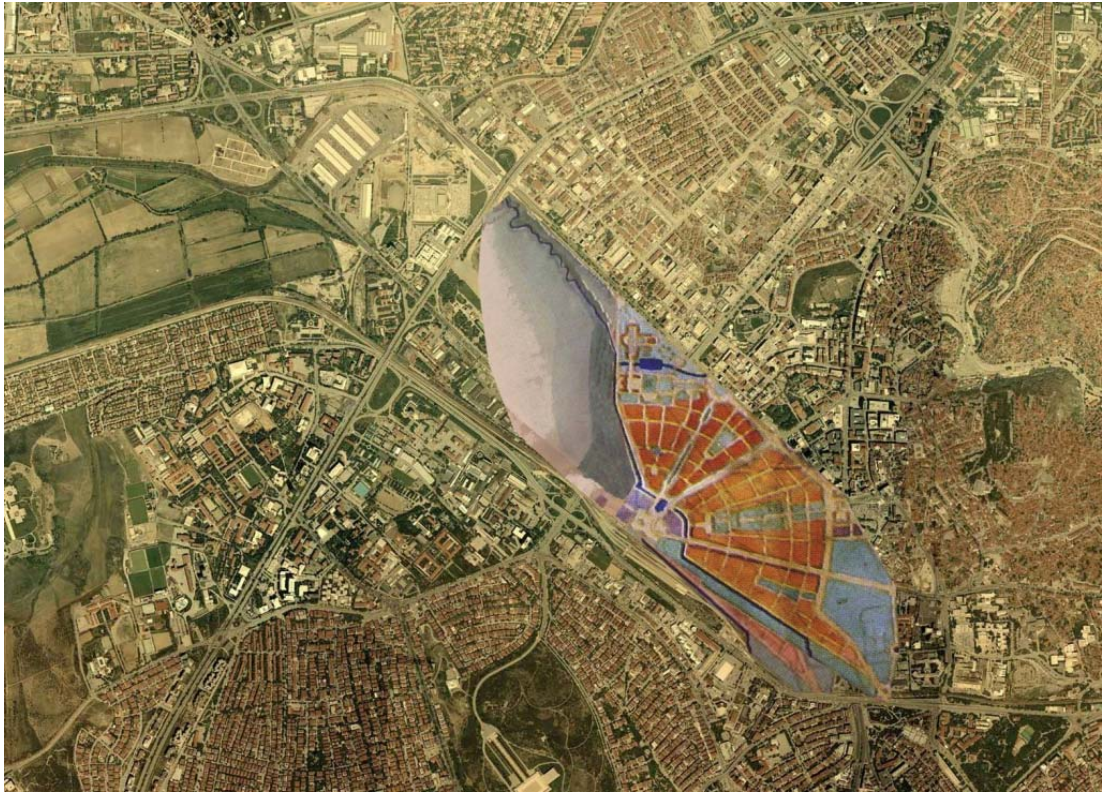
Şekil 2.11. Lörcher Planı, 1924 - spor alanları [Cengizkan, 2004]

Ankara'nın 1939 tarihli ilk haritası olan Von Vince Haritası'na bakıldığında, Lörcher'in, şehir parkı, sergi bahçesi ve spor alanlarına ayırdığı Kazıkıçı Bostanları bölgesi manevra alanı olarak gösterilmiştir. Bu alanın, düz ve emniyetli bir bölge sunması ve Ankara Kalesinin çok rahat bir şekilde algılanmasını sağlaması açısından spor alanları için önerilmiştir [Cengizkan, 2004]. Dolayısıyla yaklaşık seksen yıldır kullanılmakta olan bu alan yeniden kente kazandırılmıştır. Bu tutum kentin topografik özelliklerinin değerlendirilmesi ve kültürel sürekliliği açısından önemlidir.

Harita 2.1. Von Vince Haritası [Cengizkan, 2004]

Lörcher planında bu günkü hipodrom alanı için bir öneri getirilmemiştir. İstasyon caddesini ise; “kente girişin en önemli, asal prestij caddesi” olarak kurgulamıştır [Cengizkan, 2004]. Bu nedenle bu caddenin her iki tarafını da, en prestijli alışveriş yapılarına ve konutlara ayırmıştır.

Resim 2.16. Lörcher Planı – Hipodrom ve 19 Mayıs Spor Kompleksi Alanı

Şehrin sadece güneye değil aynı zamanda istasyona doğrudan geliyeceği, istasyon caddesi etrafında iş merkezlerinin oluşturulması öngörülmüştür. Gençlik Parkının bulunduğu bataklık arazinin yapılar yoluyla kurutulması önerilmiş; fakat büyük bir olasılıkla bu işlemin pahalı bulunması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. İstasyon çevresindeki büyüme 1933 yılında Bahçelievler konut kooperatifi girişimine kadar ertelenmiş, daha sonra da stadyum ve hipodrom alanları gündeme gelmiştir. Bu günkü hipodrom ve spor kompleksi alanı, sınırları ve içinde yer alan işlevler ise Jansen Planıyla belirlenmiştir.

Lörcher planlarının sınırlı bir alana için (150 hektar) hazırlanmış olması, hızlı nüfus artışı (beş yıl içerisinde yaklaşık iki katına yükselmiştir) sonucunda ortaya çıkan konut sorunu ve kamulaştırmanın getirdiği arsa spekülasyonları gibi nedenler yeni çözüm ve plan arayışlarına gidilmesine sebep olmuştur.

1927 yılında Şehremini Asaf Bey döneminde, yeni bir plan hazırlanmasına karar verilmiştir. Berlin Şehremanetinin ve Berlin Büyük Elçiliğinin aracılığıyla Profesör Hofman'la ve Fransa hükümeti baş mimarı ve Barselona şehri tevsî planlarını hazırlayan Jausseley ile temasa geçilmiştir. Ancak ilerlemiş yaşı dolayısıyla Ankara'ya seyahat imkanı bulunmayan Profesör Hofman, planın hazırlanması için Berlin Güzel Sanatlar Akademisi ve Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Profesör M. Jansen ve Yüksek Mühendis Mektebi öğretim görevlisi Profesör M. Brix'i tavsiye etmiştir. 1927 yılında Brix, Jansen ve Jausseley, arasında kısıtlı bir imar planı yarışması düzenlenmiştir [T.C. Şehremaneti,1929]. 1928 yılında sonuçlanan Ankara İmar Planı Yarışmasını Jansen kazanmıştır. Jansen'in yarışma projesinden farklı olarak hazırladığı kesin imar planı, 1932'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

19.04.1927 tarihinde Erkan-ı Harbiye Reisi tarafından Başvekalet-i Celiliyye'ye yazılan resmi yazıda; Ankara'da İstasyon ile Evkaf Mahallesi arasındaki padokta (at yarışı çim sahası) Muavenet-i Askeriye ile Şehremanetinin de katılımıyla bir spor sahasının yapılmakta olduğundan bahsedilmektedir. Aynı yazıda, Ankara'nın Türkiye'nin spor ve beden eğitimi merkezi olması gerektiğinden ve yapılmakta olan bu sahanın tek başına bunu sağlayamayacağından bahsedilmektedir. Maarif Vekalet-i Celilesi tarafından, 1927 yılı bütçesinden Cebeci'de bir beden eğitimi okulu yapılması için 70 000 lira ayrılmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekalet-i Celilesi de Ankara'da beden eğitimi okulu ve salonu inşası için 40 000 lira ayırmıştır. Ankara Şehremaneti (Belediyesi) tarafından ise Ankara'da stadyum yapılması için 1926 yılı bütçesinden 5 000, 1927 yılı bütçesinden ise 700 000 lira ayrılmıştır. Bu yazı ile Maarif Vekalet-i, Müdafaa-i Milliye Vekalet-i ve Ankara Şehremaneti (Belediyesi)'nin birlikte bir program hazırlayıp, bütçelerin birleştirilmesiyle Ankara şehri için spor ve beden eğitimi okulu ve stadyumunu kapsayan bir spor merkezi yapılması gündeme getirilmiştir. Merkezin yapılacağı yer olarak da, herkesin kolayca gidebileceği bir yer olarak Ankara Parkı; İstasyon ile Meclis arasındaki caddesinin sağ kenarındaki alan önerilmiştir (EK-1). 1927 yılında, Şehremaneti tarafından yarışmacılara, planların istenilen doğrultuda

hazırlanması için verilen direktif ve donelerin sekizinci maddesinde hipodrom ve stadyum alanı olarak bu alan belirtilmiştir.

“8. İstasyon – Büyük Millet Meclisi caddesinin garbi kısmen şehir teşkilatına ve diğer kısmının da koşu ve stadiyum mahallerine tahsisi düşünülmektedir” (EK-2).

Kente demiryolunun gelişiyle (1983) birlikte kentte yeni bir “giriş” kavramı oluşmuş, istasyondan kaleye uzanan; güney batı- kuzey doğu yönündeki İstasyon caddesi Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara’nın en önemli yolu olmuştur [Baydar, 1993].

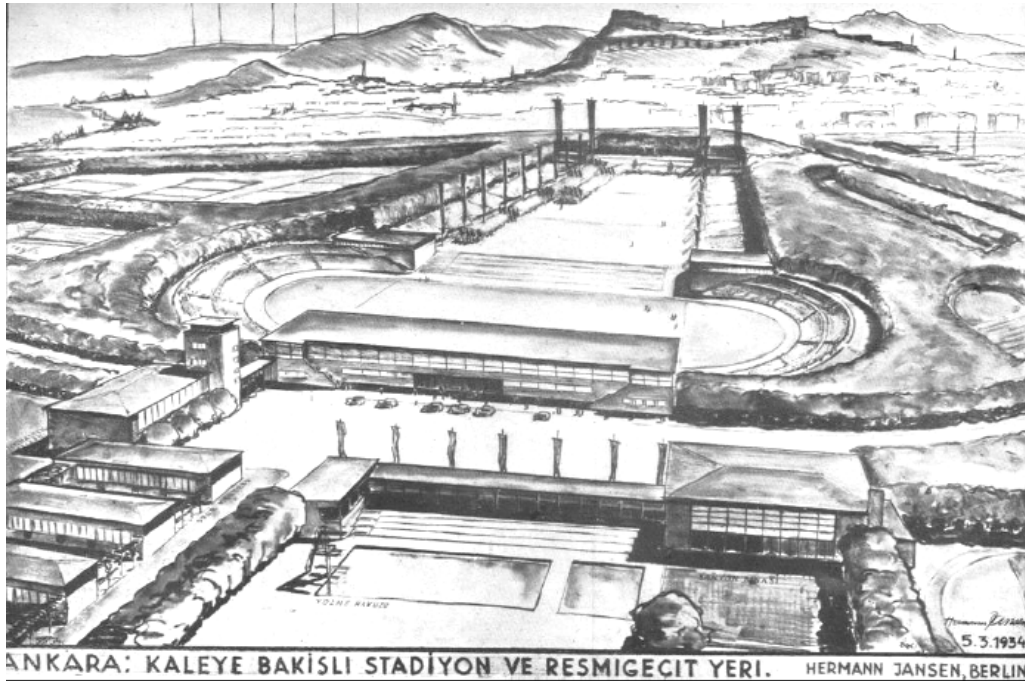

Resim 2.17. İstasyon Caddesi 1920'ler [Belko,1994]

Jahsen 09.03.1929 tarihinde gönderdiği, imar planına ait raporda Şehremaneti (Belediye) tarafından önerilen alanın, hem araçla hem de yaya gidenler için ulaşımın kolay olması açısından stadyum ve hipodrom yapımı için uygun olduğunu belirtmiştir. Stadyumla birlikte; terbiye-i bedeniye mektebi ve askeri spor mektebinin de yapılmasını önermiştir.

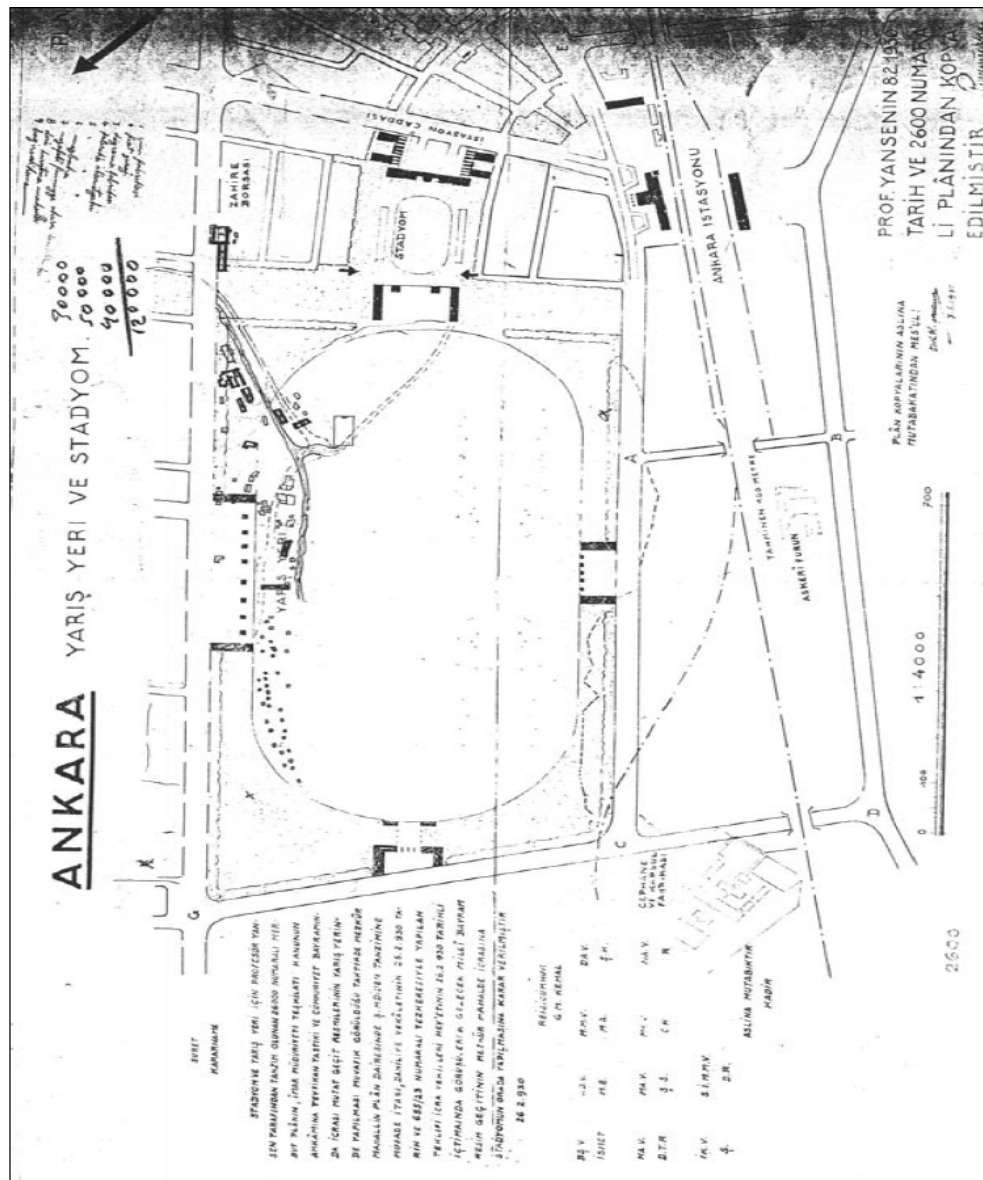
“Stadion ve At Koşu Mahalli için Şehremaneti tarafından işaret edilen saha, mühat olması hasebiyle hem bu maksada çok elverişli hemde gerek vesaiti

nakliye ve gerekse yayan gidenler için turuku münakalanın kolayca tesisi mümkün olması yüzünden muafıktır. Stadion Berlinde olduğu gibi at koşu pistinin içine konulmuştur. Stadiyona giden yollar esas pistin altından geçecektir. Stadiyona ilaveten Terbiyei Bedeniye Mektebi Alisi, Askeri Spor Mektebi ve bu gibi müessiseler yapılmalıdır. Stadyonunu yanındaki sahaya muhtelif spor talim mahalleri yapılmalıdır. Stadyon ve at koşu mahallinin bütün tesisatı bilhassa dikkatle işlenmiştir” (EK-3).

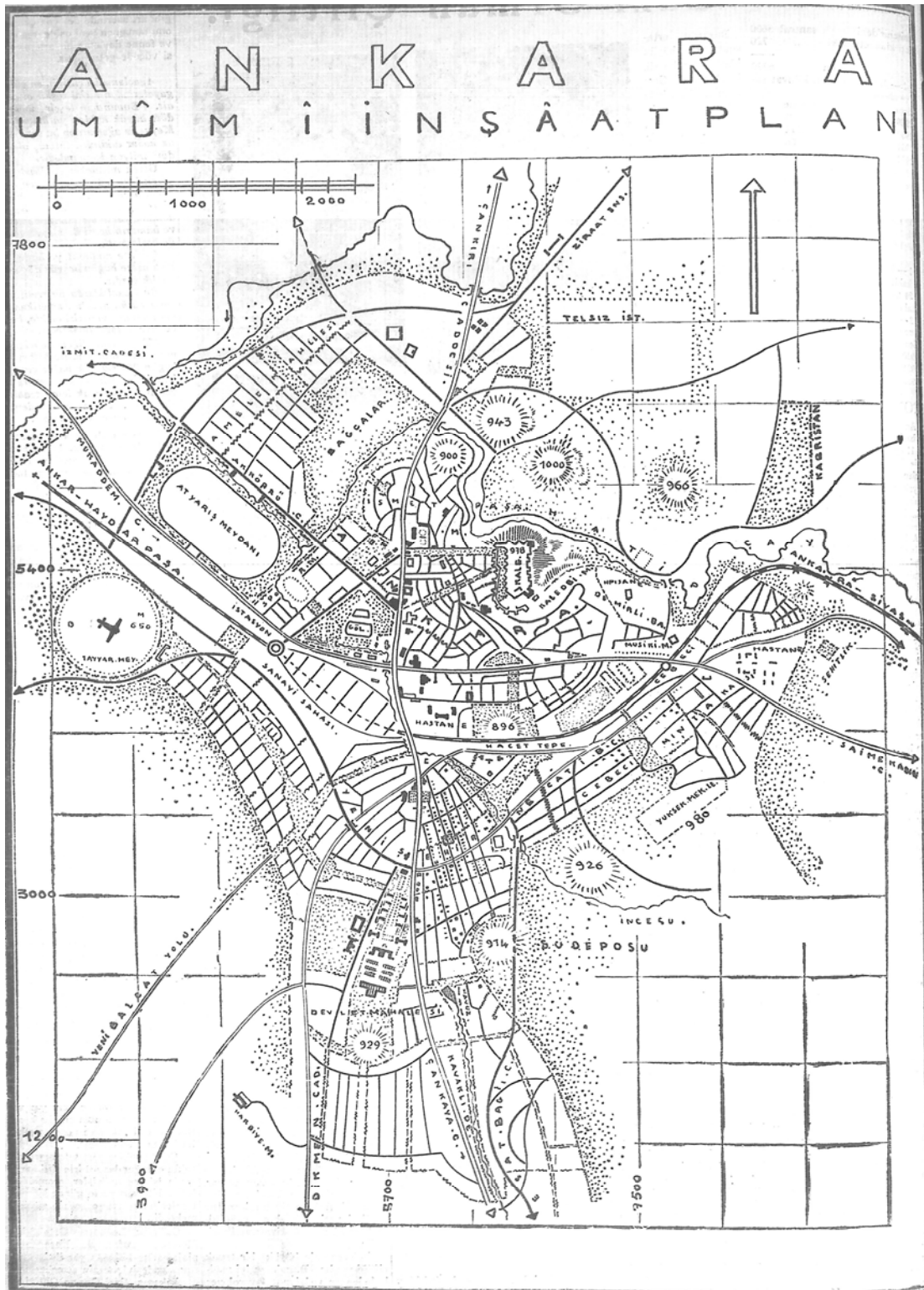
Şekil 2.12. Stadyum ve resmi geçit yeri Jansen, [Özdemir, 2004]

1 Şubat 1930 tarihinde İmar Müdürlüğü tarafından Jansen'e bir mektup yazılıp, göndermiş olduğu projenin güçlükleri belirtilerek, ondan yeni bir proje hazırlaması istenmiştir. Jansen 14.02.1930 tarihinde bu güçlükleri ortadan kaldıran yeni bir teklif projesi göndermiştir [Özdemir, 2004].

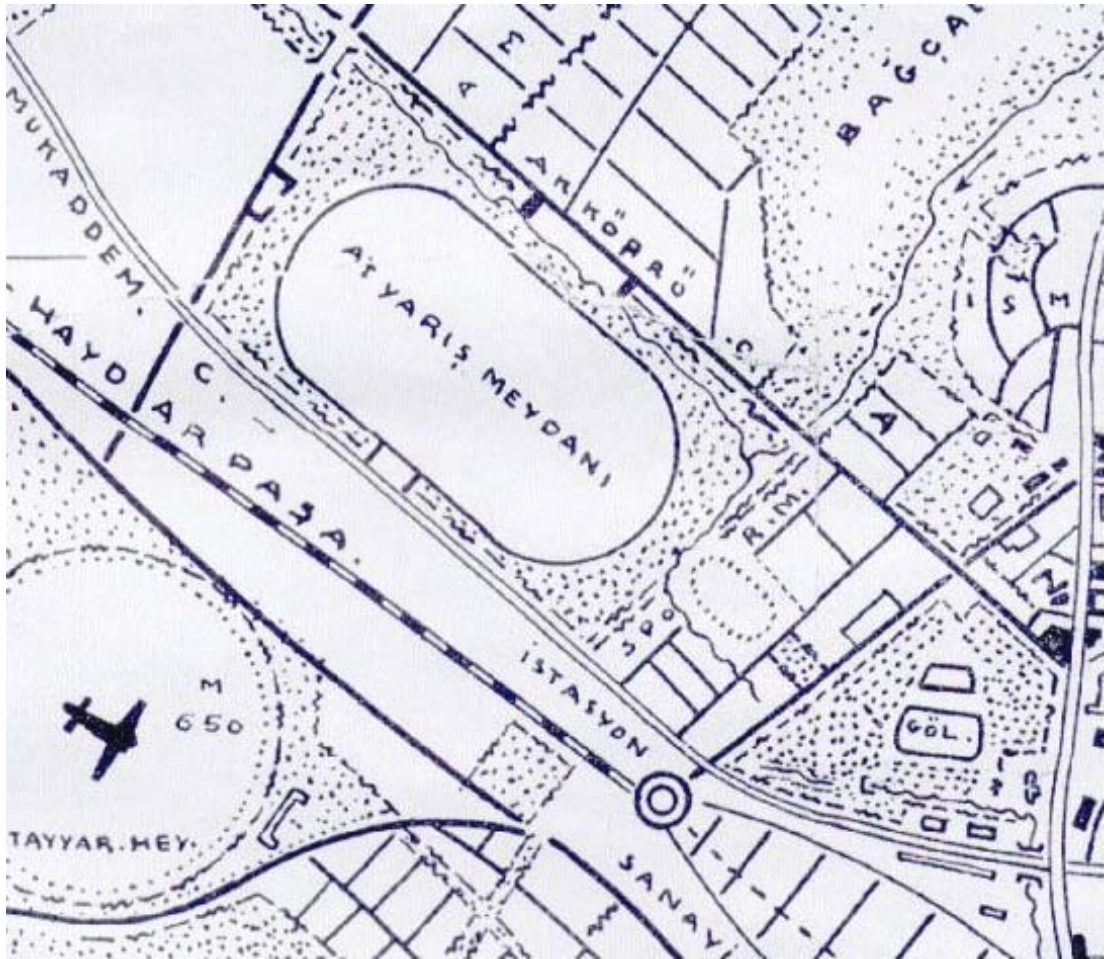

Şekil 2.13. Jansen'in yarış yeri ve stadyumu gösteren 2600 numaralı planı [Özdemir, 2004]

26.02.1930 tarihinde; hipodromun stadyumla birlikte tasarlanmasına, milli bayram resmi geçit törenlerinin de burada yapılmasına karar verilmiş ve 04.07.1932 tarihinde ise Jansen'in Ankara için hazırladığı imar planı kabul edilmiştir [Özdemir, 2004].

Şekil 2.14. Jansen - Ankara Şehri İmar Planı 1932
[Hakimiyeti Milliye, 29.10.1933]

Şekil 2.15. Jansen - Ankara Şehri İmar Planı 1932 – Hipodrom ve Stadyum Alanı [Hakimiyeti Milliye, 29.10.1933]

Spor merkezinin (yarış yeri ve stadyum) gerçekleştirilmesi için uluslar arası bir yarışma yapılmasına karar verilmiş ve stadyum ve hipodrom tasarımında uzman kişiler, özel ve resmi temaslara davet edilmiştir [Muammer, 1936].

Yarışma jüri üyeleri olarak, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Katibi Kütahya Mebusu Recep Bey, Erzincan Mebusu Saffet Bey, Erzurum Mebusu Aziz Bey, Suvari Müfettişi Mürsel Paşa, Ziraat Vekilliği Müsteşarı Atıf Bey, Yarış ve Islah Encümeni Azasından Atıf Bey ve İmar Müdür Vekili İrfan Bey belirlenmiş (EK-4) , daha sonra Nafia Vekilliği Yollar Umum Müdürü Fehmi Bey ve Maarif Vekilliğinden Muallim Mektebi Müdürü Nizamettin Bey jürüye dahil edilmiştir (EK-5).

Spor merkezi kapsamında yarışmaya katılacak gruplardan, yirmi bin kişiyi alabilecek kısmen açık kısmen kapalı bir stadyum, dört adet futbol antrenman sahası, tenis kortu, bir yüzme havuzu ve stadyumun tribünleri altında restoran, soyunma odaları, ıslak hacimler ve spor klüpleri için odalar tasarlanması istenmiştir. Hipodrom kısmında ise cumhurbaşkanı tribünü, yirmi bin kişilik birinci mevki tribünü, ahırlar ve askeri geçitler için ayrı bir pist tasarlanması istenmiştir. Hipodrom kısmının ileride genişletilebilecek şekilde tasarlanması ve tüm merkezin bir milyon lirayı geçmemesi şart koşulmuştur [Hakimiyeti Milliye, 08.05.1933].

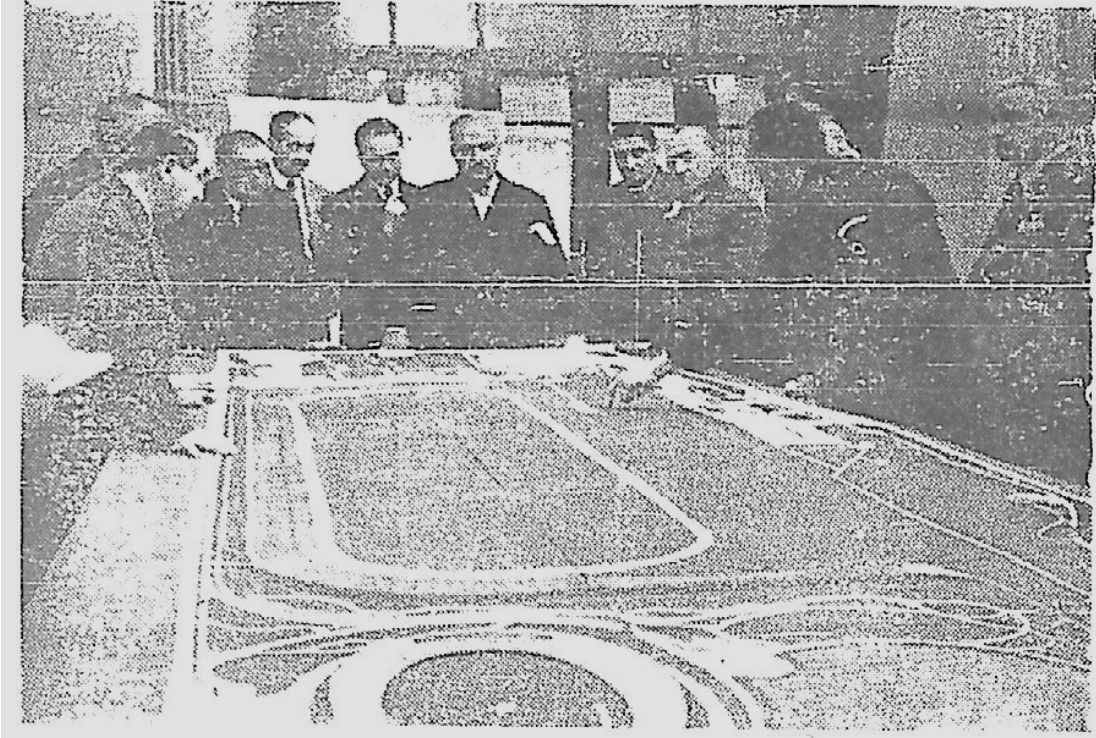
Stadyumun, yönetimin istedi doğrultusunda hipodromla birlikte tasarlandığı görülmektedir. Eş zamanlı olarak tasarlanmış yurt dışı örneklerine bakıldığında; genellikle spor kompleksleri içinde hipodroma yer verilmediği görülmektedir. Jansen 1928 yılında hazırladığı Ankara Genel Bölgeleme Planı'nda da hipodroma yer vermemiştir.

Şekil 2.16. Ankara Genel Bölgeleme Planı, Jansen 1928 [Cengizkan,2004]

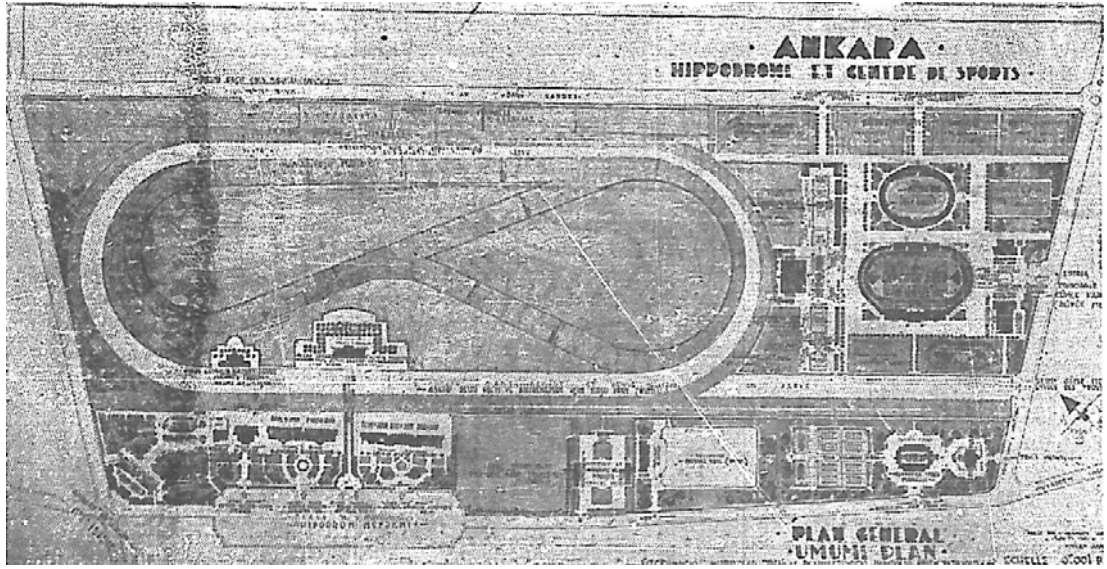
Açılan uluslararası proje yarışmasına Alman, İtalyan ve Macar olmak üzere üç grup davet edilmiştir (EK-6). Davet edilen üç gruptan ikisi; İtalyan ve Macar Grup yarışmaya katılmıştır. Alman Grup projelerini belirtilen sürede hazırlayamadıkları için ek süre istemiş; fakat istenilen süre veilmediği için yarışmaya katılamamıştır. yarışmaya katılan grupların hazırladıkları projeler Halkevinde toplanan jüri üyeleri tarafından incelenmiştir [Hakimiyeti Milliye, 14.06.1933].

Jüri Heyeti Bugün Yarın Kararını Verecek

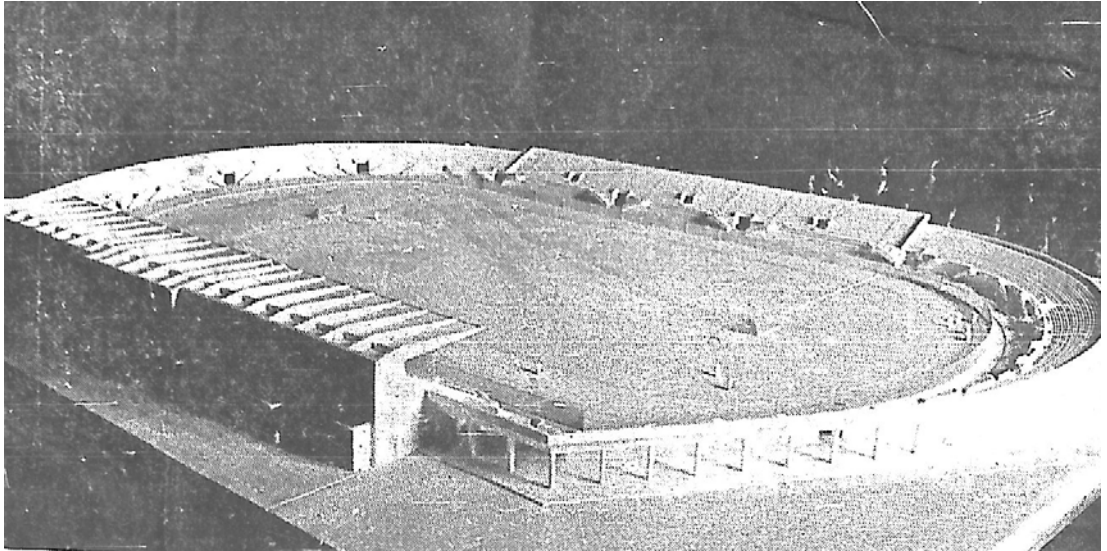

Resim 2.18. Projelerin jüri heyeti tarafından incelenmesi
[Hakimiyeti Milliye, 14.06.1933]

19.06.1936 tarihinde yapılan toplantı sonucunda Vietti- Violi'nin hazırlamış olduğu proje; "Ankara'nın ihtiyacına elverişli, teknik ve iktisadi esaslara uygun" olduğu gerekçesiyle kabul edilmiştir (EK-7). Tasarlanan projenin ilk etapta hipodrom ve stadyum kısmı yapılmış ve diğer kısımların daha ileriki tarihlerde yapılmasına karar verilmiştir.

Resim 2.19. Vietti- Violi tarafından hazırlanan proje
[Hakimiyeti Milliye, 03.07.1933]

Resim 2.20. Stadyumun maketi [Hakimiyeti Milliye, 03.07.1933]

Tasarlanan proje ile Avrupa'nın en iyileri arasında yer alacak, zamana uygun, tüm ihtiyaçları karşılayabilecek, bir spor merkezi yapılması ve böylece Ankara'nın bir spor şehri olması hedeflenmiştir. Ayrıca bu merkezin varlığının, modern başkent projesi ve yaratılmaya çalışılan genç cumhuriyet için itici güç olacağı düşünülmüştür [Vietti - Violi, 1937]. Vietti- Violi yarışmayı kazandıktan sonra, projeyi uzun yıllar birlikte çalıştığı Mimar L. Kovacs'la

birlikte yürütmüşler ve projeyi yeşillikler içinde birçok spor dalının yapılabileceği büyük ve modern bir spor merkezi olarak ele almışlardır.

2.2.2. Yapının mimarı Paolo Vietti Violi

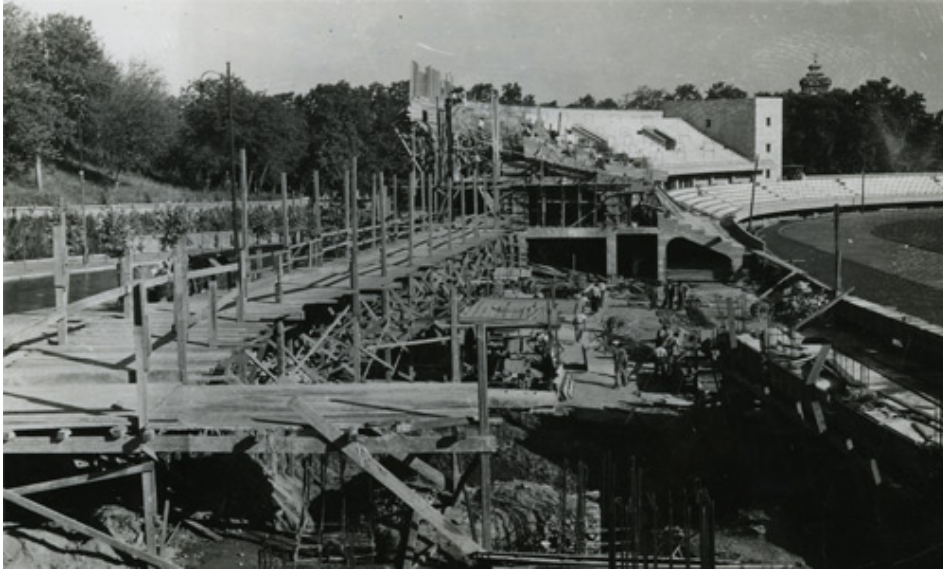
Stadyumun mimarı Paolo Vietti Violi Türkiye’de ilk olarak 1932 yılında Sergi Evi İçin açılan uluslar arası yarışmaya katılmıştır [Özdemir, 2004]. Hazırladığı proje, yarışmaya katılan altmış iki aday arasından, Şevki Balmumcu’nun projesiyle birlikte finale kalmış; fakat tahmini maliyeti çok yüksek bulunduğu için Şevki Balmumcu’nun projesi birinci seçilmiştir [Bozdoğan, 2002].

Paolo Vietti Violi, spor yapıları konusunda ihtisas yapmış, İtalya’da spor tesisi projeleri hazırlamanın dışında; Güney Amerika, Hindistan ve İspanya’da spor yapıları özellikle hipodromlar konusunda teknik danışmanlık yapmıştır. Proje yarışmasına katılması için, İsmet İnönü adına dönemin Türkiye Roma sefiri Vasıf Bey tarafından davet edilmiştir [Ulus, 3.7.1933].

Resim 2.21. Maia Hipodromu, Merano İtalya, Vietti–Violi 1935
[Vietti–Violi, 1973]

Türkiye 'de gerçekleştirdiği diğer stadyum projesi ise Fazıl Aysu, Şinasi Şahingiray 'la birlikte hazırladığı İstanbul İnönü Stadyumudur [Sarıdal, Şalgamcıoğlu, 2003]. Projeye 1939 yılında başlanmış; fakat İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve mali sıkıntılar yüzünden ancak 19 Mayıs 1947 günü İsmet İnönü'nün katılımıyla açılışı yapılmıştır [Yenidoğan, 2005 ve Somalı, 2005].

Resim 2.22. İstanbul İnönü Stadyumu inşaat halindeyken [www.stadyum.org]

Resim 2.23. İstanbul İnönü Stadyumu,
[Arkitera Mimarlık Merkezi Arşivi,2007]

Fazıl Aysu, Şinasi Şahingiray 'la birlikte gerçekleştirdiği diğer bir spor yapısı da günümüzde Lütfü Kırdar Kongre ve Gösteri Salonu olarak kullanılmakta olan İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'dır. İnşasına 1948 yılında başlanmış ve bir yıl sonra yapılan uluslararası bir güreş turnuvasıyla hizmete açılmıştır. 1988 yılında ise bugünkü haline dönüştürülmüştür [www.ibb.gov.tr].

Resim 2.24. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı

2.3. Stadyumun Mekânsal Olarak İncelenmesi

1934 yılında basılan stadyum, hipodrom ve spor merkezine ait şartname ve keşiflere göre; tasarımcı tarafından proje kapsamında elli dokuz adet pafta teslim edildiği anlaşılmaktadır. Fakat Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Arşivleri, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Arşivleri ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri'nde yapılan araştırmalarda; merkezin orijinal projelerine ulaşılamamıştır. Bu sebepten dolayı, merkezin mekansal okuması, spor merkezine ait dönem fotoğrafları ve gazete haberleri çerçevesinde yapılmıştır. Spor merkezindeki mekan kurgusu incelenirken; Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından tercüme ettirilen; Schroo ve

Wellls tarafından hazırlanan “Cimnastik, Oyun ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” ve “Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan “Spor Sahaları ve Stadyomlar” adlı kitaplar ile Mimar Seyfettin Nasih tarafından hazırlanan rapor dikkate alınmıştır [Schroo ve Wellls 1933, Diem Seiffert 1933 ve Nasih 1933].

Adı geçen kaynaklara göre; stadyumdan kastedilen, tek bir yapı değildir. Stadyumlar, içinde farklı sporlara ait ayrı ayrı fakat birbirleriyle ilişkili açık ve kapalı alanların, aynı zamanda bir tören ve merasim alanın ve spor okulunun da bulunduğu bir kompleks olarak ele alınmaktadır. Ayrı yapı ve alanlar olmakla birlikte gerekli peyzajıyla birlikte ele alınarak spor parkı olarak tasarlanmakta ve ana bir aks üzerinde birleştirilmektedir. Mümkün olduğunca şehir içinde tasarlanmakta ve tüm halkın rahatça kullanabilmesi için gerekli ulaşım olanakları sağlanmaktadır. Şehrin dışında konumlandırıldığı takdirde; metro ve tramvay hatlarıyla şehre bağlanmaktadır.

Bir stadyumun programında;

Asıl müsabaka yeri (futbol ve atletizm müsabakalarının düzenlendiği),

İkinci derecede müsabaka yeri

Hokey alanı

Yüzme Havuzu

Tenis kortları ve klüp binası

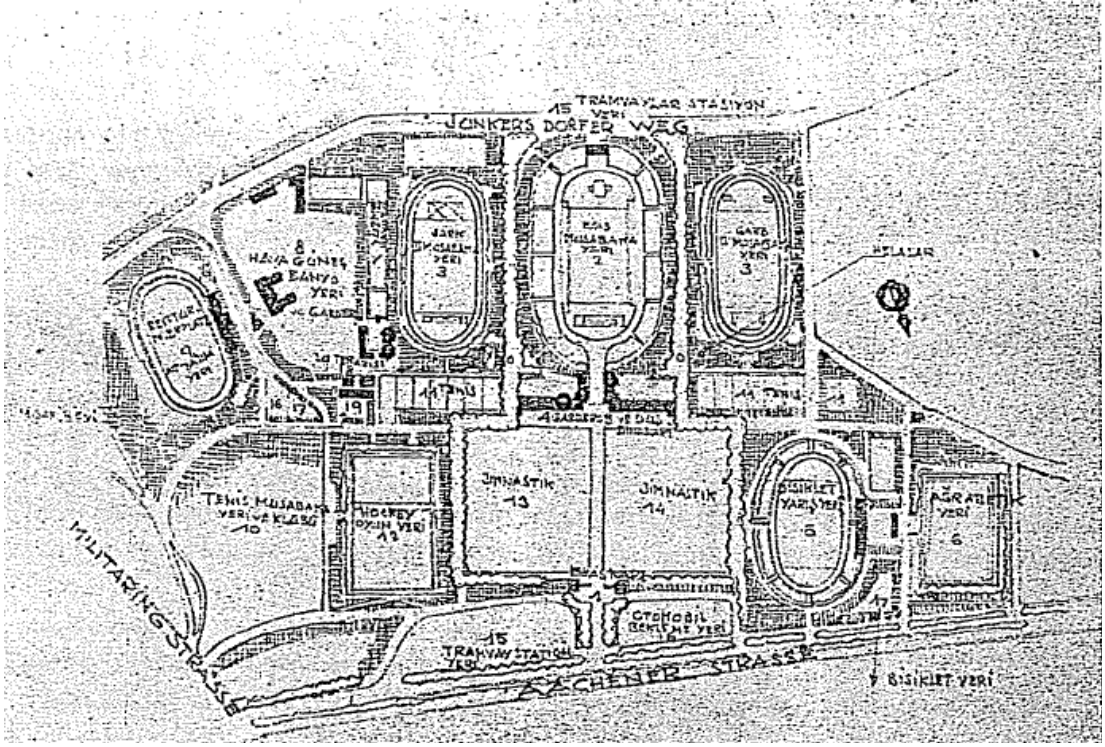
Halk bayram meydanı

Hava ve güneş banyo yeri

Atletizm sahası

Jimnastik salonu

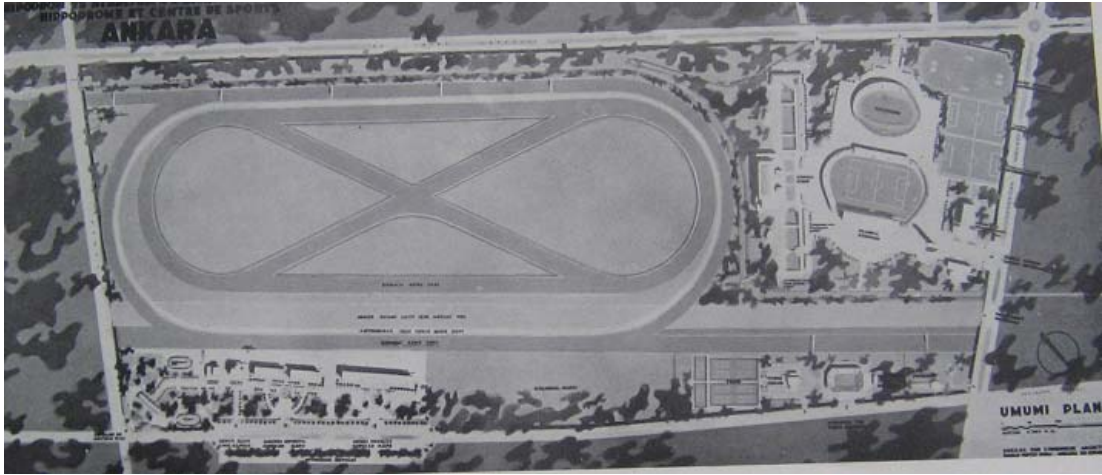
yer almaktadır.

Şekil 2.12. Köln stadyumu vaziyet planı [Arkitekt, 1933]

Yarışma programı belirlenirken bu bilgiler göz önünde bulundurulmuş ve yirmi bin kişiyi alabilecek kısmen açık kısmen kapalı bir stadyum (asıl müsabaka yeri), dört adet futbol antrenman sahası, tenis kortu, bir yüzme havuzu istenmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi yurt dışı örneklerinden farklı olarak programa hipodromda dahil edilmiş ve tören alanının hipodrom içinde tasarlaması istenmiştir. Violi Vietti tarafından ise hipodrom alanı, bir bisiklet stadı, ragbi, basketbol gibi ortak sporlar için alanlar, tenis kortları, jimnastik salonu, biri atmış metre, diğeri otuz üç metre uzunluğunda iki yüzme ve atış poligonu, pergolalar ve ağaçlıklar öngörülmüştür [Aslanoğlu, 2001].

Yarışmaya sunulan proje ile gerçekleştirilen proje arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Yarışmaya sunulan projede hipodroma paralel şekilde yerleştirilen stadyum ve bisiklet stadının, uygulama projesinde doğu batı aksı doğrultusunda yerleştirilmiştir. Bu sayede, üstü açık tribün batı tarafında konumlandırılarak, seyircilerin güneşten rahatsız olmaları önlenmiştir.

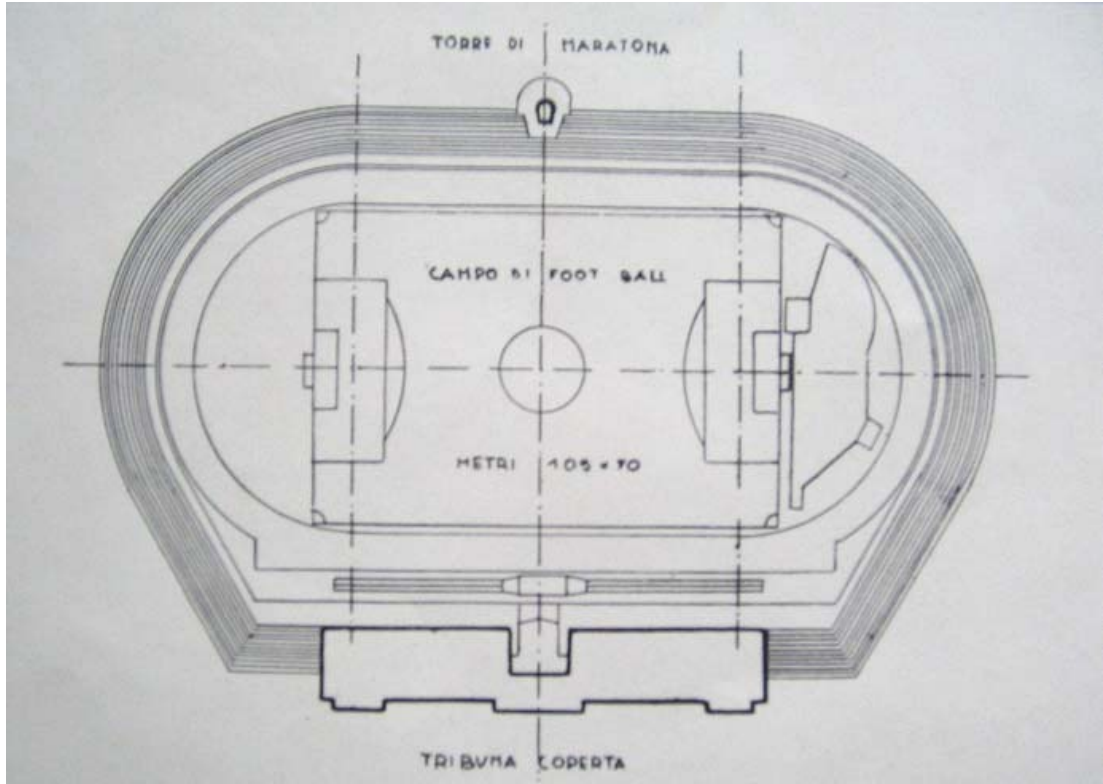

Şekil 2.19. Spor Merkezi vaziyet planı [Vietti - Violi, 1937]

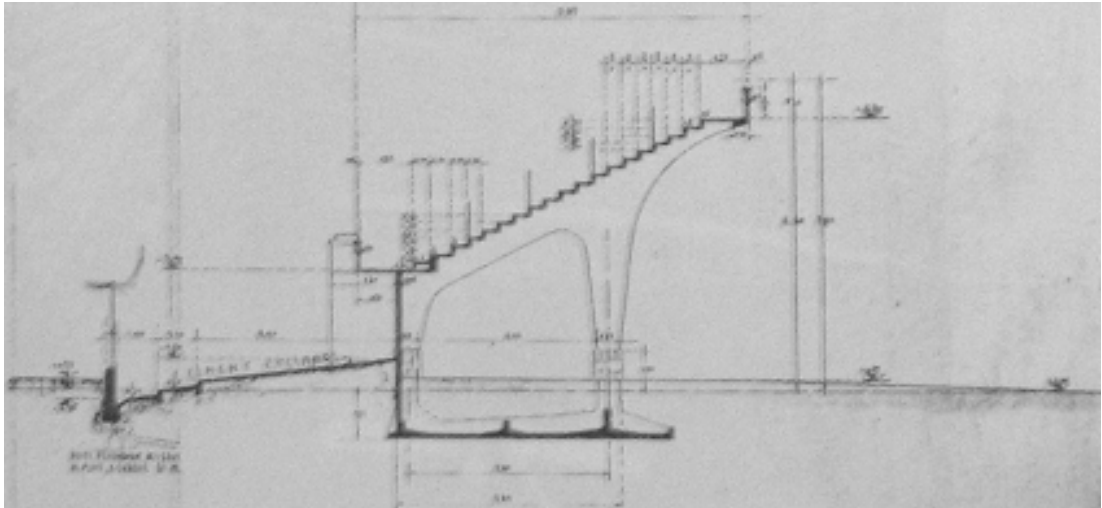
Violi Vietti stadyum programını üç kısım olarak ele alınmıştır;

1. Hipodrom alanı
2. Halk sporları alanı (stadyum, yüzme havuzları, antrenman sahaları)
3. Lüks spor alanı (tenis kortları) [Ulus, 03.08.1935]

Stadyum (asıl müsabaka yeri) üç bin kişilik kapalı ve stadı çevreleyen 25.000 kişilik açık tribünleriyle spor merkezinin en önemli yapısı konumundadır. Dönemin stadyum tasarımlarına bakıldığında, genellikle birinci sınıf tribünlerinin üstünün kapatıldığı ve soyunma odaları, doktor odalar vs gibi servis mekanlarının da bu tribün altında çözüldüğü görülmektedir. 19 Mayıs Stadyumu'nda da bu anlayışa uygun olarak sadece, Cumhurbaşkanlığı locasının da bulunduğu yüz metre uzunluktaki birinci mevki tribününün üstü betonarme bir saçakla kapatılmış ve servis mekanları bu tribün altında çözülmüştür. Tribünün arka tarafına ise fuaye, restoran, bar ve benzeri mekanlar tasarlanarak kapalı tribüne girişlerde buradan sağlanmıştır. Diğer tribünlerin altı ise boş bırakılarak strüktür açığa çıkarılmıştır.

Şekil 2.20. Stadyum planı [Aslanoğlu, 2001]

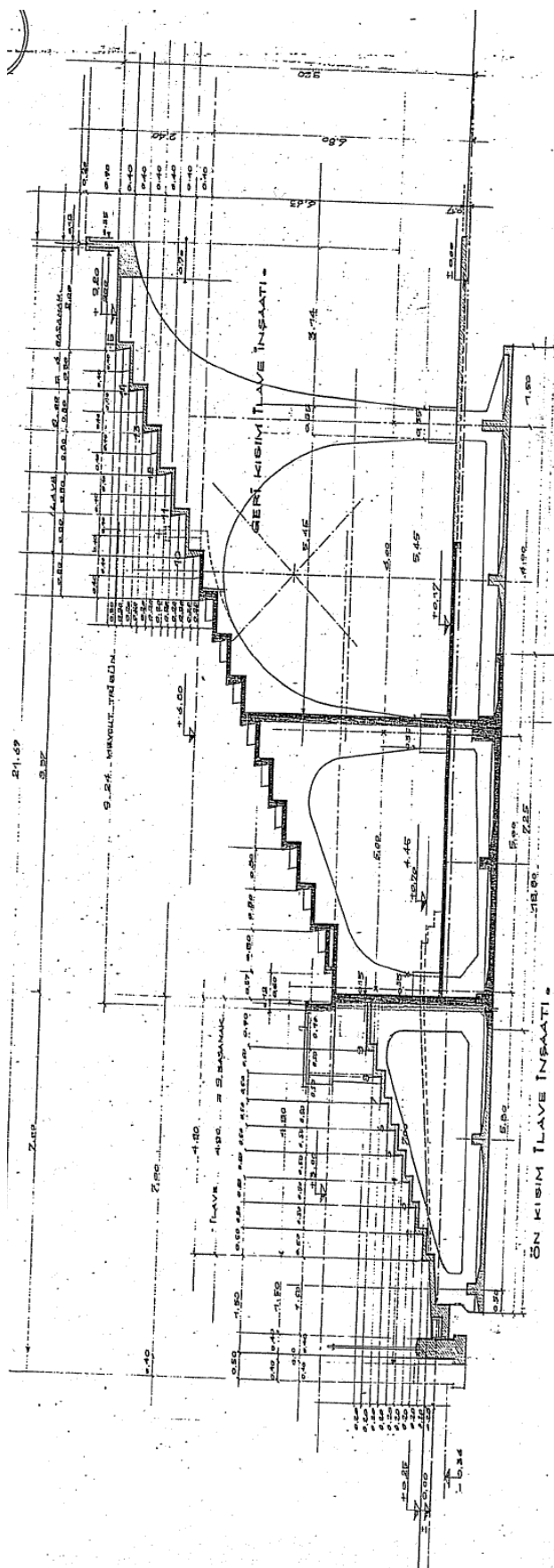

Şekil 2.21. Tribün kesiti [Vietti - Violi, 1937]

Tribünler sahayla aynı kottan değil daha yukardan başlatılmış ve tasarlanan merdivenlerle seyircinin tribünlere geçişi sağlanmıştır. Aysu, bunun bir hata olduğunu ve bu hatanın İstanbul İnönü Stadyumunda tekrarlanmadığını belirtmektedir [Sarıdal, şalgamcıoğlu, 20003]. Bu stadyumda tasarlanan koridor, tribünleri arkadan beslemektedir ve seyirci dağılımı yukardan aşağıya doğrudur. 1954 yılında Vietti Violi tarafından hazırlanan revizyon projeyle de tribünler saha kotuna kadar indirilmiş ve arka tarafa eklenen trib nlerle seyirci kapasitesi artırılmıştır. Tribün arkalarına eklenen merdivenlerle de seyirci dağılımının yukarıdan aşağıya doğru olması sağlanmıştır.

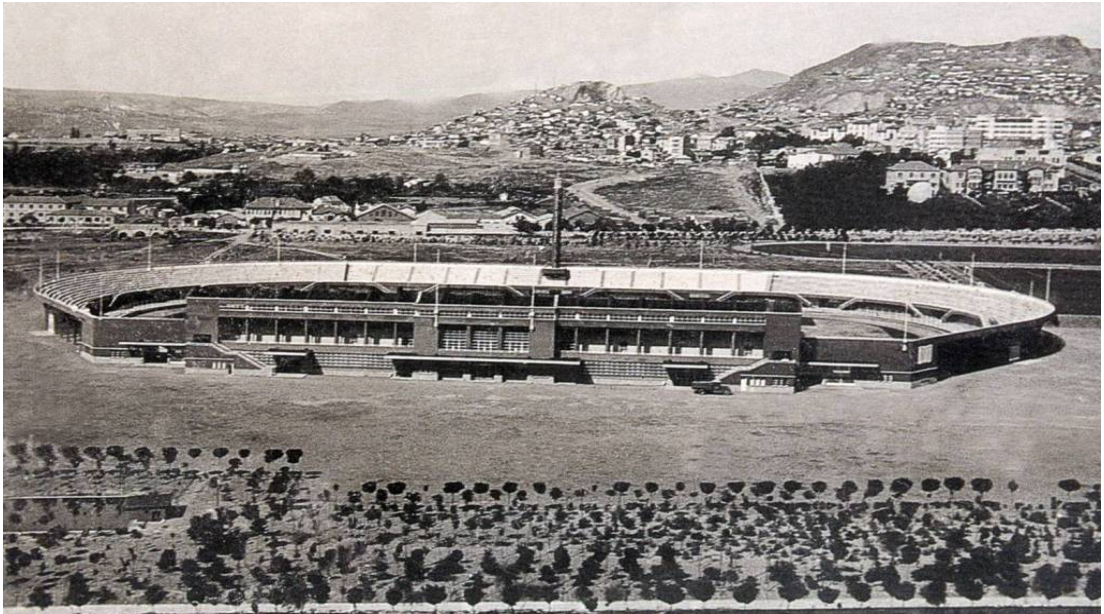

Resim 2.25. Ankara 19 Mayıs Stadyumu – Kapalı Tribün [Vietti - Violi, 1937]

Şekil 2.22. Tribün kesiti ,1954 [GSGM Arşivi]

Stadyumun, özellikle kapalı tribünü dönemin mimari özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidir. Kapalı tribün, Cumhuriyet'in gerçekleştirmek istediği modernleşme projesinin biçimsel karşılığı olarak kabul edilen ve kullanılan modern mimarlık anlayışına göre tasarlanmıştır. Kübik kütle anlayışına göre biçimlenen kapalı tribünde kullanılan geniş cam yüzeyler, girişlerin üzerindeki betonarme saçaklar ve yalın cephe anlayışı dönemin mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Resim 2.26. Ankara 19 Mayıs Stadyumu – Kapalı Tribün [Vietti - Violi, 1937]

Yapının önemli özelliklerinden birisi de içinden geçmekte olan ince su deresi nedeniyle, bataklık bir vadi halinde olan alanın ıslahı ve bu zemin için uygun olan betonarme temel uygulamasıdır [Örmecioğlu, Selçuk, 2005]. Yapının dönemin ilgi çekici betonarme strüktürlerinden birini barındırması açısından ve özellikle kapalı tribünün taşıyıcı sistemi ve tribünün üstünü örten betonarme saçak Türkiye'deki mimarlığın ulaştığı teknolojik seviyeyi göstermesi açısından önemlidir.

Neşe Gürallar Yeşilkaya, halkevlerinin mimarisi hakkında yaptığı çalışmada ideolojik bir anlamı olan iki unsur saptamaktadır. Bunlardan birincisi, parti ileri

gelenlerinin halka hitap edebilecekleri bir balkon ya da platformdur diğeri ise alamet-i farika işlevi gören bir kulenin dikey vurgusudur [Yeşilkaya, 2003]. Bu iki unsur stadyumda da kullanılmıştır.

Tek parti yönetimleri kitleleri politize etmek ya da halkın gönüllü desteğini sağlamak gibi nedenlerle propagandaya ciddi önem vermektedir [Şimşek, 1997]. Bu hitap balkonları liderin halka seslenmesini sağlamakla birlikte halkında iktidarı görme arzusunu karşılamakta, iktidarla halkın buluşmasını sağlamaktadır. Nazi mimarisinin en büyük ismi olan Speer'in Hitler'e ilk tasarımlarından biri ek balkondur. Rus konstrüktivistler de bu problemi ele almışlar ve El Lisitskiy de Lenin için bir konuşma kürsüsü tasarlamıştır. Hitabet balkonu da halkevleri bina programının önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Resim 2.27. Speer'in Hitler için tasarladığı balkon [Yeşilkaya, 2003]

Resim 2.28. El Lisitskiy'nin Lenin için tasarladığı konuşma kürsüsü [Arredamento Dekorasyon, 1995]

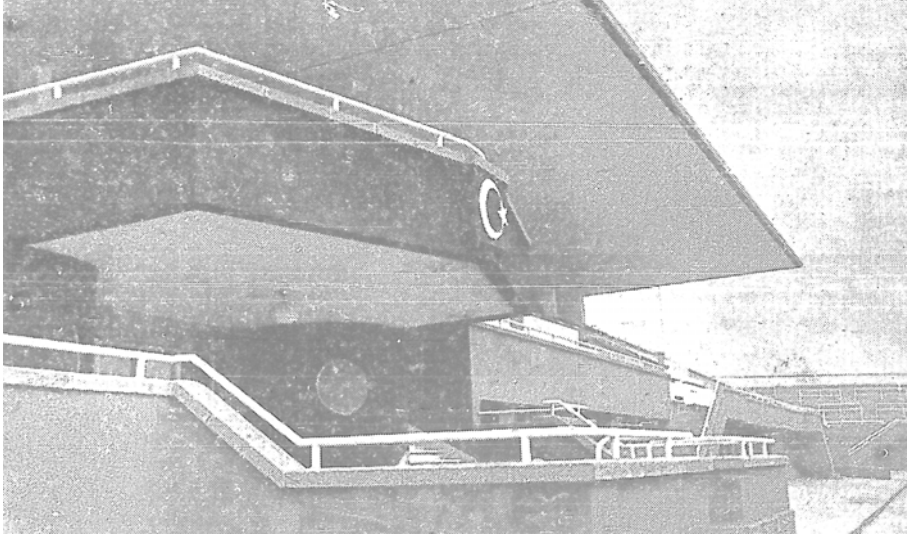
Hipodrom ve stadyumda da Atatürk Locası aynı işlevi görmüştür. Tribünlerden daha önde tasarlanan localar, özellikle bayram kutlamalarında liderlerin halka seslenmesini ve iktidarla halkın buluşmasının sağlamıştır. Karaosmanoğlu, Ankara Romanında bu kutlamalardan birini ve halkın iktidarı özellikle Atatürk'ü görme arzusunu şu şekilde aktarmaktadır:

“ ...

İşte Mustafa Kemal, bu tribünlerin birinden, bu çöl parçası üstünde kaynaşan halka hitap ediyordu ve Selma Hanım, basına ayrılmış iskemlelerin birinden onu dinliyordu.

...

Selma Hanım hem dinliyor, hem zari zari ağlıyordu. İri tatlı gözyaşı taneleri ki birbiri ardı sıra yanaklarından göğsüne ve ellerinin üstüne damlıyordu ve Selma hanım onları mendiliyle silmeye lüzum görmüyor; onlar, böyle damla damla düştükçe, yüreğine bir ferahlık ve serinlik geliyordu. Hemen her cümle sonunda, halkın alkışları, sanki bu yağmurun bulutlarını toplayan gök gürültüleri idi.” [Karaosmanoğlu, 2004]

Resim 2.29. Stadyumdaki Atatürk Locası [Ulus, 15.10. 1936]

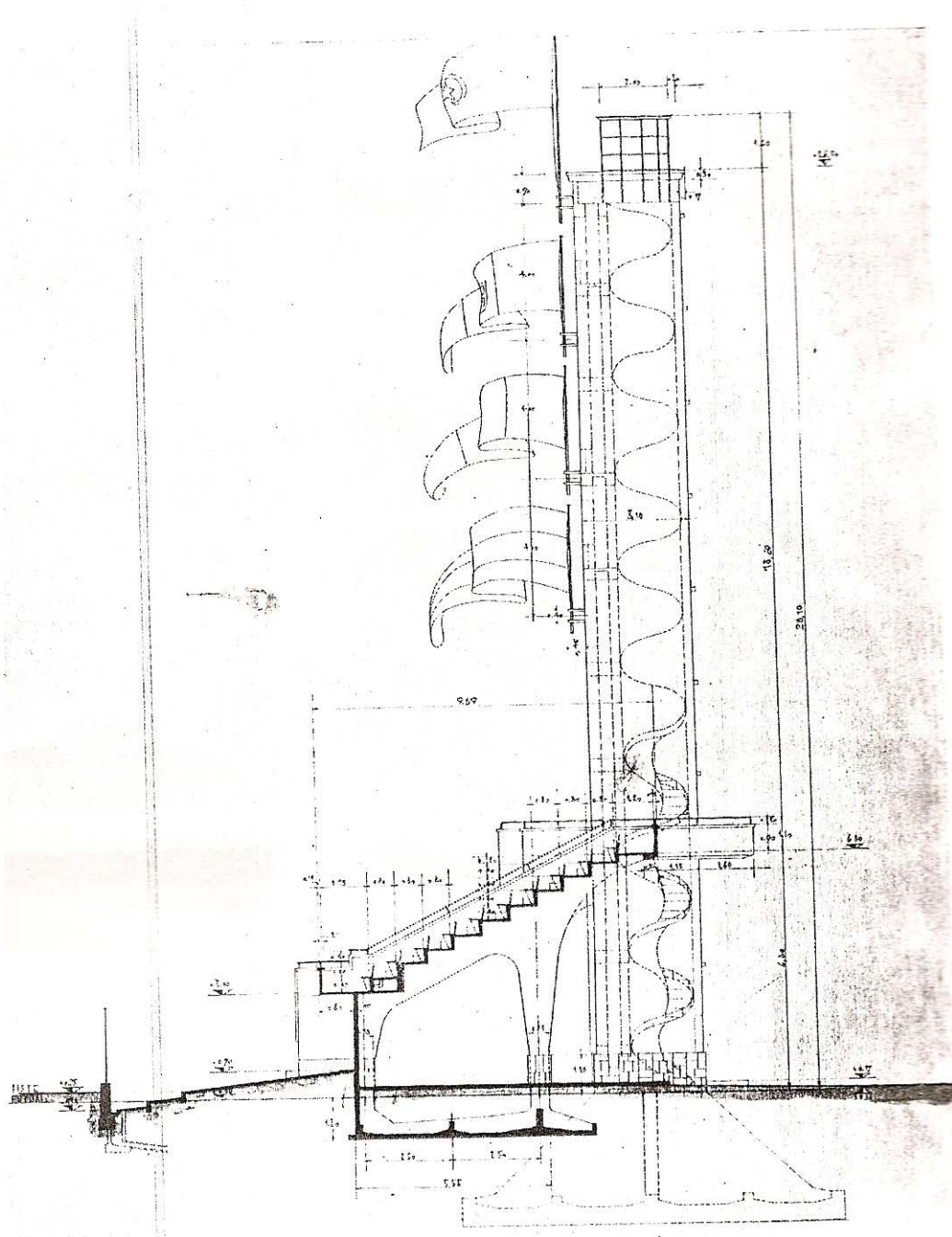

Resim 2.30. Hipodrom, Atatürk Locası [Vietti, 1937]

Resim 2.31. Stadyumdaki Atatürk Locası ve 1938 yılındaki 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları [Ulus, 20.05.1938]

Kuleler ise; fabrika bacaları ve siloların dikeyliğine çağrışım yaptırarak, sadece cumhuriyetin üretim ve ilerleme ideallerini değil, cami minaresinden daha yükseğe uzanarak laikliğin din karşısında kazandığı zaferi de simgelemektedir [Yeşilkaya, 2003]. Bozdoğan ise; bu mimari unsurların dönemin ideolojisiyle açıklamanın yetersiz olduğunu belirtmektedir [Bozdoğan, 2002]. Çünkü 1930'larda benzer kulelerin modern kamu yapılarında kullanıldığı görülmektedir. Avrupa'da da yapılan binalar benzer programlar için tasarlanmış kuleler içermektedir. Bu sebepten dolayı kule tasarımları aynı zamanda modernizmin biçimsel ve estetik temaları olarak alınmalıdır. 19 Mayıs Stadyumun' da da kule tasarımına yer verilmesi daha sonra yapılan örneklerde tekrar etmemesi açısından dikkat çekicidir.

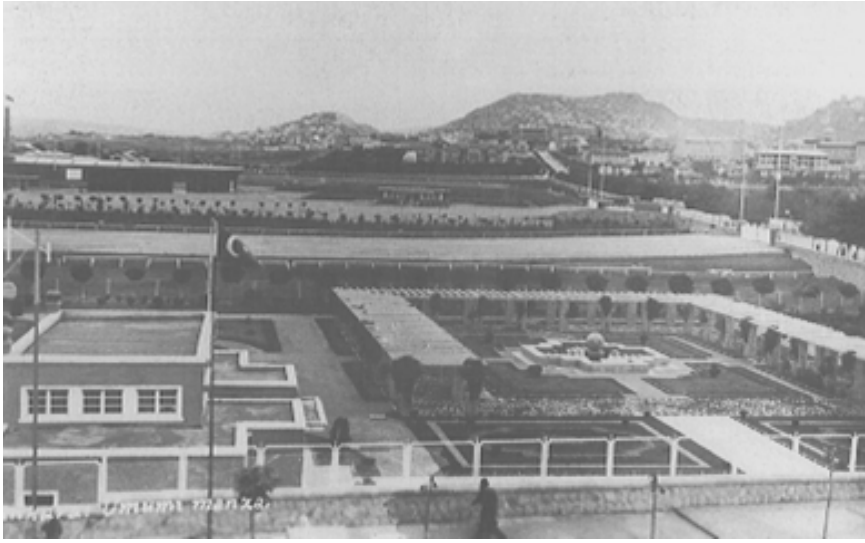

Şekil 2.23. Maraton Kulesi [Vietti- Violi, 1937]

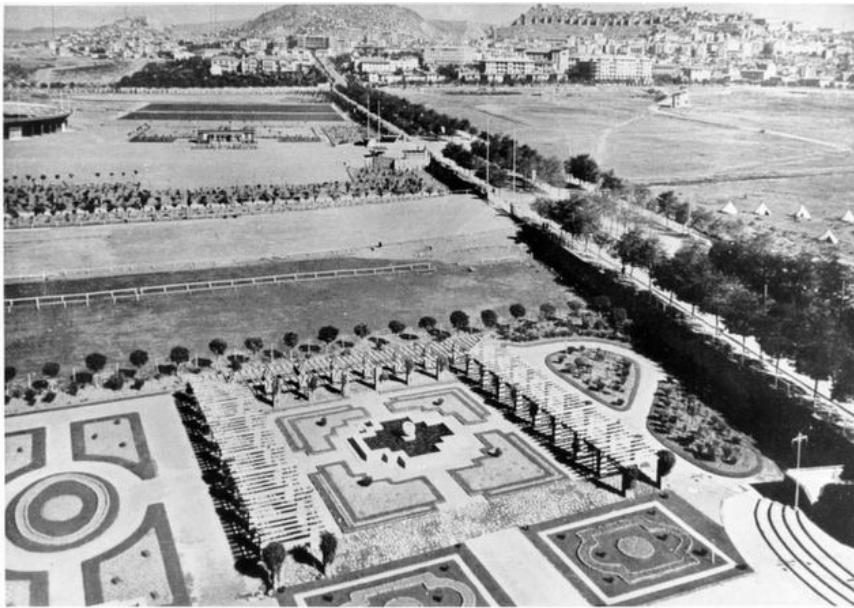
Hipodrom ve stadyum yapılarının 1936 yılında yapımları tamamlanmış ilk olarak 10 Mayıs 1936 yılında düzenlenen at yarışlarıyla hipodromun açılışı gerçekleştirilmiştir. Bunu 05.04.1936 tarihinde açılışı yapılan Atış Poligonu izlemiştir.

“ Bugün burada hep bir araya gelişimizin sebebi ile Ankara bölgesinde çalışma yerini açtığı yeni bir sporun, Türk çocuğunun, cumhuriyetin seçkin çocuklarının en çok seveceği, benimseyeceği atıcılık sporunun başlangıcını kutlamaktır. Bugünkü bu tören ulusa sevinç gençliğe enerji, memlekete fayda getiren önemli bir işin törenidir.” [Koçak, Ulus, 06.04.1936]

Stadyumun açılışı ise 17 Aralık 1936 günü Ankara'ya gelen Çek takım Çeki Karlin ve Ankara takımları arasında yapılan futbol maçıyla yapılmıştır.

Resim 2.32. Atış Poligonu [Belko,1994]

Resim 2.33. Atış Poligonu [Belko,1994]

2.4. Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun Dönem İçindeki Anlamı

1934 yılında yarışması yapılan stadyum 1936 yılında tamamlanarak 17 Aralık 1936 günü açılış yapılmıştır. 1.377.528 lira 92 kuruşa mal olan yapı dönem koşulları açısından oldukça büyük bir projedir. Türkiye’de gerçekleştirilen ilk stadyum yapısı olması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti için dönem koşullarında önemli bir prestij kaynağı olmuştur.

“Bu eser bir defa ikmal edildikten sonra Türkiye hükümet merkezi dünyanın diğer hiçbir büyük şehri veya merkezinde eşi bulunmayan asri, en mükemmel ve bir tek tesisat içinde bütün spor şubelerine ait kaffei tesisatı, at sporları, insan sporları bahusus her şekilde hafif atletizm sporlarını, futbol, bisiklet tenis, mestur ve gayri mestur yüzme havuzlarını toplayan emsalsiz spor tesisatına malik olacaktır” [Hakimiyeti Milliye, 03.07.1933].

“Şimdi beton ve kara Ankara taşından Stadium’un sade ve gülbüz endamının yükseldiği yerde, o vakit, çam tahtalarından, derme çatma bir takım tribünler vardı. Şimdi, yeşil çimlerle örtülü saha, o vakit, boş, çıplak ve yalçın bir çöl parçası idi ...”[Karaosmanoğlu, 2004].

Stadyumun yarışma aşamasından tamamlandığı zamana kadarki tüm süreç ve gelişmeler gazeteler yoluyla halka aktarılmıştır. Bu haberler stadyum ve hipodrom inşaatından duyulan heyecanı ve gururu yansıtmaları açısından önemlidir.

“Bu bahar Ankara’nın en büyük eserlerinden birisi, büyük stad ve hipodrom ihale edilecektir... bu büyük eser Büyük Millet Meclisi ile istasyon arasındaki geniş boşlukta yer alacak ve Türk gençliği değeri pek yüksek bir kültür varlığı kazanacaktır” [Hakimiyeti Milliye, 17.02.1934].

“Ankara stadyomu ve hipodromu, istasyonu şehre bağlayan büyük bir asfalt yolun üzerinde, yeni gar ve Gençlik parkı ile, baş şehrimize gelenlerin gözü önünde cumhuriyetin büyük eserleri arasında yer alacak bir varlıktır. Şen, gülbüz, sıhhatli ve güler yüzlü bir geçlik yetiştirmek davasında olan cumhuriyetimizin memlekete bir örnek olarak verdiği bu eşsiz alanın tarihinin, birçok milletlerarası rekor ve başarılarla bezenmesini temenni ederiz” [Ulus, 23.03.1936].

Fakat; dönemin mimarlık yayını olan Arkitekt dergisinde stadyum inşaatı ile ilgili haberlere yer verilmemiştir. Bu durum hipodrom ve spor merkezi projesi

için sınırlı bir yarışmanın düzenlenmiş olmasına ve bu yarışmaya yerli mimarların katılımının engellenmiş olmasına duyulan tepkinin sonucudur.

“ ...

Violi şimdiye kadar aldığı işleri sırf Türk Mimarlarının hakiki kıymetini henüz bilmeyenlerin tavsiyesi sayesinde yapmıştır.

...

Binaenaleyh, bu münasebetle sayın meslektaşlarımıza, bütün Türk şehirlerinde yapılacak stadyum projelerinin inhisarını bırakmak niyetinde olmadığımızı badema müsabakalar yapılmak sureti ile mesleki iktidar ve ehliyetin bu sahada savaşılabileceğini ve meslektaşlar arasında daha nazik bir hatti hareketin her cihetce tavsiyeye şayan olduğunu hatırlatmak isteriz” [Arkitekt 1938].

Dönemin cumhuriyet ideolojisinin en büyük hedeflerinden biriside; Türkiye Cumhuriyeti’nin devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmektir. Beden eğitimi ve spor eğitimin bir parçası olarak kurgulanmıştır. Beden eğitimi kültürel ve bilimsel eğitimin tamamlayıcısı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla stadyumlarda, sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirildiği ve bedensel eğitimin yapıldığı okullar olarak algılanmıştır.

Bizim gençliklerimiz için stadyomlar, mektebler kadar mühimdirler. Biz zeka terbiyesinin fiil ve hareket hassalariyle tamamlanmasına, bildiğimiz ve düşündüğümüz kadar yapmağa muhtacız.” [Atay, 1936]

Başbakan İnönü’nün stadyumun açılışında yaptığı konuşma bu açıdan önem taşımaktadır. İnönü konuşmasında stadyumu bir okul gibi değerlendirdiklerini ve her yerde kurmaya çalışacaklarını belirtmektedir.

“Türkiye’yi idare edenler, stadyomu en kıymetli mekteb gibi her yerde kurmaya çalışacaklardır. Türkiye’nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada açık meydanlarda yetişecektir. “[İnönü, 1936]

3. TOPLUMSAL YAŞANTININ OLUŞTURULMASI VE 19 MAYIS STADYUMU

Ankara Türkiye modernleşmesini en iyi temsil eden kent olarak kabul edilmektedir. Kentin uzunca bir süre Cumhuriyetin ve modernleşmenin vitrini olarak kalması da bu bakış açısını desteklemektedir. Ancak kentsel modernleşme sadece fiziksel planlama ve değişim olarak ele alınılmamalıdır. Çünkü kentin görüntüsünün değişimi kadar, içinde yaşayanların ve yaşantının değişimi de önemlidir ve uzun bir süreç gerektirmektedir. Kent modernleşmenin hem sahnesi hem de var edicisi; hem nesnesi hem de öznesi konumundadır.

Bu çalışma kapsamında Ankara'daki modernleşme süreci "komple kentsel modernleşme" projesi olarak ele alınmıştır. Çünkü Ankara'da gerçekleştirilen modernleşme; sadece fiziksel çevre üzerindeki revizyonlar düzeyinde kalmamış, kentliden kentin yapısına, kamusal alanlardan bireysele her ölçekte olmuştur [Tanyeli, 1997]. Ankara'nın başkent seçilmesinin arkasındaki neden ya da hedefler belirlenirken; sadece örnek bir başkent inşa ederek modern ve çağdaş bir yaşama ortamı oluşturmak amaçlanmamıştır. Aynı zamanda yaratılan bu modern yaşama ortamında yeni bir toplumsal yaşantının geliştirilmesi ve diğer kentlere örnek olması da amaçlanmıştır [Tekeli, 1984]. Bu yeni toplumsal yaşantının geliştirilebilmesi içinde; gündelik yaşantının değişmesi, geleneksel yaşam ritminin yerine başka bir yaşam ritminin geçmesi gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, o dönemde gerçekleştirilen halka açık kamu mekanları da önem kazanmaktadır. Sibel Bozdoğan, mimarlık tarihi çalışmalarını genel olarak 1930'ların modern binalarına odaklanma eğiliminde oldukları için eleştirmektedir. Bu yaklaşım; halka açık kamusal alanlarının da modernleşme ve ulusun inşası sürecinde aynı ölçüde rol oynamış olduklarının gözden kaçırılmasına neden olmaktadır [Bozdoğan, 2002]. Çünkü, yapılan modern yapılar, açılan geniş bulvarlar; mevcut

toplumsal yapının ve gündelik yaşantının değişmesi için yeterli olmamıştır. Oysa kamusal alanların bu değişimdeki rolü büyüktür. Kamusal alanlar; tam anlamıyla Batılılaşmış, kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplum düşüncesinin ve yeni modern yaşantının mekansal karşılıkları olarak değerlendirilmelidir.

Resim 3.1. 1930'lu yıllarda Kızılay'daki Havuzbaşı, [Elli Yıllık Yaşantımız, 1975]

Resim 3.2. 1930'lu yıllarda Çubuk Barajı [Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu, 1994]

Curran'a göre, kentsel yaşamdaki deneyimin en önemli parçasını kamusal alandaki deneyim oluşturmaktadır [Curan,1980]. Bu durumda kentlerin ve kentlerdeki kamusal mekanların gelişmesi de modernliğin simgelenmesi için iyi bir araç olarak görülmektedir. Modern yaşam, kent yaşamı ile bir tutulmaktadır. Kentler, yalnızca iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer olmaktan daha çok, insanları ve etkinlikleri biçimlendiren, sosyal ve kültürel yaşamın denetleyicisi bir konuma gelmektedir [Wirth,1957]. Eğlenmek, kafelerde, parklarda, sokaklarda vakit geçirmek insanların daha çok ilgi duyduğu aktiviteler haline gelmektedir. Böylece kent mekanları özel bir işlev ve anlam kazanmaktadır. Kent mekanında yer alan gündelik yaşam deneyimleri önem kazanırken [Kumar, 1988], kentler; farklı grupların bu deneyimler aracılığıyla iletişime geçtiği mekanlar olmaktadır. Kentsel mekanın düzenlenmesi ise topluma egemen olan iktidarın; siyasal kültürünü, ülkenin ekonomik düzeyini ve hatta dünya içindeki yerini de yansıtmaktadır [Şenol, 1998]. Bu modern kent kavramına Ankara özelinde bakarsak modernleşmeden beklenen, sadece “*danslı, süslü püslü, gramofonlu, radyolu evler*” değildir. Olması istenen “*müzeleriyle, stadyumlarıyla, laboratuvarlarıyla, müesseseleriyle hakiki bir Avrupa Ankara’sı*”nın yaratılmasıdır [Karaosmanoğlu, 2004].

3.1. Kamusal Alan Kavramı ve Stadyumların Kamusal Alan Olarak Ele Alınması

“Kamusal” sözcüğü Sennet’e göre; “herkesin denetimine açık olan” anlamına gelmektedir. Sözcük Rönesans döneminde ortaya çıkmıştır ve bu dönemde politik topluluğu ifade etmekte iken, giderek sosyalliğin özel bir bölgesi haline gelmiştir. 18. yüzyıllarda Londra’da ve Paris’te artık kentler içinde farklı grupların bir araya geldiği yerler haline gelmeye başlamıştır. Bu durumun sonucu olarak “kamu” sözcüğünü toplumsal yaşamın, yakın çevrenin dışını da kapsayan ve “yabancıları” da içine alan bir konuma getirmiştir [Sennet, 1992]. Artık kamusal alan, insanların yabancılarla birlikte olduğu ve toplumsal

yaşama katıldığı yer konumundadır ve toplumun farklı katmanlarını bir araya getirmektedir.

Arendt ise kamusal alanı; insanları ayıran, ama aynı zamanda birbiriyle ilişki kurduran bir ortak yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. Kamusal alanı, çevresinde oturan insanları bir araya getiren bir masa olarak tanımlamaktadır. Bu masa insanları birbirleriyle ilişkilendirmekte ve böylece birbirlerinin üzerine düşünmelerine engel olmaktadır. Masayı ortadan kaldırdığınızda ise çevresindeki insanlar arasında oluşan bu ilişki de ortadan kalkmaktadır [Arendt, 1958].

Habermas ise göre kamusal alanı, toplum içerisindeki grupların sosyalliğini ve arasındaki bağı güçlendirecek en önemli araçlardan birisi olarak görmektedir. Bu görüş çerçevesinde kamusal alan, herkesin ulaşabileceği, her türlü aktiviteyle birlikte, herkesin etkin olarak katılabileceği ortamlar olmaktadır [Habermas, 1997].

Sonuç olarak; kamusal alan, toplumdaki herkesin kullanımına açık, grupları bir araya getirerek sosyalleşmelerini sağlayan bütünleştirici bir mekan olarak görülmektedir [Sargın, 2002]. Stadyumlar ise, günümüzde farklı sınıflardan insanların bir arada bulunabildiği ender kamusal mekanlar arasındadır.

Habermas'a göre kent tarihindeki öncelikli kamusal mekanlar; kentin alt yüzlerinde sıkça rastlanan ve toplumun tüm katmanlarınca özgürce tüketilebilen, kahvehaneler, okuma salonları ve benzeri mekanlardır [Habermas, 1997]. Bu tür mekanlar zamanına göre sıra dışı kaçış noktalarıdır. On sekizinci yüzyılda özellikle kahvehaneler, magazinlerin ve günlük gazetelerin okunabildiği kültürel bir çevre konumundadır.

Yiğit Akın, spor tarihçiliğinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, beden eğitimi ve sporu programlarını anlamlandırabilmek ve bir yere oturtabilmek için çeşitli yaklaşımların geliştirildiğini belirtmektedir. Bu

yaklaşımlar içinde, Victoria De Grazia'nın çalışmalarına dayanan ve "rıza kültürü" (culture of consent) olarak adlandırılan yaklaşım özellikle son yirmi yıl içinde popülerlik kazanmıştır. Rıza kültürü; genellikle otoriter rejimlerin uyguladığı çeşitli baskı ve sindirme politikaların tamamlayıcısı olarak ele alınmaktadır. Toplumun tüm kesiminin rejimin temel prensipleri üzerinde fikir birliğine varmasını ve rejimin toplum için faydalı olduğu düşüncesini benimsetecek pratikler ve mekanizmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır [Akın, 2004]. Beden eğitimi ve spor da bu pratik ve mekanizmalar içinde görülmektedir. Çünkü, spor katılımcıların büyük bir çoğunluğunu işçi sınıfın oluşturduğu aktivitelerde, çeşitli ekonomik ve sosyal baskılardan bunalan insanlara geçici de olsa rahatlama imkanı, günlük yaşamın stresinden uzaklaşma ve rejimin sertliğini unutma imkanı vermektedir. Hemen hemen bütün otoriter rejimler hem bağlılık duygusu yaratmak hem de insanların dikkatini başka yönler kaydırmak için sporu, özellikle de kitle sporlarını kullanmışlardır.

Rıza kültürü yaklaşımı, rejimin uygulayıcıları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak iktidarı elinde bulunduranlar tarafından üretilen mesaj, alıcılar tarafından çok farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Rıza kültürünün en yaygın olarak uygulandığı rejimlerde bile, spor sahaları cumartesi ve pazar günleri buluşma yeri haline gelmiştir. Stadyumlar insanlara, cephelerde alınan yenilginin, kitlesel katliamların ve ekonomik çöküntünün evler dışında da konuşma fırsatı yaratmıştır. İktidarın amaçladığının tam tersine, birlikte olma, dayanışma ve haberleşme imkanı sağlamıştır [Akın, 2004]. Bu açıdan ele alındığında stadyumlar da, toplumun tüm katmanlarınca kullanılabilen ve farklı konuların gündeme geldiği, kaçış noktaları olarak değerlendirilebilirler. Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul Destanı'nda stadyumların bu özelliğini şu şekilde aktarmaktadır:

İstanbul deyince aklıma
Stadyum gelir
Güne güneşe karşı yirmi beş bin kişi
Hepsinin dudağında İstiklal Marşı

Bulutlar atılır top top pare pare
Yirmi beş bin kişilik bir aydınlık içinde eririm
Canım ağzıma gelir sevinçten hilafsız
İsteseler bir gelincik gibi koparır veririm

İstanbul deyince aklıma
Stadyum gelir
Kanımın karıştığını duyarım ılık ılık
Memleketimin insanlarına

Daha fazla sokulmak isterim yanlarına
Ben de bağırırım birlikte
Avazım çıktığı kadar
Göğsümü gere gere
Ver Lefter'e yaz deftere
İstanbul deyince aklıma
Stadyum gelir

Binlerce insanın aynı anda
Aynı şeyi duymasından doğan sevincin
Heybetini düşünürüm
Birbirine eklenir kafamda binler yüz binler milyonlar
Sonra bir mısra havalanır ürkek
Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar [Bedri Rahmi Eyüboğlu, 1974]

Richard Sennet Kamusal İnsanın Çöküşü adlı kitabında, 18. yüzyıldan başlayarak endüstriyel gelişimle birlikte sınıf ayrılıkları ve bunun sonucunda değişen insan yaşamını ve beraberinde getirdiklerini ele almaktadır. 18. yüzyılda Avrupa şehirlerinde özellikle Paris ve Londra 'da yaşanan kamusalılık, yeni gelişmeler ve değişimlerle birlikte ağırlığını yitirmiş ve 19. yüzyılla birlikte giderek yerini özel hayata bırakmıştır. İnsanlar giderek aktiflikten pasifliğe, aktör konumundan izleyici konumuna geçmiştir. Giderek artan suskunluğunun ve kayıtsızlığının sonucu olarak kamusal alandan çekilmişlerdir. 18. yüzyılın aktör kamusal insanı yerini 19.yüzyılın pasif izleyicilerine bırakmıştır [Sennet, 1992].

Stadyumlardaki seyirci ise; bu değişen yaşama ve beraberinde getirdiklerine rağmen aktifliğini devam ettirmektedir. Sahada ortaya konulan oyuna, gösteriye ya da konsere anında reaksiyon gösterip, beğendiklerinde alkışlayıp, beğenmediklerinde yuhalayabilmekte ve duygularını gizleme

gereği duymadan diğer insanlarla ilişkiye girebilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, stadyumlar aktör kamusal insanın varlığını sürdürebildiği ender mekanlardan birisi konumundadırlar. Nazım Hikmet 1936 yılında Taksim Stadı'nda seyrettiği Galatasaray – Fenerbahçe futbol karşılaşmasını; seyircilerin heyecanını ve aktifliğini şu şekilde aktarmaktadır:

Ne yalan söyleyeyim bu hengamede ben de heyecanlanmadım değil.
Fakat benim heyecanlanmam, etraftaki binlerce seyircinin coşkunluğu yanında devede kulak kabilinden.
Oyunu seyredenler ikiye bölünmüşler. Her biri kendi partisinin çocuklarını teşvik eder, düşman tarafa küfürü basar bir durumda.
Herkes istediğini söylüyor. Herkes dilediği gibi bağırıp çağırıyor. Ortalıkta bir söz, bir düşünce hürriyeti, alabildiğine...
Bu işin birçok tarafları hoşuma gitmedi, dersem yalan söylemiş olurum. Muayyen bir manada, demokrasiyi anlamak isteyenler Taksim Stadyumu'na gitsinler. Ben kendi payıma güzel ve berrak ve heyecanlı bir iki saat geçirdim orada [Hikmet, 1936].

3.2. 19 Mayıs Stadyumu'nun Kamusal Alan Olarak Değerlendirilmesi

Kurgulanan yeni modern yaşam ve bu yaşantının mekansal karşılıkları belli bir kesime hitap ettiği ve Ankara'nın yerli halkını göz ardı ettiği için eleştirilmektedir. Karaosmanoğlu, Ankara Romanında Ankara Palas'ın yeni açıldığı döneme düzenlenen bir yılbaşı balosunu aktarırken, aynı zamanda bu iki kesim arasındaki ayrımı da aktarmaktadır. Ankara Palas'ta yılbaşı balosuna katılanlar yeni modern yaşama ayak uydurmaya çalışırken, dışarıda kalan halk olan biteni seyretmekle yetinmekte ve onlar için yabancı olan bu yaşamı anlamaya çalışmaktadır [Karaosmanoğlu, 2003].

Fakat 19 Mayıs Stadyumu daha ilk planlama aşamasında tüm halkın kullanabileceği bir mekan olarak ele alınmıştır. Yarışma aşamasından, inşasının tamamlanmasına kadar tüm süreç gazeteler aracılığıyla halka aktarılmıştır. Açılışı günler öncesinden bildirilmiş ve açılışa tüm halk davet edilmiştir [Ulus, 14 Aralık 1936].

Açılışa bütün Ankara davetlidir

Ankara stad-yomunu tasavvur ve inşasını emretmiş olan Baş-bakanımızla, onun bu emrini takib fikri ve devamlı sayı ile harfi harfine yerine getirmiş olan Ankara Vâli ve Belediye Reisi N. Tandoğanın, bir arada alınmış bir fotografisi.

ANKARA VALİSİ, BİRİNCİ KÂNUNUN 15 İNCİ SALI GÜNÜ SAAT 14 DE YENİ STADYOMDA İSTANBUL'DAN FENERBAHÇE VE GALATASARAY, İZMİR'DEN ALTINORDU VE ANKARA'DAN ANKARA GÜCÜ KULÜPLERİ ARASINDA YAPILACAK FUTBOL MAÇLARINA ANKARANIN SAYIN VE SPOR SEVER HEMŞERİLERİNİ DAVET EDER.

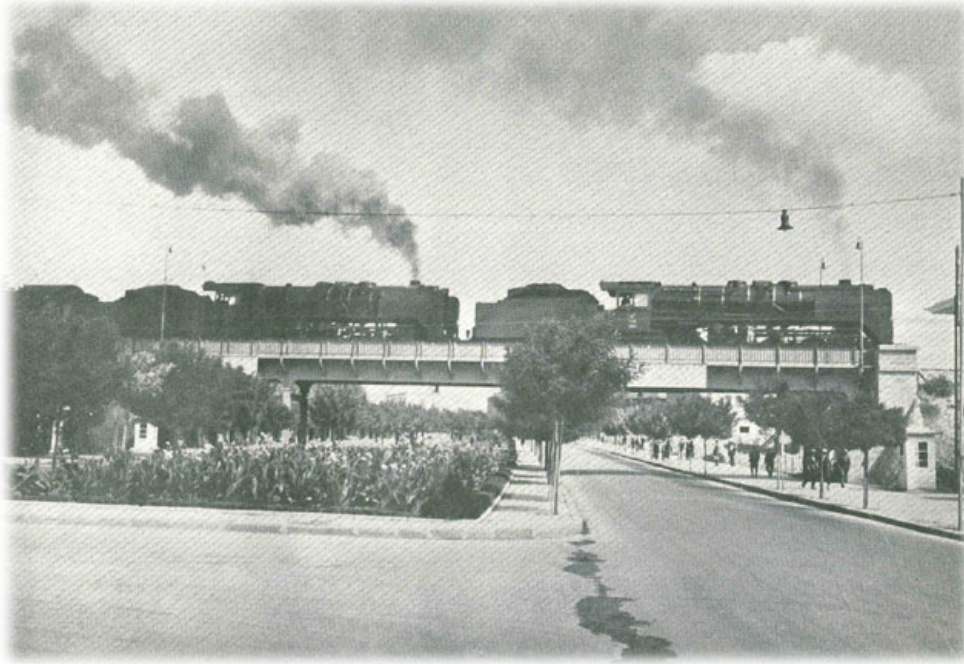
Resim 3.3. 19 Mayıs Stadyumu'nun açılışı [Ulus, 14.12.1936]

Stadyumun tüm halkın kullanabileceği bir mekan olmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlar; stadyumun kent içindeki konumu ve stadyumun, içinde gerçekleştirilen eylemler nedeniyle günlük yaşantı içinde etkim bir rol oynamasıdır.

3.2.1. Kent içindeki konumu

Stadyum, dönemin kent sınırlarını düşündüğümüzde merkezi bir konuma sahiptir. Dolayısıyla da ulaşımı kolay olmaktadır. Atatürk Orman Çiftliği veya Çubuk Barajını düşündüğümüzde ise, ulaşımının zorluğu kullanımlarını da kısıtlamaktadır. Atatürk Orman Çiftliği'ne trenle gidilirken, Çubuk Barajına gidebilmek için şahsa ait otomobiller kullanılmaktadır ve bu durum kullanıcı profilini de belirlemektedir.

Jansen Planına (1932-1957) göre, idari merkez Yenişehir olarak seçilmiş ve kentsel gelişme kentin güneyine sıçramıştır. 1930'ların sonlarına gelindiğinde ise Ankara Ulus ve Yenişehir olmak üzere iki kısma ayrılmış durumdadır. Ve bu iki kısımda; birbirinden çok farklı hayatlar yaşanmaktadır. Ulus ve Kale çevresinde yerli halk geleneksel yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir. Fakat Yenişehir'e gelindiğinde durum değişmektedir [Karaosmanoğlu, 2003]. Ankara'nın imar planında Yenişehir'in bulvar arkasında kalan kısımları ve Çankaya ve Kavaklıdere konut bölgesi olarak tanımlanmıştır. Yenişehir bahçeli evler semti, Çankaya ve Kavaklıdere ise daha geniş bahçeli villalar semti olarak önerilmiştir. Yenişehir'deki tek katlı bahçeli evlerde yeni bir yaşam tarzı benimsenirken, bu evlere özel bir anlamda yüklenmiştir. Büyük Batı şehirlerindeki modern yaşamın simgesi haline gelmişlerdir [Bilgen, 1985]. Toplumsal yapı açısından Ankara ikiye bölünmüş durumdadır. Sağlık Bakanlığı ile Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi arasındaki demir yolu köprüsü Yenişehir ve Ulus'u birbirinden ayırmaktadır. Köprü'nün üst tarafı yani Yenişehir, kentin ayrı bir köşesidir ve köprü'nün alt tarafında kalanlar için erişilmesi zor bir yer haline almıştır. Fakat kentin büyük bir kısmı köprü'nün alt tarafında yaşamaktadır [Arcayürek, 1983].

Resim 3.4. Atatürk Bulvarı üzerinden geçen ve şehri ikiye ayıran demir yolu köprüsü 1930'lar [www.metu.edu.tr/Ankara]

Stadyum ise bu iki kesimin ortasında, hatta Ulus'a daha yakın bir konumdadır. Planlanan diğer kamusal alanlar (Kızılay Meydanı, Havuzbaşı, Güvenpark) ise; Yenişehir'de yer almıştır. Stadyum konumu sayesinde, bu iki farklı kesimi bir araya getirmekte ve insanlara birbirleriyle ilişki kurabilecekleri ortak bir yaşam alanı sunmaktadır.

3.2.2. Gündelik yaşam içindeki yeri

Gündelik yaşam zamana ve mekana bağlı olarak, toplumdaki değişimlerden etkilenerek oluşmaktadır. Gündelik yaşamı tanımlamak öncelikli olarak bu oluşumu tanımlamayı gerektirmektedir. Toplumsal bir sistemin işlerliği gündelik yaşamın sürekli olarak kendini tekrarlamasına bağlıdır. Gündelik yaşamın yeniden üretilmemesi, o toplumun yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir [Tekeli, 2000].

Gündelik yaşam, genellikle bireylerin günlük zaman periyodu içinde gerçekleştirdikleri beslenme, giyinme, barınma, uyuma vb. faaliyetler olarak ele alınmaktadır. Bu faaliyetler, yiyecekler, giyecekler, ev eşyaları vb. nesneler kullanılarak yapılmaktadır. Bu faaliyetler ve kullanılan nesneler bir bütün olarak o toplumun “maddi kültürü”nü oluşturmaktadır [Lefebvre,1968].

Certau ise gündelik yaşamı, bireyin faaliyetleri yerine, konuşma, okuma, hareket etme, alışveriş yapma vb. yaşam pratikleri (işleri yapma biçimleri) olarak değerlendirmektedir [Certau, 1988]. Yaşam faaliyetleri ele alındığında, esas çözümleme birimi birey olurken, yaşam pratikleri ele alındığında bireylerin ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda belirleyici olan özneler değil ilişkiler olmakta ve birey, ilişkilerin birbirini etkilediği bir kesişme noktası olarak ele alınmaktadır.

Gündelik yaşam çalışmalarındaki ikinci önemli farklılaşma ise, gündelik yaşamın kapsamının nasıl tanımlandığına yöneliktir. Lefebvre; iş, eğlence ve diğer faaliyetlerin temelde bireyin zaman bütçesini birlikte bölüştüklerini ve birbirlerini etkilediklerini, bu nedenle de bir bütün olarak ele alınmaları gerektiğini belirtmektedir [Lefebvre,1968].

Daha dar kapsamlı tanımlamalarda ise, üretim yani iş kapsam dışı bırakılmakta ve sadece işgücünün kendini yeniden üretim faaliyetleri gündelik yaşam içinde ele alınmaktadır. Bu durumda bireyin doğrudan denetimi altında olamayan ve farklı rasyonellerin hakim olduğu iş alanı gündelik yaşam kapsamının dışında bırakılmaktadır. Eğlence ise rutin olanın dışına çıkış olarak görüldüğü için gündelik yaşamın dışında kalmaktadır. Fakat Tekeli’ye göre eğlencenin de rutinleşmiş olduğu ileri sürülerek, gündelik yaşam alanının daraltılmasına kolaylıkla karşı çıkılabilir. [Tekeli, 2000].

Gündelik yaşam kavramı esas olarak, dünyanın güneş sistemi içindeki, kendi eksenini etrafındaki 24 saatte bir tekrar eden dönüşüne ve bu dönüşün insan yaşamına getirdiği düzene dayanmaktadır. Geleneksel yaşantıda, kentin

gündelik ve yıllık yaşantısı temel olarak doğanın ritmine ve dinsel takvime göre belirlenmiştir. Gündelik yaşantıda güneşin ritmine uyulurken, yıllık yaşantıda mevsimler belirleyici olmaktadır. Moderniteyle birlikte ise, artık gündelik yaşam, saate ve takvime göre düzenlenmeye başlanmıştır. Sokaklar, araçlar, mekanlar hem yıl hem de gün bağlamında hep aynı zaman aralıklarında dolup boşalmaktadır. Artık yaşam doğanın ve toplumsal alışkanlıkların düzenine göre değil, zamanın soyut birimlerinin tanımladığı bir düzene göre oluşmaktadır. Lefebvre'e göre yaşamda gündeliklik aslında modernitenin sonucudur [Lefebvre,1968].

Gündelik yaşam döngülerden oluşmaktadır. Tekrarlar olguları sıradanlaştırmakta ve her yeni döngünün başlangıcı yeni bir heyecan olmaktan çıkmakta ve farkında olunmadan yaşanan haline gelmektedir [Lefebvre,1968]. Gündelik yaşamın bu alışılmış ve rutinleşmiş özelliği, onu önemsiz ve sorunsuz göstermekte; verili temel bir gerçeklik olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Temelde gündelik yaşam, bireyi oluşturmakta ve dönüştürmektedir. Fakat aynı zamanda toplumdaki değişimlerden de etkilenmekte, ekonomik yenilikler, politik olaylar, ideolojik değişimler gündelik yaşamın dokusunu değiştirmektedir. Bu değişimler, toplumsal işleyişin aldığı genel biçimlenmeye göre yavaş ya da hızlı, evrimsel ya da radikal olabilmektedir. Bu bağlamda gündelik yaşam siyasal veya toplumsal bir hareketin geliştirilebilmesinde ve yerleştirilebilmesinde etkin bir rol oynamakta ve bir eleştiri çerçevesi oluşturabilmektedir. Bu özelliği gündelik yaşamın, topluma ilişkin bir proje olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Tekeli'ye göre kent plancıları gerçekte, gündelik yaşamın yer aldığı fiziki çevreyi tasarlamakta ve oluşumunu denetleme amacı taşımaktadırlar [Tekeli, 2000]

Tanyeli'ye göre Türkiye'deki asıl modernleşmeyi, kentsel yaşam biçimindeki modernleşme oluşturmaktadır. Çünkü asıl modernleşme, geleneksel yaşam ritminin yerine, saat ve takvime dayalı modern yaşam ritminin geçmesi ve yeni yaşam pratiklerinin, alışkanlıklarının kazanılmasıyla gerçekleşmiştir

[Tanyeli, 1997]. Ankara ise bu modernleşmenin gerçekleştiği ilk kent konumundadır.

Cumhuriyet'ten önce Ankara'da eski kent, yaşantının kendi içinde gerçekleştiği büyük ve kapalı bir mekan konumundadır. Gündelik yaşam, ev içlerinde, avlularda ve yakın mahallelerde geçmektedir. Kent içinde bir yerden bir yere gitmek, avlular ve mahalle içindeki sokaklar dışındaki açık mekanlarda bulunmak, Ankaralıların büyük bir kısmı özellikle de bayanlar için günlük faaliyetler arasında yer almamaktadır [Bilgen, 1985]. Atay kentteki yaşamı şu şekilde aktarmaktadır:

“Akşama doğru ayaklar evlere doğru sürüklenirdi. Hava karanlıksa hala kül kokan yangın arsaları arasında cep fenerlerinin yanıp söndüğü görülürdü. Dağlar, tepeler, yollar, akşam kararınca arabaları ahıra ve halkı kafesler arkasına çekilen kasaba halkı, bütün o çöl boşluğu ebediye benzeyen bir “susma” veya “somurtma” halinde idi” [Atay, 1984].

Modernleşmenin tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi ve bu “susma” veya “somurtma” halinin ortadan kaldırılabilmesi, yeni bir kent yaşantısının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu oluşumu gerçekleştirebilmek içinde, yönetim direkt ya da dolaylı olarak gündelik yaşama müdahale etmiş, halka yeni alışkanlıklar ve yaşam pratikleri kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu gelişmeler kapsamında beden eğitimi ve sporu da gündelik yaşama dahil etme çabaları dikkat çekmektedir. 29 Haziran 1938 tarihinde T.B.M.M.'de kabul edilen, 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun bazı maddeleri bu açıdan önem kazanmaktadır [İnanç, 1995]. Kanunla birlikte bir vatandaşlık görevi gibi telkin edilen beden eğitimi ve sporun, günlük zaman periyodu içindeki yeri tanımlanmış ve zorunlu bir faaliyet haline getirilmiştir.

“Madde 1: Gençler için klüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların, ne kadar, müddetle ve hangi mevsimlerde Spor Mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği, İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur...” [3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, 1938].

Bu kanundan yaklaşık bir yıl sonra 3 Nisan 1940 tarihinde ise, beden terbiyesi ve mükellefiyeti hakkında bir kararname çıkarılmıştır [İnanç, 1995]. Bu kararname ile, kadın ve erkeklerin hangi yaş aralıklarında beden eğitimi ve spor mükellefiyeti altında oldukları, günlük ve haftalık zaman periyodunun ne kadarlık kısmını beden faaliyetleri içinde gerçekleştirecekleri belirlenmiştir. Orta mektep başlangıç yaşı olan 12 (dahil) yaşından 45 (dahil) yaşına kadar, her erkek yurttaş ve 12 (dahil) yaşından 45 (dahil) yaşına kadar, her kız ve kadın yurttaş beden terbiyesi ve spor mükellefiyetine dahil edilmiştir. Yine bu kararname uyarınca, her mükellefin, haftanın yedi gününde en az dört saatlik beden faaliyeti yapması uygun bulunmuştur.

Beden eğitimi ve sporu gündelik yaşama dahil etme çabalarının nedenlerinden birisi de; beden eğitimi ve sporun aynı zamanda sosyal bir modernleşme projesi olarak görülmesidir. Beden eğitimi ve spor sayesinde, bir çok alanda yapılan modernleşmenin, gündelik yaşama yerleştirilmesi sağlanmıştır. Alman gazeteci Lilo Linke'nin 1936 yılında Kayseri Tekstil Kombinası Müdürü Fazıl Turga ile yaptığı röportajda bu durum şu şekilde aktarılmaktadır:

“Belki bu sıcakta futbol oynamayı, idman yapmayı saçma bulabilirsiniz. Haklısınız. Ama bunu sadece spor olsun diye yapmıyoruz. Spor yaparken şort giymek ve çıplak bacaklarıyla oynamak zorunda kalıyorlar, benim için önemli olan bu. Topluluğun önünde bir kez bunu yapmaya alıştıktan sonra, bütün geleneksel alışkanlıklarından vazgeçecekler ve özgür kalacaklar. Bu çocuk geçen hafta yanıma geldi ve ailesinin maçlarda şort giydiği için onu azarladığını ve alay ettiğini söyledi. Takımdan ayrılmak istiyordu. Tabii ki kabul etmedim. Onun en iyi işçilerimizden biri olacağına eminim” [Akın, 2004].

19 Mayıs Stadyumu'nun gündelik yaşantı içindeki yerine bakıldığında ise; iki farklı kullanım türü ve bunun sonucunda da iki farklı kullanıcı profili ortaya çıkmaktadır. Stadyum bir taraftan beden eğitimi ve spor faaliyetleri için kullanılırken diğer taraftan, bu faaliyetleri izleyenler içinde eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Bu durumda da iki farklı kullanıcı ortaya çıkmaktadır: sporcular ve izleyiciler.

Beden eğitimi ve spor amaçlı kullanımı

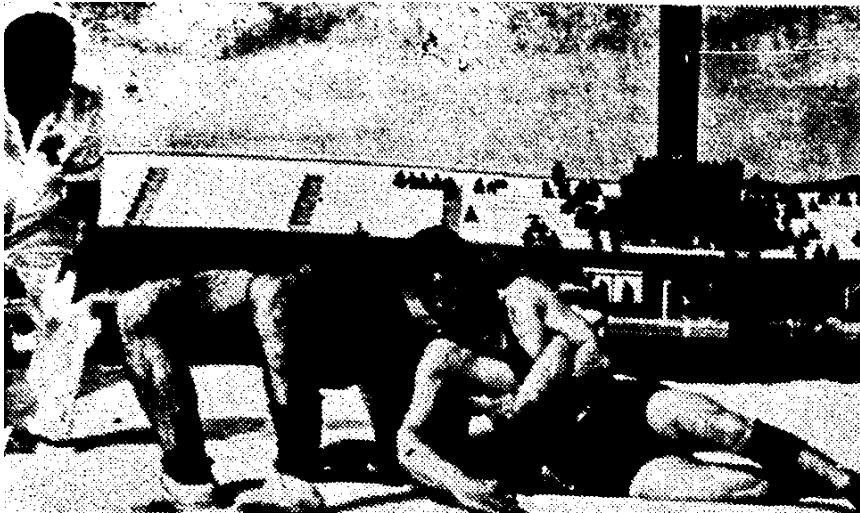
Erken Cumhuriyet Dönemi ve Geç Osmanlı dönemine bakıldığında, beden eğitimi ve spor alanında bazı süreklilikler ve benzerlikler tespit etmek mümkündür. Geç Osmanlı dönemindeki beden eğitimi ve spor düşüncesini biçimlendiren; beden ve zihin arasındaki karşıtlık ve uyum, ilk ve orta öğretimde fiziki gelişmenin önemi, yaygın spor çeşitlerinin hangilerinin olması gerektiği, jimnastik sistemlerinin karşılaştırılması gibi tartışmaların Erken Cumhuriyet Döneminde de devam ettiği görülmektedir [Akın, 2004]. Ancak; Erken Cumhuriyet Döneminde, iktidarın beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale ettiği ve bu alanı rejimin temel prensipleri doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Benzer şekilde, beden eğitimi ve spor, gündelik yaşamda da bazı devamlılıklar ve kopuşlar göstermektedir. Modern beden eğitimi dersleri Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk olarak 1863 yılında biri sivil üçü askeri olmak üzere dört lisenin ders programına alınmış, 1869 yılında ise tüm orta öğrenim kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir [Fişek, 1983]. Meşrutiyet döneminde ise devletin, beden eğitimi ve sporu bir program çerçevesinde almaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde; özellikle İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman şehirlerinde, spor müsabakaları, jimnastik festivalleri ve diğer fiziki kültür etkinlikleri düzenlenmeye başlanmıştır [Akın, 2004]. Bu müsabaka ve festivaller sayesinde de beden eğitimi ve spor sadece okullarla sınırlı kalmayıp, gündelik yaşam pratikleri arasına da girmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet Döneminde ise, dönemin ideolojisi ve beden eğitimi ve spora yüklediği yeni anlamlar nedeni ile, gündelik yaşamdaki etkinliğinin arttığı görülmektedir.

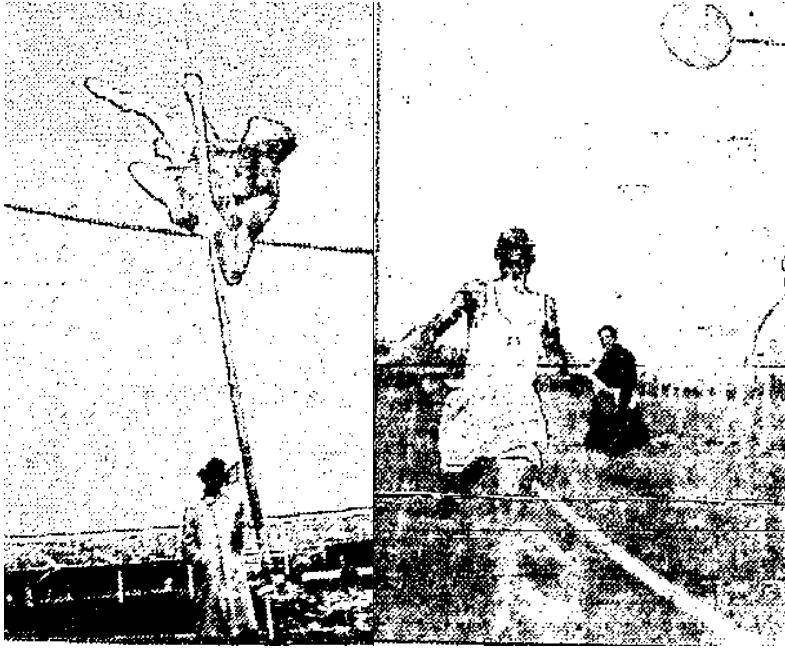
Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun açılmasıyla birlikte ise, Ankara'da çeşitli mekanlarda gerçekleştirilen beden eğitimi ve spor etkinliklerinin artık stadyumda gerçekleştirilmeye başlandığı, böylelikle de bu etkinliklerin bir merkezde toplandığı görülmektedir. Gençosman, stadyumun açılışından

yaklaşık iki sene sonra 1938 yılında Ulus Gazetesinde yayınlanan yazısında; stadyumu “gürbüz gençliğin toplantı yeri” olarak tanımlarken, haftanın her gününde sporla uğraşan gençlerin hafta sonları ise, gerçekleştirilen müsabakaları izlemeye gelen halkın toplandığı bir merkez haline geldiğini belirtmektedir [Gençosman, 24.5.1938].

Stadyumda gerçekleştirilen beden eğitimi ve spor etkinliklerine bakıldığında, dönemin futbolun etkisini azaltmayı hedefleyen politika ve söylemlerine rağmen, futbol karşılaşmalarının büyük yer kapladığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde, sporun ilk ciddi örgütlenmesi olarak kabul edilen Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın (31 Temmuz 1922) faaliyete geçmesiyle birlikte, İstanbul dışında başta Ankara ve İzmir olmak üzere, diğer Anadolu şehirlerinde de mahalli ligler kurularak, resmi futbol lig maçları düzenlenmeye başlanmıştır [Atabeyoğlu, 1983]. Stadyumun açılışından önce, İstiklal, Ayyıldız ve Ankaragücü sahalarında gerçekleştirilen lig maçları, stadyumda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Lig maçlarının yanı sıra Ankara takımları arasında düzenlenen çeşitli turnuvalar çerçevesinde de futbol karşılaşmalarının yapılmıştır. Dönemin gazete haberlerine bakıldığında, stadyumda futbol dışında, güreş turnuvaları, atletizm ve bisiklet yarışlarının da düzenlendiği görülmektedir.

Resim 3.5. Stadyumda düzenlenen güreş turnuvası [Ulus, 5.6.1938]

Resim 3.6. Stadyumda gerçekleştirilen atletizm müsabakaları
[Ulus, 18.4.1938]

stadyumda gerçekleştirilen diğer bir etkinlik ise, bayram kutlamalarıdır. Cumhuriyet'in ilanından önce Taşhan Meydanı olarak adlandırılan Ulus Meydanı; Stadyum ve Hipodrom yapılana kadar, bütün yıldönümü ve anma törenlerinin, bayram kutlamalarının yapıldığı mekan konumundadır.

Resim 3.7. Taşhan Meydanı'nda geçit töreni, 1922 [Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu, 1994]

Atatürk'ün Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye ile birlikte Ankara'ya gelişi için düzenlenen tören, meydanda yapılan törenlerin ilkidir ve Ankara'da toplumsal belleğin kendini inşa ve devam ettirmesinde önemli bir pratiğin, törensel geleneğin başlangıcını oluşturmaktadır [Yalım 2002; 177-181]. Meclisin açılışının birinci ve ikinci yıl kutlamaları, savaştan gelen işgal haberlerini protesto gösterileri, geri kazanılan şehirler için yapılan kutlamalar, yürüyüşler, toplantılar, orduyu cepheye gönderirken yapılan törenler, savaşın bitişi ve cumhuriyetin ilanından sonra ise bayram kutlamaları bu meydan da gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde toplumsal belleğin önemli aktarım biçimlerinden biri olan anma törenlerinin ulus devlet çerçevesinde uygulanmasının temelleri atılmıştır.

Resim 3.8. Taşhan önünde bir kutlama töreni, 1930 civarı [Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu, 1994]

19 Mayıs Gençlik ve spor Bayramının temelini ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde düzenlenmeye başlayan, jimnastik şenlikleri oluşturmaktadır. 1916 yılından itibaren, düzensiz ve okullar tarafından farklı zamanlarda, mektepliler bayramı, idman şenlikleri, jimnastik bayramları gibi farklı isimlerde düzenlenen spor gösterileri 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurallara bağlanmıştır. Mayıs ayının üçüncü

haftası içinde, jimnastik bayramı adı altında yapılmaya başlanmıştır [Elli Yıllık Yaşantımız, 1976]. 20 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3466 sayılı kanun ile de 19 Mayıs günü “Gençlik ve Spor Bayramı” olarak kabul edilmiştir. 17.03.1981 tarihinde çıkarılan 2429 sayılı ile Ulusal bayramlar yeniden tanımlanmış ve 19 Mayıs “Atatürk’ü Anma ve Spor Bayramı” olarak adlandırılmıştır [Ateş, 2006].

Resim 3.9. Spor ve Gençlik Bayramı [Ulus, 20.5.1938]

Resim 3.10. Spor ve Gençlik Bayramı [Ulus, 20.5.1938]

Eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı

Zaman kavramı, toplumların gündelik yaşantısında ve bu yaşam içerisindeki sosyal deneyimlerinde düzenleyici bir kavram olarak görülmekte ve serbest zaman, gündelik yaşamdaki çalışma gibi zorunlu eylemlerin, sosyal sorumlulukların gereği olan eylemlerin gerçekleştirildiği zamanların dışındaki, insanların özgürce kullanabileceği zaman olarak tanımlanmaktadır [Mutlu,1995].

Rekreasyon ise kişinin bu süreyi rahatlatmak, bilgisini ve topluma katılımını artırmak için, yaratıcı kapasitesini harekete geçirecek herhangi bir etkinliğe kendi isteğiyle katılmasıdır [Kraus, 1971]. Bu noktada eğlenmek; “beraberlik, arkadaşlık, sosyal etkileşim gibi toplumsal ve kişisel doygunluğa erişimle psikolojik gereksinimleri giderme aracı olarak”, rekreasyon etkinliklerinden birisi olarak görülmektedir [Gültekin ve Onsekiz, 2005].

İnsanlar için sosyalleşme alanı olarak görülen “serbest zaman”lar, bu işlevini hayatı etkileyen sosyal ilişkiler geliştirerek gerçekleştirmektedir. Ekonomik verimliliğin artması ve çalışma koşullarının iyileşmesiyle birlikte serbest zaman süresi artmaktadır. Bu sürecin sonunda da toplumun büyük kesiminde boş zaman etkinlikleri istenir hale gelmekte ve boş zamanların geçirildiği mekânlar da önem kazanmaktadır. Serbest zaman süresini eğlenerek değerlendirmek kentsel yaşamın önemli bir parçasını oluştururken, eğlenme olanaklarının ve mekanlarının yaratılması, kent mekanını düzenlemesi açısından önem kazanmaktadır [Gültekin ve Onsekiz, 2005].

Beden eğitimi ve spor, insanın fiziki ve zihinsel özelliklerini geliştirmeye hizmet eden bir etkinlik olmasının yanında, boş zaman değerlendirme ve eğlenmeye yönelik bir fonksiyonu da bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Ankara 19 Mayıs Stadyumu, gerçekleştirilen müsabakaları ve gösterileri izlemeye gelenler için eğlence ve rekreasyon alanı olarak önem kazanmaktadır. Erken Cumhuriyet Döneminde, eğlence mekanları gündelik yaşamın modernleştirilmesinde ve benimsenmesinde etkin rol oynamıştır.

Düzenlenen spor müsabakaları ve jimnastik gösterileri halkın ilgisini çekerken, Ankara 19 Mayıs Stadyumu da insanların birbirleriyle buluştukları, sosyal ilişkiler kurdukları bir mekan konumuna gelmektedir.

Resim 3.11. Ankaragücü- D. Çankaya futbol karşılaşması – Seyirciler
[Ulus 3.1.1938]

Kadınların toplumsal yaşantıya katılmasındaki rolü

Cumhuriyet modernleşmesinin en önemli hedeflerinden birisi de kadınların toplumsal yaşantıya dahil edilmesidir. Modernleşme projesi çerçevesinde, kadın erkeklerle eşit hale getirilmeye çalışılmış, erkeklere tanınan evrensel haklar kadınlara da tanınmıştır. Kadınların da erkekler gibi meslek sahibi olmaları ve kamu hayatına katılmaları istenmiştir [Arat, 1998]. Bu süreçte kamusal alanlar, kadınların erkeklerle birlikte kullandıkları ve kentsel yaşama katıldıkları mekanlar olarak önem kazanmaktadır.

Atay Cumhuriyetin ilk yıllarında, Ankara'daki kent yaşamını aktarırken, “akşamları masa başında geç vakitlere kadar konuşmaktan, içlerini canlandırmaktan, başka eğlencelerinin olmadığından, yalnız toplantıların değil evlerin, otellerin, sokakların da kadınsız olduğundan” bahsetmektedir.

[Atay, 1984]. Bunun sebebi, kadınların erkeklerle birlikte kullanabilecekleri ve toplumsal yaşantıya dahil olacakları kentsel mekanların olmayışıdır. Bu süreçte kamusal alanlar, kadınların erkeklerle birlikte kullandıkları ve kentsel yaşama katıldıkları mekanlar olarak önem kazanmakta ve modernleşme projesinin hayata geçmesini sağlamaktadır.

19 Mayıs stadyumu ise, kadınların hem izleyici hem de sporcu olarak kullandıkları ve toplumsal yaşama katıldıkları bir mekan olarak, modernleşme de önemli bir rol oynamıştır. Erkeklerin ve kadınların birlikte katıldıkları bisiklet ve atletizm yarışmalarında kadınların dereceye girmesi büyük gurur kaynağı olmuştur [Karaosmanoğlu, 2004]. Kamusal hayatta, kadınların başarıları, rejimin başarısıyla özdeşleştirilmiştir, kadınlar modernleşmenin simgesi haline getirilmiştir .

4. CUMHURİYET İDEOLOJİSİ VE ANKARA 19 MAYIS STADYUMU

İdeoloji; devletlerin bireyi ve toplumu kurmasında ve düzenlemesinde kullandığı araçların başında gelmektedir. İdeolojinin gücü, siyasal iktidarın belirlediği tanımlar ve amaçlar çerçevesinde toplumu kurma ve ona bir kimlik verme konusundaki etkinliğinden kaynaklanmaktadır [Çetin, 2001].

Laclau, ideolojiyi “toplumsal formasyonun birlik ve beraberliğini sağlayan ve devam ettiren, sistemin toplumsal koşullarını sürdüren ve yeniden üreten ve devletle aynı amaca yönelmiş bir düzen” olarak tanımlamaktadır [Laclau, 1998]. Althusser, ise ideolojiyi “toplumsal formasyonun belirleyicisi, buna göre toplumu dönüştürücü ve bireyleri bu ilişkiler ağı içerisinde yönlendirici egemen fikirler ve tasarımlar sistemi” şeklinde tanımlamaktadır [Althusser, 1991]. Eagleton ise ideolojinin tek ve yeterli bir tanımının yapılamayacağını belirtmekte ve bunu ideoloji teriminin kullanışlı, ama birbiriyle bağdaşmaz nitelikte bir çok anlamının olmasına bağlamaktadır. Eagleton’a göre ideoloji kelimesi aslında; “farklı kavramsal liflerle bir doku halinde ve farklı tarihlerle örülmüş bir metindir.” Günümüzde kullanılmakta olan on altı ideoloji kavramını sıralarken; bu tanımların tümünün bağdaşır nitelikte olmadığını hatta bazılarının çatışır nitelikte olduğuna dikkat çekmektedir [Eagleton, 1996]. Kısaca ideoloji, “insan düşüncesinin ve eyleminin amacını, bu amaçlara nasıl varılacağını tanımlayan ve sosyal ve fiziki gerçeklerin niteliğini belirleyen bir değerlendirici prensipler sistemi” olarak tanımlanabilir [Allard, 1971].

Siyasal iktidarın en önemli amaçlarından birisi de; “bütünleşmiş düşüncelerden oluşan total bir sistem kurmak, eylemlerini doğrulamak, hayatı tanımlamak ve bu tanımlı hayatı bireylere haklı olarak göstermektir” [Berger ve Luckmann, 1967]. Siyasal iktidar bu amacını ideoloji ile gerçekleştirmektedir. İdeoloji , siyasal iktidara toplumu kurma ve denetleme adına çok boyutlu bir güç ve içerik kazandırmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi ideolojisine bakıldığında, beden eğitimi ve sporun önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Beden eğitimi ve spor devletin, bireyi tanımlamak, toplumu oluşturmak ve düzenlemek adına kullandığı araçlardan birisi konumundadır ve bir memleket davası olarak ele alınmaktadır. Bu dönem de devletin beden eğitimi ve spora farklı anlamlar yüklediği ve modernleşmek adına gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal projelerin bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir. Önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, gündelik yaşantının içine kadar yayılmış durumdadır ve dönemin gazetelerine bakıldığında, spor haberlerinin birinci sayfadan verildiği görülmektedir. Devletin modernleşme projesi çerçevesinde tanımlanan ve uygulanan bir alan olmasına rağmen, mimarlık üzerine yayınlanan tek bir dergi (Arkitekt) varken, beden eğitimi ve spor alanında birden fazla dergi yayınlanmıştır:

- Spor Alemi (1920-1938)
- Türk Spor (1929-1934)
- Olimpiyat (1931-1934)
- Spor Postası (1934-1936)
- Top (1934-1935)
- Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938)
- Kırmızı-Beyaz(1937-1948)
- Okul-Spor (1939-1940)
- Beden Terbiyesi ve Spor (1939-1942)

Bu gelişmelere paralel olarak, spor yapı ve alanlarının da birçok yapı programına girdiği, hatta hazırlanan ideal köy planlarında da yer aldığı görülmektedir. Spor yapı ve alanları modern kentin tamamlayıcısı konumundadırlar.

Beden eğitimi ve sporun, devlet için bu denli önemli olmasının altında, yapılandırılmaya çalışılan ulus devlet ve yurttaş kavramları yer almaktadır. İktidar kavramındaki değişiklikler ve ulus devletlerin oluşumuyla birlikte,

toplumu oluşturacak birey ve nüfus kavramları önem kazanmaktadır. Ulus devletlerin kuruluşuyla birlikte değişen iktidar kavramlarını ve yeni oluşan iktidar için önem kazanan beden ve nüfus kavramlarını açıklayabilmek için Foucault'un iktidar çözümlemesine ve bio iktidar kavramına bakılabilir.

4.1. İktidar Kavramı ve Foucault'un İktidar zmlemesi

İktidar kavramını açıklamadan önce, g kavramını açıklamak gerekmektedir. Çünkü iki kavram birbiriyle karıştırılmakta; genellikle iktidar denildiğinde g anlaşılmaktadır. Günümüzde bu iki kavram birbiriyle i içe geçmiş durumdadır. Weber'e göre; iktidar aslında "meşrulaşmış asgari bir rıza çerçevesinde uygulanan güçtür. G iktidarın ayrılmaz bir öğesidir" [Weber, 1996].

Weber g "bir toplumsal ilişki içindeki bir aktörün, hangi temele dayandığına bakılmaksızın karşı koymaya (karşı dirençlere) rağmen kendi iradesini gerçekleştirme konumunda olması" [Weber, 1996] olarak tanımlamaktadır. Giddens ise benzer bir şekilde g; "bireylerin ya da grupların kendi çıkarlarının ya da düşüncelerinin dikkate alınmasını, başkaları buna direnseler bile, sağlayabilme yeteneği" olarak tanımlamaktadır [Yıldırım, 1997]. Giddens'a göre g insanın kapasitesine işaret etmekte ve onun bir dizi olayın seyrine müdahale edebilme yeteneğini göstermektedir. G başkaları üzerinde kullanılır ve bir egemenlik durumudur.

G olgusal bir durumdur. Toplumsal bir ilişki içinde bulunan kişilerden birinin karşısında bulunan kişiye ya da kişilere kendi isteklerini yaptırabilmesi, kendisini diğerlerine tabi kılmasıdır. İktidar ise, toplumsal ilişkide bulunan bir kişinin başkalarında buyruklarına uymalarını isteme hakkıdır. Bu hakkı yaratan şey, ilişkinin içinde gerçekleştiği topluluğun norm ve değerler sistemidir.

Lukes iktidar kavramını açıklarken “tek” bir iktidar kavramından söz etmekte ve iktidarı tanım gereği daima yukarıda olması gereken bir şey olarak açıklamaktadır. Lukes’e göre iktidar en sade biçimiyle, A’nın B üzerine, uyguladığı bir şeydir, B’nin çıkarlarının tersi bir yönde, A’nın B’yi etkilemesidir [Lukes, 1974]. Lukes iktidarı “sahiplenilebilen”, “kullanılabilen”, “hissedilebilen” vb. bir kavram olarak ele almakta ve onu somutlaştırmaktadır.

Foucault ise iktidarın yukarıda ve merkezi bir yere yerleştirilmemesi ve sadece devlet ve devleti oluşturan mekanizmalarla ilişkilendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü iktidar, her yerdedir ve iktidarın alanı çok geniştir. İktidar merkezden aşağıya doğru yayılmamakta; tersine aşağıdan başlamakta, küçük mekanizmalardan yola çıkmakta ve giderek genelleşerek global egemenlikler tarafından sahiplenilmekte, kullanılmakta, dönüştürülmekte ve yayılmaktadır [Foucault, 2004].

Foucault değişmez, tanımlanmış, tek yanlı ve tek bir iktidar değil, birden çok iktidar olduğunu, hatta her zaman iktidar ilişkileri olarak anlaşılması gereken bir takım iktidarlara olduğunu belirtmektedir. Bir iktidar olması için iki koşul gerekmektedir; kendi başına, soyut olarak ve uygulanmasından bağımsız bir iktidar düşünülemez. İktidar her zaman bir ilişki içinde, bir bağlantı içinde kendini dile getirmektedir [Foucault, 1994].

Foucault iktidarı tanımlarken öncelikle onun ne olmadığını belirleyerek mevcut iktidar kavramlarına karşı çıkmakta ve daha sonra da onun ne olduğunu ortaya koymaktadır.

“İktidar derken, belli bir devlet içinde vatandaşların bağımlılığını garanti eden kurum ve aygıtlar bütünü olan –büyük “i” ile yazılan- iktidar’dan söz etmek istemiyorum. İktidardan anladığım, şiddetin tersine kural biçimini taşıyan bir uyruklaştırma kipi de değil. Bir öge ya da bir grup tarafından bir başka grup üzerinde kullanılan ve etkileri birbirinin izleyen türemelerle toplumsal bünyenin bütününe içinden geçen bir egemenlik sistemi de değil iktidardan anladığım. İktidar kavramından yola çıkarak yapılan çözümleme, ilk veri

olarak devletin egemenliğini, yasanın biçimini ya da bir egemenliğin bütünsel birliğini ele almamalıdır; bunlar daha çok iktidarın nihai biçimleri olacaktır. Bana göre iktidardan ilk önce uygulandıkları alana içkin olan ve kendi örgütlenmelerini kuran güç ilişkileri çokluğunu anlamak gerekir; yani, mücadeleler ve karşı karşıya gelmeler yoluyla bu ilişkileri dönüştüren, güçlendiren, bir süreçtir” [Foucault, 2003].

Foucault’a göre; iktidar homojen bir egemenlik olgusu: bir bireyin ötekiler üzerindeki, bir grubun ötekiler üzerindeki ya da bir sınıfın ötekiler üzerindeki egemenliği olarak ele alınmamalıdır. İktidar ona sahip olanlarla, ona sahip olamayan ve ona katlananlar arasında paylaşılan bir şey değildir. İktidara hiçbir zaman bir zenginlik ya da mal gibi sahip olunamaz. İktidarın şurada ya da burada diye yeri belirlenemez. İktidar bir ağ biçiminde işler. Sürekli olarak bu ağ üzerinde dolaşan insanlar iktidara katlanmakla kalmayıp, aynı zamanda iktidarı uygulamaktadırlar. Bireyler iktidarın hedefi değil aracıdırlar; iktidar oluşturduğu bireyler üzerinden geçiş yapmakta ve yayılmaktadır. [Foucault, 2004].

“... ben iktidar mekanizmasını düşündüğümde, iktidarın bireylerin tohumuna kadar ulaştığı, bedenlerine eriştiği, hal ve tavırlarına, söylemlerine, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına sindiği kılcal var olma biçimini düşünüyorum” [Foucault, 2003a].

Foucault iktidar mekanizmasını; klasik siyaset teorisinde var olan iktidar kuramları ve modelleri tarafından açıklanamayacağını belirtmektedir. Çünkü bu klasik modeller; siyasi iktidar denilen şeyin belli bir ihtiyaç dolayısıyla insanların bir araya gelerek yaptıkları fiili veya hipotetik (varsayımsal) bir sözleşmeye dayanarak ortaya çıktığı ön kabulüne dayanmaktadır. Bu sözleşme öncesinde her insanın elinde belli bir iktidar vardır ve çıkar çatışmaları sonucunda ortaya çıkan tehlikeden dolayı insanlar ellerindeki iktidarı kısmen veya tamamen belirli bir merkeze vermişlerdir. Böylece ortaya bir hükümler ve devlet organizasyonu çıkmıştır. Bu organizasyonda hükümlerin kendisinde toplanan iktidarı belirli yasalara dayanarak kullanması, uygulaması temeldir. Foucault ise; insanların zaten her zaman

belli bir iktidar ilişkileri içinde olduklarını, iktidardan önce başka bir şeyin, örneğin mutlak bir özgürlük halinin olmadığını belirtmektedir [Foucault, 1994].

Özetle; Foucault yaptığı iktidar çözümlemesinde;

İktidarı, baskıcı değil üretici olarak yeniden ele almakta ve yeniden tanımlamaktadır. İktidarı “hegemonya”, “otorite” ve “baskı gibi olumsuz nosyonlarla çözümlememekte ve onu hem olumlu, hem de olumsuz anlamda “itici bir güç” olarak düşünmektedir.

İktidarı “sahip olmama” fikriyle yeniden tanımlamaktadır. İktidar, kullanma hakkı olarak belli bir insan veya insan grubuna verilemez ve belli bir insan veya insan grubu tarafından sahiplenilemez.

Foucault’un iktidardan kastettiği şey her zaman iktidar ilişkileridir, tek mutlak bir iktidarın varlığı söz konusu değildir.

İktidar, sözleşmesel terimler içeren hukuki şemalarla tanımlanamaz. Çünkü, iktidar toplumsal etkinliklerin tümünü içine alan ve belirleyen bir ağ şeklinde işlemektedir.

İktidar, yerel olarak işleyen bir güç olarak yine de tam olarak bir yere yerleştirilememektedir. Çünkü iktidar, tam yayılımcı bir “güçtür” ve sadece çok karmaşık güç ilişkilerini ve güce dayalı olmayan ilişkileri düzenleyen bir isimdir.

İktidar aşağıdan, üretim aygıtından, toplumsal bedeni doğrudan kesen kurumlardan ve bunların etrafında işleyen güç ilişkilerinden gelmektedir.

İktidar ilişkileri öznel değil; fakat niyetseldir. Tarafların hesaplanmış amaç ve hedeflerine göre düzenlenmekte ve işlemektedir.

İktidar ve direniş, arasında asal bir ilişki vardır. Bir yerde iktidar varsa mutlaka orada ona karşı bir direniş de vardır.

4. 2. Bio-İktidar Kavramı

Foucault'ya göre, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, hükümlanlık kuramıyla bağdaşmayan yeni bir iktidar mekanizması ortaya çıkmıştır. Foucault, ortaya çıkan bu modern iktidarı, hiçbir şekilde temsili özelliği olmayan ve anti-hümanist yönü ağır basan bir süreç olarak ele almaktadır. İktidar, Foucault'ya göre, dağılmış, belirsiz, şekilsiz, öznesiz bir olgudur ama bireylerin fiziksel gövdelerini ve toplumsal kimliklerini oluşturmaktadır. İktidarın amacı yasaklamak ya da engellemek değil, tersine bedendeki yetenekleri keşfetmek ve bunların geliştirilmesini sağlamaktır.

Foucault; ortaya çıkan bu yeni iktidar mekanizmasını tanımlamak için “bio iktidar” kavramını kullanmaktadır. Bio iktidar; bedenlerin zaptedilmesini ve nüfusun kontrol edilmesini başarmak için sayısız ve farklı tekniklerin, özellikle istatistik ve olasılığın kullanılması yoluyla düzenlenmesi pratiğidir. Üreme, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır ve bio-iktidar bu koşulları en faydalı duruma getirmeyi amaçlamaktadır [Foucault, 2003b]. Bu iktidar mekanizması klasik hükümlanlık kuramında “öldürme ya da hayatta bırakma” hakkının “yaşatma ve ölüme bırakma” hakkına dönüşmesi şeklinde özetlenebilir. Foucault'a göre bu dönüşüm siyasal hukukun en büyük dönüşümlerinden biridir. XVIII. yüzyılın sonundan itibaren, artık iktidarın esas nesnesi “yaşam”dır.

“Kanımca 19.yy'ın en temel olaylarında biri yaşamın iktidar tarafından göz önüne alınması diyebileceğimiz şeydir; bir anlamda canlı varlık olarak insan üzerinde bir iktidar kurma ya da en azından biyolojik olanın devletleştirilmesi diyebileceğimiz bir şeye götüren bir eğilim oldu” [Foucault, 2004].

Bio iktidar; birbirinden farklı zamanlarda ortaya çıkan ve farklı bir düzeyde gelişen fakat aynı zamanda birbirine eklemlenen iki yoldan ilerlemektedir. Bunlardan ilki insanların bedenleri üzerinden gelişen ve yayılan anatomo-politik, diğeri ise nüfus üzerinde odaklanan bio-politikadır. İktidar bireylerin

bedenlerine, davranışlarına ve gündelik davranış kalıplarına ulaşabilmek zorundadır. Ama aynı zamanda insanlar bütününün iradesini ve denetimini de eline alabilmek için nüfusu da kontrol altında tutmak zorundadır. Bu noktada demografi, kamu sağlığı, verimlilik, temizlik, barınma, yaşam süresi, doğum sorunları önem kazanmaktadır. Özetle; toplumları yöneten iki strateji vardır. Birincisi bireylere yönelen mikro strateji ve ikinci olarak da nüfusa yönelen makro strateji.

Foucault, yaptığı iktidar çözümlemesi içinde devlete yer vermemekle eleştirilmektedir. Aslında Foucault' un yaptığı şey; devleti, iktidarın merkezi olarak ele almamaktır. O daha çok bir devletin halk üzerindeki iktidarını korumasını yarayan unsurları ortaya koymaktadır. Bio iktidar aslında bu unsurların çözümlemesidir.

Burada önemli bir nokta da birey ve nüfus kavramlarıdır. Birey kavramı; kişi ya da insan kavramıyla eş anlamlı değildir ve iktidar tarafından üretilmiştir. On yedinci yüzyıldan itibaren modern anlamda yurttaş kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte varlık kazanmıştır. Modernite öncesi toplumlarda, “bireyselleşme” kitleye yani herkese özgü bir süreç değildir. Tekil birey olma hali, yönetici katındaki bazı kimselere özgü bir kimliktir. Moderniteyle birlikte artık halk değil birey kavramı önem kazanmıştır. Bunun nedeni ise feodalitenin çözülmesiyle birlikte ortaya çıkan büyük nüfus hareketidir.

Nüfus ise, biyolojik süreçlerin ve yasaların nüfuz ettiği, emrettiği, yönettiği canlı varlıklar demektir. Bir nüfusun doğum oranı ve ölüm oranı vardır. Bir nüfusun yaş eğrisi, yaş piramidi, hastalanma hali, sağlık durumu vardır. Bir nüfus yok olabilir ya da tersine gelişebilir. Nüfuslar, tıpkı bireyler gibi, iktidar ilişkilerinin insanlara ve insan yaşamlarına uygulanmasının ürünüdürler ve hiçbir doğal temelleri yoktur. Nüfuslar, artık insanların yalnızca uysallık ve yararlılığının değil, bütün yaşamlarının ele geçirilip sömürülebilmesi için iktidarın zorunlu bir icadıdır. Nüfus iktidarlar için, işgücünün sürekliliğini

üretme, denetleme ve güvence altına alma gerekliliğine karşılık vermektedir [Revel, 2006].

Feodalitenin çözülmesiyle birlikte, daha önce zorunlu olarak kırsal alanda ikamet eden ve derebeyine zorunlu olarak çalışan köylü birden bire sahipsiz, işsiz ve evsiz kalmıştır. Bu denetimsiz kalabalık, durağan iş ve nüfus yapısına göre kurulmuş orta çağ şehirlerine göç etmeye başlamıştır. Bu işsiz ve şehir yaşamından habersiz insanlar, kısa sürede şehir yaşamının altüst olmasına neden olmuşlardır. Dönemin sosyal yardım, sağlık ve güvenlik kurumları, giderek artan bu kalabalığa, salgın hastalıklara, bakıma muhtaç insanlara, her gün artan suç olaylarına karşı yetersiz kalmıştır. Büyük bir kaosa düşen Avrupa şehirlerinde, toplumsal düzen ve yardım kurumlarının yeniden düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir.

Devletler artık nüfusu sadece bir kitle olarak görmemekte ve nüfusu çeşitli kategorilerde gözlemlemekte ve nüfusu en alt birime yani “birey”e kadar tanımlamaktadır. Feodalite’nin kral – teba ilişkisi yerini devlet – yurttaş ya da toplum – birey ilişkisine bırakmıştır. Burada ilginç olan nokta; devletin “normal” bireyin tanımını yaparken bireyin toplumsal davranışlarının değil, tersine toplumsal marjinallerin (suçlular, deliler, hastalar vb.) davranışlarının temel alınmasıdır. Bu nedenle birey normal, standart davranış biçimleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu davranış biçimlerinin dışına çıktığı zaman kolaylıkla sapkınlık kategorisine sokulabilmektedir. Bu nedenle birey aslında soyut ve standart bir kategoridir, ve bireyin tanımında “kendiliğe” ve tesadüfi davranışa yer yoktur [Tekelioğlu, 2003].

4.2.1. Bio iktidar ve beden

Foucault, 16. yedinci ve 17. sekizinci yüzyıllarda esas olarak beden üzerinde; bireylerin bedenleri üzerinde odaklanan yeni iktidar tekniklerinin ortaya çıktığını belirtmekte ve buna insan bedeninin anatomo-politiği adını vermektedir. Anatomo-politika bireyselleştirme yöntemiyle, bedenler üzerinde

iktidar kurma yöntemidir ve bir makina olarak gördüğü bedenin kullanımıyla ilgilidir.

Anatomo-politika insan bedeninin disipline edilmesi, yeteneklerinin optimum hale getirilmesi, güçlerinin ele geçirilmesi, yararlılığının ve uysallığının paralel bir şekilde artırılması, verimlilik ve iktisadî denetim sistemleriyle bütünleştirilmesidir ve kısaca “bireylerin bedenlerini yararlı fabrika ellerine dönüştürmeyi” amaçlamaktadır [Çalışkan, 1996]. Anatomo-politika aslında bir “refah” sorunudur ve bedeni en verimli şekilde denetim altına almaya çalışmaktadır. Bireyleri cezalandırmakla kalmayıp, aynı zamanda hizaya sokmakta, onları toplumsal bütünün yararına denk hale getirmeye çalışmaktadır [Revel, 2006]. Foucault, bu yeni iktidar yöntemini açıklayabilmek için klasik hükümlanlık kuramıyla karşılaştırmaktadır.

Hükümlanlık kuramı, toprak ve topraktan elde edilen ürünler üzerinden uygulanan bir iktidar biçimine bağlıdır. Bu kuram; malların ve zenginliğin sahiplenilmesi ve yer değiştirmesiyle ilgilidir. Hükümdarın fiziksel varlığından yola çıkmakta ve iktidarı onun çevresinde kurmaktadır. Aralıklı olarak devam eden vergi ve borç sistemleriyle ve bu sistemlerin yazılı hale getirilmesiyle oluşturulan hukuk sistemiyle uygulanmaktadır [Foucault, 2004].

Ortaya çıkan yeni iktidar yöntemi ise toprak ve topraktan elde edilen ürünler yerine bedenler ve bedenlerin ne yaptığıyla ilgilenmektedir. Artık mal ve zenginlik yerine zaman ve emek önem kazanmıştır. Kesintisiz ve düzenli gözetim sistemlerinden yola çıkmaktadır. Sürekli olarak gözetleme yoluyla; hiyerarşi, teftiş, yazı, tutanak sistemiyle yani disiplinci mekanizmalarla en masrafsız biçimde uygulanması zorunludur [Foucault, 2004].

Disiplinlerle birlikte bir beden sanatı doğmuştur; fakat bu bundan önce de iktidar ve beden arasında bir ilişki vardır. Yalnızca bedenle olan bu ilişki cezalandırıcı nitelikteki bir ilişkidir. Beden sanatının doğuşundan önce; on yedinci yüzyılın ortasından on sekizinci yüzyılın ortasına kadar, insanların

bedeni ulaşılabilir yegane zenginliktir, ele geçirilebilen tek şeydir. Beden basitçe, cezalandırılabilir bedendir, çünkü uyrukların çoğunun sahip olduğu tek şeydir.

“Hükümdarlar açısından, işkence mutlak iktidarı meşrulaştırıyordu. İşkencenin acımasızlığı bedenler üzerinde sergileniyordu, çünkü beden ulaşılabilir tek zenginlikti” [Foucault, 1975].

Disiplinlerle birlikte ise, bedenın artık yalnızca cezalandırma değeri yoktur. Cezalandırma yerine, hizaya sokmak, ıslah etmek ve gözetim altına almak söz konusudur.

Disiplinci mekanizmaların söylemi aslında yasaların söylemi değildir, hukuki düzenlemelerin söylemi de değildir. Çünkü söz konusu olan bireylere ya da bireylerin bedenlerine sadece yasalara uymalarını söylemek değildir. Disiplin söylemi bireyleri genel olarak egemenliğin işleyişi diyebileceğimiz; yasalara ve kurallara uymaya zorlamamakta, daha çok doğall bir kural olarak sunulan şeye uymaya zorlamaktadır. İktidarın ürettiği bu doğall kural, Foucault’un “toplumsal norm” adını verdiği şeydir.

Toplumsal norm; bir kurallar söyleminin üretilmesidir. Bireyin, bedenlerin, insanların olması gereken bir doğall adına (iktidarın kurgusu olan bir doğall) yargılandığı ve hizaya sokulduğu bir kurallar söylemidir [Revel, 2006] . Toplumsal norm, bir yasa değildir ve doğall kurallar olarak tanımlanmakta ve sunulmaktadır.

“Disiplinler, 18.yy’ın sonu ile 19. yy’ın ilk yılları arasında, yasanın değil, normalleştirmenin kanunu olan bir kanun tanımlayacaklardır. Disiplinler zorunlu olarak yasanın değil, insan bilimlerinin ufku olan bir kurumsal ufka gönderme yapacaklardır. Ve yasanın değil, insan bilimlerinin bu hukuku, bir klinik bilme alanı biçimini alacaktır” [Foucault, 1976].

Disiplinler açısından, bedenle ilgilenmek , yalnızca bedenın olanaklarını, becerilerini, iş yetilerini ya da bedenlerin bağımlı kılınması biçimlerini (onu

daha tutsak, daha itaatkar, daha uysal kılarak) artırmak demek değildir. Disiplinler yeni bir çifti, uysallık – yararlılık çiftini devreye sokmuşlardır. “İnsanı itaatkar olduğu kadar yararlı ve yararlı olduğu kadar itaatkar” kılan bir ilişkiyi biçimlendirmek söz konusudur. Yararlılık ile itaat artık birbirine bağlı kavramlardır [Foucault, 2000].

Yararlılık kavramı, disiplinlerin doğuşundan önce var olan bir kavram değildir. on yedinci yüzyılın sonuna kadar iktidarın sorunu, engellerle karşılaşmamak yani bağımlı kılmak ve bunu sağlayabilmek için de cezalandırma mekanizmaları üretmektir. On yedinci yüzyılın sonuna gelindiğinde ise artık tek başına cezalandırma yeterli değildir. Çünkü, “toplumsal yararlılık” gibi yeni bir fikir yani “toplumsal verim” fikri belirmiştir.

Endüstriyel kapitalizmle birlikte bedene yönelik cezalandırma geçerliliğini kaybetmiştir; çünkü endüstriyel kapitalizm yoğun bir üretime dayanmaktadır. Dolayısıyla emek gücüne ihtiyaç vardır ve artık bu emek gücünden fedakarlık yapmak mümkün değildir. Emeğe olan ihtiyaçtan dolayı o emeğin kaynağı olan bedene de ihtiyaç vardır. Bedenin üretim gücüne dönüşmesi için de bedendeki emek gücünün muhafaza edilmesi gerekmektedir [Keskin, 2006]. Ortaya çıkan yeni iktidar teknikleri tek tek insanların bedenlerine nüfuz ederek onlardaki emek gücünü; artırarak ve beraberinde uysallaştırarak muhafaza etmektedir. Bedenler bir taraftan uysallaştırılırken bir taraftan da bedenin güçleri daha iyi üretebilir hale getirilmektedir. Bedenlerin bakımı üstlenilmekte, alıştırma, terbiye vs. yöntemlerle işe yarar güçleri yükseltilmektedir.

4.2.2. Bio iktidar ve nüfus

Foucault’ya göre on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren başka bir iktidar teknolojisi ortaya çıkmıştır. İlkinin dışlamayan, ama onu içine alan, onu kısmen değiştiren ve bir biçimde onun içine yerleşerek onu kullanan bir iktidar teknolojisi. İlkinin dışlamamaktadır; çünkü başka bir düzeye aittir, başka

bir ölçektir, başka bir dayanak yüzeyi vardır ve çok farklı araçlardan yaralanmaktadır.

Bu yeni iktidar teknolojisi beden insanla değil; yaşayan insanla, canlı varlık insanla; bir tür olarak insanla ilgilenmektedir. İnsanlarla bedenlerden ibaret oldukları için değil, yaşama özgü doğum, ölüm, üretim, hastalık vs. gibi toplu süreçlerden etkilenmesi ve global bir kitle oluşturmaları nedeniyle insanların çokluğuyla ilgilenmektedir [Foucault, 2004]. İlk olarak, bireyselleştirme yöntemiyle beden üzerinde iktidar kurulmasının ardından; bireysel olmayan ama beden insan yönünde değil, tür-insan yönünde gerçekleşen bir anlamda yığınlaştırmacı bir iktidarın kuruluşu söz konusudur. Disiplinler tekil bireyin bedeni üzerinde yoğunlaşırken, düzenleyici kontroller insanların bedenlerini kolektif bir yapı olarak ele almakta ve nüfusun bütününe odaklanmaktadır.

Foucault bu yeni iktidar yöntemine, bio politika adını vermektedir. Üreme, doğumların ve ölümlerin orantısı, sağlık düzeyi, ölüm yaşı ortalaması, bir nüfusun doğurganlığı, yerleşim, göç; biyo-politiği ilgilendiren ana sorunsallardır. Bio politika; salgınlar, batakliklar, doğurganlık, hastalıklar, yaşlılık uzun yaşam, konut, göç gibi genel bir kitle olarak nüfusun üzerinde etki eden bütün değişiklikleri hesaplanabilir kılmaya çalışmaktadır. Amaç yaşayış biçimini en iyi duruma getirmek ve nüfusu dengede tutmaktır.

Bio politikanın kullandığı teknikler; aslında insanlık adına büyük kazanımlar olarak nitelendirilen şeylerdir. Büyük hastanelerin kurulması, kanalizasyon, itfaiye hizmetlerinin, sosyal hizmetlerin sağlanması vs. gibi bugün refah olarak adlandırılan bu hizmetler iktidarın belli ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulmuş iktidar mekanizmaları bütünüdür [Keskin, 2006].

4.3. Erken Cumhuriyet Dönemi ve Bio İktidar

Erken Cumhuriyet döneminden önce, on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu modern devlet özellikleri göstermeye başlamıştır. Fakat,

Osmanlı İmparatorluğu için toprağın yerine nüfusu esas alan yeni yönetim şeklinin yani bio iktidarın ortaya çıkışı on dokuzuncu yüzyılın başına denk gelmektedir. Özellikle Sultan II. Mahmut döneminde nüfusa yönelik uygulamaların arttığı görülmektedir. Halk sağlığı, eğitim ve sosyal refaha ilişkin alt yapı güçlenmiş ve kapsamlı bir bürokratik yapı ortaya çıkmıştır. Bu süreç Abdülaziz, Abdülmecid ve II.Abdülhamit dönemlerinde de güçlenerek devam etmiştir. İttihat ve Terakki hükümetleri döneminde ise, bu yapı içindeki dinsel öğeler elenmiş ve daha milliyetçi bir hal almıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ise bio iktidar daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, hem bireylerin hem de nüfusun etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi iktidarın ana hedeflerinden birisi olmuştur. Yeni, modern devletin oluşum sürecinde, tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun bedeni onu verimli hale getirmeyi amaçlayan iktidar için önem kazanmıştır. Milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli bir ömür Erken Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin en önemli gündem maddelerini oluşturmuştur.

“İlk cumhuriyet hükümetinden itibaren memlekette sıhhat meselesinin, sıhhi mücadelenin devlet programları içinde başlı başına bir mevki olduğu müşahade olunmuştur. Filhakika fasılasız ve amansız bir mücadeleden başka bir şey olamayan bu hayatta diri adam müdafaa-i memleketin olduğu kadar iktisadi hayatın, içtimai hayatın ve her şeyin esasıdır” [İnönü, 1925].

4.3.1. Beden eğitimi ve sporun Erken Cumhuriyet Dönemi bio iktidarı içindeki yeri

Akın, beden eğitimi ve spora ait uygulamaları da içine alan beden politikalarının modern devletin oluşum sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir. Modern beden terbiyesi sistemleri hem bireysel bedeni, hem de nüfusu, hem yaşayan organizmayı hem de biyolojik süreçleri konu alan ve dolayısıyla hem disipline edici hem de düzenleyici etkilere sahip olan bir iktidar teknolojisi haline dönüşmüştür [Akın, 2004]. Yani Foucault'un

kavramsallaştırmasıyla anatomo politika ve bio politikanın kesiştikleri düzlemde gelişmiştir.

Beden eğitimi ve spor programları, ortaya çıktıkları dönemden beri bir yandan hedefledikleri kitlenin genel sağlık durumunu düzeltmeyi, üretkenliğini düzenlemeyi ve artırmayı, onu direncini ve verimini düşüren zararlı alışkanlıklardan korumayı amaçlamıştır. Diğer yandan ise bu kitleyi oluşturan tek tek bireylerin becerilerini geliştirmeyi, onlara yeni yetenekler kazandırmayı, onları zaman ve mekan bağlamında disipline etmeyi ve bu sayede her türlü iktisadi ve sosyal süreç içinde onlardan alınacak verimi artırmayı hedeflemiştir. Akın, tüm bu nedenlerden dolayı beden eğitimi ve sporun her zaman bir bio iktidar stratejisi olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir [Akın, 2004]. Çünkü daha önceki bölümlerde tartışıldığı gibi bio iktidarın ana hedefi; “uysal” ve “üretken” bedenler yetiştirmektir. Beden eğitimi ve sporda bu hedefe ulaşabilmek için kullanılabilecek en etkin yollardan birisi olmuştur.

4.4. İktidar Mekan İlişkisi ve 19 Mayıs Stadyumu

İktidarı sadece devlet ve devleti oluşturan mekanizmalarla ilişkili bir kavram olarak ele aldığımızda, mimarlıkla buluştukları nokta oldukça küçük olmaktadır. Ancak iktidarı bir ağ olarak tanımladığımızda ve tüm toplumsal ilişkileri örgütleyen bir bilgi ve etkinlik alanı olarak ele aldığımızda, mimarlıktan ayrı düşünülemez kavramlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü mimarlık sadece “insanların temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamakta ve sonuçta her toplumsal ve bireysel mimari bir eylem herkesi ilgilendiren sonuçlara sahip olmaktadır” [Tekeli, 1989]. Mimarlığın nesnesi olarak fiziksel mekan ise; toplumsal ilişkilerin üzerinde kurulduğu, dönüştürüldüğü ve yeniden üretildiği bir alan olarak iktidar ilişkileri için önemli bir araç konumuna gelmektedir.

İktidar ile mimarlık arasındaki ilişkiler birbirinden çok farklı şekillerde kurulabilmekle birlikte, genel olarak konunun iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Bunlardan birincisi iktidar ile mimarlık arasındaki doğrudan ilişkidir. Mimarlık, özellikle ideolojik temelleri olan totaliter iktidarlar tarafından, kendi iktidarlarını güçlendirmek için kullanmıştır [Tekeli, 1989]. Mekan, iktidarın ya da iktidara ait ideolojilerin işaretlerini örtük olarak taşıyabildiği gibi direkt olarak propaganda aracı olarak da kullanılabilir [Yeşilkaya, 2003].

İkinci yaklaşım olarak ise, iktidar ve mimarlık arasındaki ilişki mimarlar açısından ele alınmaktadır. Mimar, kendisi ve mesleği hakkındaki düşüncelerini dönemin egemen düşünce sistemi içinde gerçekleştirmektedir.

Foucault ise mimarlık ile iktidar arasındaki ilişkileri farklı bir açıdan ele alarak, on sekizinci yüzyıl sonlarından itibaren mimarlığın siyasallaştığını belirtmektedir. Fakat bu mimarlığın daha önce siyasal olmadığı ve tam olarak on sekizinci yüzyılda siyasallaştığı anlamına gelmemektedir. On sekizinci yüzyılda mimarlık, toplumları yönetme amaçlarının ve tekniklerinin bir gereği olarak ele alınmaya ve farklı disiplinler tarafından da mimarlık üzerine düşünülmeye başlanmıştır. On sekizinci yüzyıldan önceki dönemlerde, siyaset, yönetim sanatı, iyi yönetim şekli üzerine yazılanlara bakıldığında, genellikle mimarlık ve kent örgütlenmesine yönelik bilgiler ya da çözümler içermediği görülmektedir. Fakat on sekizinci yüzyıl polis raporlarında, mimarlık ve şehirciliğin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Foucault bu raporları tamamının yönetim tekniklerine ayrıldığı bilimsel eserler olarak ele almaktadır [Foucault, 1984]. Toplum düzeninin korunması, salgın hastalıkların, ayaklanmaların önlenmesi, ahlaklı aile yaşantısının sürdürülmesi gibi sorunların çözülebilmesi için kentlerin nasıl planlanması, altyapının nasıl oluşturulması, konutların nasıl inşa edilmesi gerektiği gibi sorular üzerine kapsamlı bir şekilde düşünülmeye başlanmıştır.

On sekizinci yüzyıldan sonra, siyaseti insanları yönetme sanatı olarak gören siyaset tartışmalarında, bir ya da birkaç bölüm şehircilik, toplu kullanım, sağlık ve mimarlığa ayrılmış durumdadır. On altıncı yüzyıldaki yönetim sanatı ile ilişkili tartışmalarda ise, örneğin Jean Bodin'in Republic (Paris, 1577) adlı çalışmasında, şehircilik ya da mimarlıkla ilgili bölümlere rastlanılmamaktadır [Foucault, 1984]. Bu değişim, mimarların düşüncelerinde veya tekniklerinde, yani mimarlık kuramının kendisinde olan bir değişim değildir. Fakat, siyasetçilerin kendilerini ilgilendiren şeylerin seçimini ve onlarla ilgilenme biçimlerini etkileyen düşüncelerdeki bir değişimdir. Mimarlık da on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bu etmenlerden birisi konumundadır.

Foucault'ya göre mimarlık “ sadece bir taşıyıcı öge olarak, mekana belli sayıda insan tahliyesini sağlayan, dolaşımlarını yönlendiren ve aynı zamanda karşılıklı ilişkilerini kodlayan bir pratik “ değildir . Dolayısıyla sadece mekan içinde varlığı söz konusu olan bir öge olmaktan öte toplumsal ilişkileri alanında da belli etkiler yaratmak üzere kurgulanan bir uğraşıdır. Mimarlığın fiziksel ürünü olarak mekan ise “güç ve bilgiyle ilgili söylemlerin gerçek güç ilişkilerine dönüştüğü yerdir” [Foucault, 1984]. Mekanın bu özelliği, onu iktidar ve iktidar ilişkileri için önemli bir araç konumuna getirmektedir.

4.4.1. Bio iktidar ve mekan ilişkisi

On sekizinci yüzyılın ortalarında, sanayi devrimi sonrasında, üretim sistemlerinin makineleşmesi ve kentlerdeki nüfus artışı gibi süreçler Avrupa'da kent sisteminin nitel ve nicel boyutlarda değişmesine neden olmuştur. Özellikle kırsal kesimlerden kentlere yapılan göçler kentlerdeki büyüme hızını artırmıştır.

Sanayi bölgeleri önceleri su yolları boyunca oluşurken, sonraları büyük ve köklü dönüşümlerin yaşandığı kırsal kesimlerde ve kömür ocaklarının çevresinde yoğunlaşmıştır [Benevolo, 2006]. Bu gelişmelere paralel olarak da

yeni yolların, kanalların ve 1830'lu yıllardan sonra da demir yolları yapılmaya başlandığı görülmektedir.

On sekizinci yüzyılda kent planlamasını etkileyen en önemli gelişmelerden birisi de sağlıklı birey ve sağlıklı toplum söylemleridir. Sağlık sistemindeki değişimler ve özellikle bu bağlamda William Harvey'in insan vücuduyla ilgili bilimsel keşifleri, kent planlama kültüründe de karşılığını bulmuş ve insanların kent ortamından beklentilerinin ve onun için yaptıkları planların değişmesine yardımcı olmuştur [Sennet, 2002].

Harvey'in kan dolaşımı üzerine yaptığı çalışmalar, beden, beden yapısı, sağlık ve bedenin ruhla ilişkisi hakkındaki düşüncelerin tamamen değişmesine neden olan bilimsel bir devrim başlatmıştır. Harvey'in devrimine kadar; iki bin yılı aşkın bir süredir, tıp bilimi Perikles'in antik vücut ısısı ilkelerini kabul etmektedir. Kanın beden içerisinde sıcaklığı sayesinde dolaştığına inanılmakta ve erkekler ile kadınlar, insanlar ile hayvanlar arasındaki farklılıklar, vücutlarının farklı iç sıcaklıklara sahip olmasıyla açıklanmaktadır [Sennet, 2002]. Harvey ise yaptığı çalışmalar sonucunda, kalbin atardamarlar yoluyla kanı vücuda pompaladığını, toplar damarlar yoluyla da pompalanacak kanı geri topladığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla da kanın bedende sıcaklığı sayesinde dolaşmadığı, kanı ısıtan şeyin dolaşımın kendisi olduğu anlaşılmıştır. Harvey kan dolaşımının mekanik olarak meydana geldiğini belirterek, bedeni hayat pompalayan bir makine olarak tanımlamaktadır. Harvey'e göre: "kan kalbin sürekli atması sayesinde hareket eder, temizlenir ve bozulmaktan kurtulur" [Harvey, 1628].

Harvey'in kan dolaşımı ile ilgili araştırmaları, başka araştırmacıları da vücudun diğer sistemleri üzerine çalışmaya teşvik etmiştir. Benzer şekilde Thomas Willis (1621-1675) de sinir sisteminin yine mekanik yolla nasıl işlediğini ortaya koymaya çalışmıştır [Willis, 1684]. Yeni ölmüş insan bedenleri üzerinde yapılan deneyler sonucunda, sinir düğümlerinin ruhun bedenden ayrılmasından sonra da tepki vermeyi sürdürdüğü görülmüştür. Bu

gelişmeler “sinir sistemi açısından bedeni duyumsamak için ruha ihtiyaç yoktur” düşüncesini ortaya çıkarmıştır [Sennet, 2002]. Bedendeki mekanik hareketlerinin (hem kan hareketlerinin, hem de sinir hareketlerinin) keşfi, yaşam enerjisinin kaynağının ruh olduğu şeklindeki inancın değişmesine ve daha dünyevi bir beden anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dolaşım ve sinir sistemlerindeki keşifler, sağlık anlayışının değişmesine ve kamu sağlığı hakkında yeni fikirlerin doğmasına yol açmıştır. Artık sağlık “kanın ve sinirsel enerjilerin serbestçe akışı ve hareket etmesi” olarak tanımlanmaktadır. Toplumun giderek laikleşmesiyle birlikte de, artık sağlığa “Tanrı’nın verdiği bir hediye olarak değil, bireye düşen sorumluluklardan biri” olarak bakılmaya başlanmıştır [Sennet, 2002]. Organize olmuş, ücretsiz ve dinden bağımsız bir sağlık sistemi ise ilk olarak Fransız devrimiyle gündeme gelmiştir. Bu sistem, kilisenin değil devletin ayırdığı kaynakla işleyecektir. Bu sayede kiliseden ve dolayısıyla da dinden bağımsız olacaktır. Ulus devletlerin kuruluşuyla birlikte de, büyük halk kitlelerinin sağlıklılaştırılması bir devlet politikası haline gelmiş ve Foucault’un deyimiyle giderek neredeyse toplumun zorla iyileştirilmesine yönelik bir çaba halini almıştır [Foucault, 2002].

Modern yaşamda insan, geçmişteki basit ve genel hastalıklar yerine artık, değişen yaşam, teknolojik ilerleme ve metropolün karmaşasıyla birlikte daha komplike hastalık biçimlerinin tehdidi altındadır [Foucault, 2002]. Gadamer’e göre “yaşam kalitesi” diye adlandırılan ve üzerinde önemle durulan kavram aslında tam olarak bu süreçte kaybedilmiştir [Gadamer, 1996]. Artık sağlık sistemleri bu hastalıklarla başa çıkmak, sağlık hizmetlerini daha etkin kılmak ve daha çabuk sonuç elde etmek durumundadır [Kılınç, 2002]. Özet olarak, aydınlanma toplumu için özgür bireylerin sağlığı, tüm toplumun fiziksel ve zihinsel sağlığıyla eş tutulmaktadır [Sennet, 2002].

Bu sürecin sonucunda da, model insanın oluşturulabilmesi, sağlıklı insanın; yani hasta olmayan insanın araştırılmasını ve tanımlanmasını gerekli kılmıştır [Foucault, 2002]. Sağlık, artık yalnızca hastalık ve zayıflık halinin yokluğuyla

tanımlanmaktan çıkarılıp, hem bedenen hem de zihnen tam bir afiyette olma durumu olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Sağlık hizmetlerinde de, tedavicilikten sıhhiyeciliğe geçiş gerçekleşmiş, hastalandıktan sonra tedavi etmek yerine, hastalığa neden olan koşulların ortadan kaldırılması anlayışı kabul görmüştür. Sağlıksız kent koşullarının ortadan kaldırılabilmesi için kentlerin yeniden planlanması da bu sürecin bir parçasını oluşturmuştur.

Sağlığın kaynağı olarak görülen dolaşım ve solunum sistemleri, şehirlerin görünüşünün ve şehirlerdeki bedensel uygulamaların değişmesine neden olmuştur. Avrupa şehirlerinde 1940'lardan itibaren kanalizasyon sistemleri kurulmaya ve daha iyi temizlenebilmesi için sokaklar kare şeklindeki granit taşlarıyla döşenmeye başlanmıştır. Sokakların altındaki sığ lağım çukurlarının yerini “kent damarları” olarak nitelendirilen kanallar almıştır [Sennet, 2002]. Bu değişikliklerin kökenini ise, belediyelerin çıkardığı bir dizi hıfzısıhha kanunları oluşturmaktadır. Bu kanunlar şehirlerin niteliklerini ve görünümelerini değiştirirken, mimarların da kullandıkları malzemeleri etkilemişlerdir.

Vücuttaki dolaşım, sağlık ve bireysellik paradigması” kent ile beden arasındaki ilişkinin yeniden belirlenmesinde çıkış noktası olmuştur. Aydınlanma döneminde artık yeni kentler için, insan bedeni ve bedenin hatasız işleyen mekanizması model olarak alınmaktadır. İnsan vücudunun iç düzeni sağlıklı bir kent düşüncesinin modeli olarak belirginleşirken, binalar da bu karmaşık organizmanın dokuları ve organları olarak kabul edilmişlerdir [Sennet, 2002]. Kentler, artık insanların serbestçe dolaşıp nefes alabildiği ve bu dolaşımla beraber kentin sağlıklı işleyişini yeniden üretebildiği açık ve kapalı, bireysel ve kamusal mekanlar ya da mekan dizimleri olarak kurgulanmaktadır. Artık her birey, kendi başına, içinde yaşadığı kentin modeli konumundadır. Parklar, kamusal mekanlar, binalar ve bunların birbirleriyle ilişkisini kuran sirkülasyon çizgileri, aslında insan bedenindeki işleyişin kentsel ölçekte yeniden inşa edilmesidir.

Modern yaşamda, çalışmayla birlikte artık dinlenme de iş yaşamının bir parçası ve önceden planlanan işlevsel bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinlenmek , “nefes almak”, ihtiyaç olmanın ötesinde, modern yaşamın dikte ettiği bir gereklilik konumundadır. Bu ihtiyaç ve gereklilikler ise kentsel parkları ve kamusal mekanları var etmektedir [Kılınç, 2002].

Düşünsel alt yapısını aydınlanma düşüncesi üzerine kurmaya çalışan ve kendisine Batı Uygarlığını örnek alan Cumhuriyet modernleşmesinin kentsel ayağında da modern ve batılı kentler yaratma isteği belirginleşmektedir. Modern kent oluşturulurken de, kaçınılmaz olarak Batı Uygarlığının bu tür deneyimler sonucu oluşan şehircilik anlayışının biçimsel ve kavramsal özelliklerinden yararlanılmak durumunda kalınmıştır.

4.5.2. 19 Mayıs Stadyumu’nun Erken Cumhuriyet Dönemi bio iktidarı üzerinden değerlendirilmesi

“Halk sağlığı” Erken Cumhuriyet Döneminde, üzerinde önemle durulan toplumsal projelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rejimin en büyük hedeflerinden birisi de hem geçmişin sağlıklı yapılandırmasından kurtulmak, hem de zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler yetiştirmektir. Rejimle birlikte kurulacak yeni toplum, “sağlıklı, eşit, imtiyazsız ve kaynaymış” bireylerden oluşturulacaktır [Cem, 1977].

Erken Cumhuriyet Döneminde kentsel planlama “halk sağlığı” projelerinin bir bileşeni ve gereği olarak görülmektedir. Sağlıklı kent, bireylerin ve dolayısıyla toplumun sağlıklılaştırılmasına yardımcı olurken, sağlıklı bireylerin üretecekleri modern yaşamda ancak sağlıklı bir mekansal organizasyonla gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla diğer kentlere öncülük etmesi düşünülen Ankara’da “devlet ideolojisini kamu binaları, kurumları ve kentsel alanların sağlıklı işleyen ilişkisiyle sergileyecek” bir başkent olarak planlanmıştır. Mimarlık ise, bu dönemde sağlıklı birey, sağlıklı toplum ve sağlıklı kentlerden oluşacak, ulus devlet yaratma projesinin en belirgin

göstergesi haline gelmiştir [Kılınç, 2002]. Bu durum Atatürk'ün şu sözleriyle daha da belirginleşmektedir:

Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gülbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci görevidir [Atatürk].

1927 yılında Ankara'nın imar planı için açılan uluslar arası yarışma modern ve sağlıklı kentler yaratma projesinin ilk ayağını oluşturmaktadır. Yarışmayı kazanan Jansen'in yarışma raporuna göre:

“a- sağlıklı kent

b- yaya kent

c- yeşil kent

d- insancıl ölçek” vb. hazırladığı planın temel ilkelerini oluşturmaktadır [Tankut, 1994]. Fakat burada asıl önemli olan noktayı, Ankara Belediyesi tarafından hazırlanacak imar planı hakkında, yarışmacılara aktarılan istek ve veriler oluşturmaktadır (EK-2). Bu belgenin sekizinci maddesine göre, yapılması istenilen arasında stadyum da yer almakta ve yeri belirtilmektedir.

“8. İstasyon – Büyük Millet Meclisi caddesinin garbi kısmen şehir teşkilatına ve diğer kısmının da koşu ve stadiyum mahallerine tahsisi düşünülmektedir” (EK-2).

Stadyumun hazırlanacak imar planı içinde yer almasının nedeni, Cumhuriyet ideolojisinin beden eğitimi ve spora dolayısıyla da spor yapı ve alanlarına yüklediği anlamlardır. Spor yapı ve alanları, oluşturulmaya çalışılan modern ve sağlıklı kent imajının temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Avrupa'da özellikle İngiltere'de beden eğitimi ve spor halk sağlığı politikalarına eklemlenmeye başlamıştır. Beden eğitimi ve sporun halk sağlığı açısından önem kazanmasını sağlayan temel etken sağlık anlayışındaki dönüşümdür. Sağlık; artık yalnızca hastalık veya zayıflık halinin yokluğuyla tanımlanmaktan çıkıp, aynı zamanda hem

bedenen hem de zihnen tam bir “afiyette olma” durumu olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, geleneksel tıbbın o güne kadar geliştirdiği bütün temel yöntemlerin gerçekliklerinin sorgulanmasına ve sağlığın restorasyonuna ilişkin yeni metotların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte; beden eğitimi ve sporun hem bireyin hem de nüfusun sağlığının hesaplı bir şekilde restore edilmesindeki katkısı anlaşıncaya, özellikle fiziki egzersizler hem siyasi hem de aydın kesim tarafından kabul görmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet siyasi elitleri de , beden terbiyesi ve sporu halk sağlığı politikalarına eklemlemişlerdir.

Savaş sonrasında mevcut durum düşünüldüğünde bu şaşırtıcı değildir. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, kurulan yeni devletin nüfusunun on - on iki milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1927’de yapılan nüfus sayımı verileri de bunu desteklemektedir. Fakat bu nüfus genel yapısı itibariyle “yaşlı nüfus” olarak tanımlanmaktadır. Çünkü Balkan Savaşları’ndan beri yaşanan silahlı mücadele ve salgın hastalıklar nedeni ile genç nüfusun büyük bir çoğunluğu kaybedilmiştir [Çavdar, 1988].

Cumhuriyet öncesi sağlık politikalarına bakıldığında; sağlık sisteminin merkezi bir örgütlenmeden çok yerel yönetimlerin olanaklarına bırakılmış bir durumda olduğu görülmektedir. 1923’te ülkede toplam; 3 devlet hastanesi, 6 belediye hastanesi, il özel idarelerine ait 45 memleket hastanesi ve 30 dolayında azınlık ve yabancı hastanesi bulunmaktadır. Toplum hekimliği yani koruyucu hekimlik olmadığı için sık sık kolera, tifüs, veba gibi salgın hastalıklarla karşı karşıya kalınmaktadır. Ülkedeki mevcut 89 hastanedeki toplam yatak sayısı 6000 civarındadır ve nüfusla karşılaştırıldığında yaklaşık 2000 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir [Çavdar, 1988]. Beden eğitimi ve spor ise hem bireyin hem de nüfusun sağlığını hesaplı bir şekilde restore ettiği için kabul görmüş ve sağlık politikalarına eklenmiştir. Gazetelerde çeşitli egzersizler hareketleri yayınlanarak, bu hareketlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır. Bu gelişmeler, spor yapı ve alanlarının da

sağlıklı bireylerin yetiştirildiği yerler olarak önem kazanmasına ve hatta hastanelerle bir tutulmasına neden olmuştur.

“Devletin ya da komünlerin, gençlerin sıhhatini korumak için yapacakları her türlü masraflar muhakkak bir ekonomidir. Bu meyanda spor yerlerini de saymalı ve spor yerlerinin hastanelerin en büyük rakibi olduğunu unutmamalıdır” [Mimar Topçubaşı Cemil, 1938].

“Evet hastane yapalım fakat bir tek stad yapmayalım mı? Biz diyoruz ki hasta olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlamlaştıralım. Bunun için bir tek stad yapalım. Evet, hastaneden evvel stad lazım”[Türk Spor, 27 Kasım 1930].

Erken cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spordan beklenen sadece sağlıklı bireyler yaratmak değildir. Aynı zamanda iktisadi kalkınma ve askeri hazırlık süreçleri için çeşitli fiziki ve fikri kabiliyetleri geliştirmek, gençleri her türlü kötü alışkanlıklardan uzak tutmak ve onları ahlaki ve toplumsal normlara tabi kılmaktır [Akin 2004]. Çünkü rejimin yöneticileri, inkılabın sağlıklı, becerikli, çalışkan ama aynı zamanda uysal “yurttaş”ını yaratmadan, planladıkları herhangi bir sosyal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştiremeyeceklerinin farkındadırlar. Rejimin yöneticileri, nüfusun ne kadar kuvvetli olursa ülkenin o kadar zengin olacağına, “çalışkan sağlıklı ellerin artmasının ülkeyi o oranda zenginleştireceğine” inanmaktadırlar. Yoğun ve sağlıklı bir nüfus onlara göre , “yalnız askeri değil, ekonomik olarak da kuvvetli bir millet yaratmanın yegane yoludur” [Akin 2004].

Batı Avrupa ülkelerinde, feodal üretim biçiminden, kapitalist üretim biçimine geçiş aşamasında “ulus” oluşmuş (yaratılmamış) ve oluşan ulus da “devlet”i yaratmıştır. Ulusun oluşumu beraberinde “yurttaş” kavramını da getirmiştir. Ancak Türkiye’de, varolan yapılar ulusu ve dolayısıyla yurttaşı ortaya çıkarmamış, Türk ulusu ve Türk yurttaşı, Türk Devrimi’yle birlikte yaratılmıştır [Tanör, 1998].

Devrimin yurttaş yaratma yönündeki çabalarının ilk adımı 1924 anayasasıyla atılmıştır. Anayasa ile laik ve çağdaş bir yurttaşlık anlayışı benimsenmiş,

yurttaşın devlete, devletin yurttaşa karşı görevleri belirlenmiştir. Fakat oluşturulan bu yasal çerçevenin içinin doldurulması, cumhuriyet ideolojisine sahip çıkacak ve devrimi yeniden üretecek yurttaşların oluşturulması ve onlara bir “kimlik” verilmesi gerekmiştir [Akgül, 2001].

“Türk inkılabının toplu manalarından biri de Türk yığınlarının, mutlaka bir yirminci asır milleti ve Türk topraklarının mutlaka bir yirminci asır memleketi haline inkılap etmesi olduğundan, milli beden terbiyemizin, başıboş bırakılmasına, elbetteki ihtimal verilemez. Parça olarak alınan her meselenin, tek başına değil hâl, tetkik dahi edilemeyeceği daha ilk adımda anlaşılır. Davamız bir bütündür.” [Asaf, 1933]

Erken Cumhuriyet dönemi beden eğitimi ve spor politikaları, “yurttaş” yaratma projesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yiğit Akın bu dönemin, iktidarın beden eğitimi ve spora bakış açısında bir kırılma noktası olduğuna dikkat çekmektedir. Bu dönemde beden eğitimi ve sporun yurttaşı şekillendirmek için taşıdığı potansiyel vurgulanmış ve beden eğitimi ve spor rejiminin ideolojik bir değişkeni haline getirilmiştir [Akın, 2004].

Foucault; ulus devletlerin kurulması ve bio iktidar adını verdiği yeni iktidar biçiminin ortaya çıkışıyla birlikte, günümüzde de geçerli olan yeni bir ırkçılık yaklaşımının ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu yeni yaklaşım, iki farklı ırkın birbirine üstünlük kurmak amacıyla çatışması anlamındaki klasik yaklaşımdan farklı olarak aynı ırkın kendi içinde saflaştırılmasına dayanan yeni bir iktidar ve normalleştirme biçimi olarak ortaya çıkmıştır [Foucault, 2004]. Nüfusun eğitimi, sağlığı, refahı kısacası nüfusun daha verimli ve etkili kılınması aynı zamanda da tek tek bedenlerin de daha sağlıklı, verimli ve etkin hale getirilmesi yeni iktidarın ana hedefi olmuştur.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde özellikle Kıta Avrupası’nda öjenik (ırk ıslahı) düşüncesi hem söylem olarak hem de uygulama boyutunda yaygınlaşmış ve soykırıma kadar uzanan değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Öjenik, ilk olarak Sir Francis Galton tarafından ortaya atılmıştır ve 'Eugenics' Galton’un iyi tür anlamında eski Yunanca’dan ürettiği bir kelimedir. Galton

öjenik düşüncesini, Darwin'in evrim teorisine dayandırmaktadır. Öjenik düşüncesi temelde kalıtsal kuralların insanoğlunun üremesini kontrol altına almak üzere kullanılmasıdır. Toplumun en üstün nitelikli üyelerinin bu özelliklerini ırsi olarak aktarabileceğini kabul etmekte ve bu özellikleri toplumda yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Öjenik düşüncesi ve bu düşünceye göre uygulanacak tedbirler negatif ve pozitif öjenik olarak sınıflandırılmaktadır. Pozitif öjenikte; kalıtım sürecine ve bu sürecin gerçekleştiği koşullara tıbbi ve eğitsel yollara müdahale edilebileceği ve bu müdahale sonucunda kalıtım sürecinin belirli bir noktaya kadar değiştirilebileceği kabul edilmektedir. Özetle; toplumun yüksek nitelikli unsurlarının çoğalmasını teşvik edici kuralları içermektedir. Negatif öjenikte ise; dışarıdan müdahalelerin kalıtım sürecini değiştiremeyeceği varsayılmakta ve insanların üremesini kontrol etmek ve istenilen doğrultuda yönlendirebilmek için toplumun seçilmiş üyelerine üreme izni verilmekte ve bedensel veya zihinsel olarak kusurlu olanların ise üreme sürecinden elenmektedirler.

Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle birlikte, pozitif ve negatif öjenik önlemlerini içeren kapsamlı bir bilimsel ve hukuki bir alt yapı kurulmuştur. Beden eğitimi ve spor da pozitif öjenik önlemleri içerisinde, özellikle eğitim politikası kapsamında yerini almıştır. Beden eğitimi ve boks, güreş gibi mücadele sporlarının dengeli bir sentezini oluşturan bir fiziki kültür sistemi kurulmuş ve bu sistemi II. Dünya savaşı sonuna kadar ısrarlı bir şekilde geliştirilmiştir. Nasyonal Sosyalistler fikri özellikler yerine içgüdüyü, muhakemenin yerine hareketi koyarak sosyal hayatta toplu bir dönüşüm yaratmayı amaçlamışlardır. Nazi Almanyası'nda bedenin kutsanması mutlaklaşmış ve bu anlayış sosyal ve kültürel hayatın tamamına yayılmıştır. [Akın, 2004]. Diğer milletlerin çocuklarından daha sağlıklı ve sağlam bir Aryan nesil yetiştirmek amaçlanmış; bu yüzden de beden eğitimi ve spor eğitimin bir parçası olarak kurgulanmış ve hatta bilimsel ve kültürel eğitimin önünde yer almıştır.

Hitler; Kavgam'da kurguladığı ırkçı devlet anlayışı için özel bir beden eğitimi ve spor politikası önermemekle birlikte; beden eğitimi ve sporu yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşündüğü eğitim sisteminin merkezine yerleştirmektedir. Mevcut eğitim sistemini; sadece bilgi aşılama yönelik bir eğitim olmakla ve beden eğitimi ve spora gereken önemi vermemekle eleştirmektedir [Hitler, 2005].

Hitler'e göre, beden eğitimi; yani vücutları sağlam yapma işi fertlerin değil devletin görevidir. Eğitme görevi sadece bilgi aktarımıyla kalmamalı ve sağlam vücutlar yetiştirmelidir. Asıl amaç karakterin oluşumu özellikle irade ve karar verme gücünün geliştirilmesi olmalı ve zihinsel gelişim ve bilgi aktarımı ikinci planda olmalıdır. Gençlere yaptıklarının ve hareketlerinin sorumluluğunu memnuniyetle yüklenme alışkanlığı kazandırılmalı, öğrenim bunlardan sonra gelmelidir.

“İlim ve kültür bakımından gelişmemiş; fakat vücutça sağlam, karakter bakımından şerefli ve metin, karar vermekten hoşlanan, irade gücüne sahip bir insan, milli topluma, fikri kabiliyeti ne olursa olsun, sakat zayıf bir insandan daha faydalıdır” [Hitler, 2005].

Benzer bir şekilde faşistlerin de İtalya'da iktidara gelmesiyle birlikte, eğitim sistemi değiştirilmiş ve beden eğitimi eğitim sisteminin merkezine yerleştirilmiştir. Eğitimin daha somut hale getirilebilmesi için gençlik teşkilatları kurulmuş ve eğitim sistemi ile iş birliği içinde olması sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak da okullar Mussolini'nin istediği tutkulu fakat itaatkar gençleri yetiştirmek için uygun hale gelmiştir. Akın'a göre Faşist gençlik teşkilatlarının “hisset, düşünme” ve “inan itaat et, savaş” sloganları İtalya'daki eğitim sisteminin amacını özetlemektedir [Akın, 2004].

Erken Cumhuriyet döneminde de beden eğitimi ve spor eğitimin bir parçası olarak kurgulanmış ve kültürel ve bilimsel eğitimin tamamlayıcısı olarak ele alınmıştır.

"Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir" [İnönü,1934].

Dolayısıyla stadyumlarda, sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirildiği ve bedensel eğitimin yapıldığı okullar olarak algılanmıştır. Dönemi ideolojisinin en büyük hedeflerinden biriside; Türkiye Cumhuriyeti'nin devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmektir.

Bizim gençliklerimiz için stadyomlar, mektebler kadar mühimdirler. Biz zeka terbiyesinin fiil ve hareket hassalarıyla tamamlanmasına, bildiğimiz ve düşündüğümüz kadar yapmağa muhtacız." [Atay, 1936]

Başbakan İnönü'nün stadyumun açılışında yaptığı konuşma bu açıdan önem taşımaktadır. İnönü konuşmasında stadyumu bir okul gibi değerlendirdiklerini ve her yerde kurmaya çalışacaklarını belirtmektedir.

"Türkiye'yi idare edenler, stadyomu en kıymetli mekteb gibi her yerde kurmaya çalışacaklardır. Türkiye'nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada açık meydanlarda yetişecektir. "[İnönü, 1936]

Kadınların spora teşvikinin altında da aslında, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmek düşüncesi yer almaktadır. Çünkü, ancak sağlıklı ve güçlü bir anneden doğan çocukların, sağlıklı ve güçlü olabileceğine inanılmaktadır.

"Kadınları sağlam, kuvvetli ve sporcu olmayan bir milletin akibeti, erkekleri sporda ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, vücutlarına ne kadar itina ederlerse etsinler, gene şüphelidir. Sapasağlam bir anneden doğmamış bir çocuk, bütün ömrünü ilaçlarda idame ettiren bir insan mevki ve vaziyetinden kurtulamaz" [Fetgeri, 1930].

Beden eğitimi ve spor sayesinde bir taraftan sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirilmeye çalışılırken, diğer taraftan da yeni ahlaki normları yerleştirmek ve dejenere olduğu düşünülen davranışları normalleştirmek için de beden eğitimi ve spordan yararlanılmıştır. Bu düşünce çerçevesinde, spor sahaları

sadece bir idman sahası değil, “bir ahlak okulu, yeni bir dünya görüşünün beşiği ve rejimin en kuvvetli dayanağı” olarak görülmüştür [Akın, 2004]. Spor sahaları ve spor klüpleri gençleri sokakların ve kahvehanelerin tehlikeli ve sağlıksız ortamından uzak tuttuğuna inanılan kutsal yerler olarak görülmeye başlanmış ve kahvehaneler karşısında, gençliğin toplanma yerleri olarak idealize edilmiştir.

Bu süreçte inşa edilen Ankara 19 Mayıs Stadyumu, sağlıklı birey, sağlıklı toplum ve sağlıklı kent projesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bir taraftan kentsel bir alan ve “nefes alma” noktası olarak “sağlıklı kent” imajına katkıda bulunurken, diğer taraftan da sağlıklı bireylerin dolayısıyla da sağlıklı bir toplumun oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

Huizinga'ya göre “hareket halindeki insan vücudunun güzelliği, en yüksek ifadesini oyunda bulmaktadır ve oyun ile güzellik arasında çok sayıda ve sağlam bağlar vardır” [Huizinga, 2006]. Stadyumlarda gerçekleştirilen müsabaka ve jimnastik gösterileri oyunun bir türevi olarak ele alındığında, yetiştirilen sağlıklı ve güçlü bedenlerin sergilenmesinde en etkin yollardan birisi olarak görülmektedir.

Foucault'ya göre iktidar, bayramların yoğunluğu, duyumsal yakınlık, gösteri ile kamusal hayata egemen olmaktadır. Bu tür gösterilerde toplum yeniden güç kazanmakta ve bir an için tek bir büyük beden haline dönüşmektedir. Tiyatroların, stadyumların mimarisi de buna olanak sağlamaktadır. Aslında bu tür mekanlarda, izlenen sahne de sergilenen değil, sahne etrafına toplanan kalabalıktır. Modern toplum, gösteri değil gözetim toplumdur. Bu tür büyük insan kalabalıklarını bir arada tutmaya yönelik binalar, devletin toplumsal hayatın bütün ayrıntılarına ve bütün ilişkilerine her gün daha da artan bir şekilde müdahale etmesine aracılık etmektedir. Foucault'ya göre:

“ Sandığımızdan çok daha az Yunanlıyız. Ne tiyatro basamaklarının ne de sahnenin üzerindeyiz; bizzat yönlendirdiğimiz – çünkü onun bir çarkıyız- onun

iktidar etkileri tarafından kuşatılmış olarak, Panopticon makinesinin içindeyiz” [Foucault, 2006].

Bu açıdan bakıldığında, stadyum sağlıklı ve güçlü birey imajının idealize edilerek halka benimsetilmesinde de önemli bir araç konumundadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında Ankara 19 Mayıs Stadyumu üzerinden bir dönem okuması yapılmış ve devrimle gerçekleştirilen modernleşmenin yapı üzerindeki ve yapının da modernleşme projesi üzerindeki etkisi saptanmıştır. Çalışma kapsamında mimarlık devletin, mekansal, sosyal ve ideolojik modernleşme sürecinin bir parçası olarak ele alınırken, Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nun da modernleşme sürecindeki mekansal, sosyal ve ideolojik anlamları okunmaya çalışılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi, devletin kurulduğu, yeni rejim doğrultusunda devlet ideolojisinin geliştirildiği ve ideolojiye uygun toplumun inşa edildiği dönem olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ulus devletin oluşturulması ve modernleşme, devlet ideolojisinin iki temel unsurunu oluşturmaktadır. Bu iki temel unsur ise, üç aşamada gerçekleştirilmiştir: yeni rejime ve devlet yapısına uygun fiziksel çevrenin oluşturulması, oluşturulan bu fiziksel çevrede yeni modern yaşantının kurgulanması ve bu modern yaşamı üretecek ve ulus devleti oluşturacak bireylerin; yurttaşların oluşturulması. Bu süreçte kent “ulus devletin temel yapı taşı” olarak kurgulanırken mimarlık da yeni Türk toplumunun fiziksel yaşam çevresini oluşturarak mekansal ve toplumsal değişimde önemli ve etkin bir rol oynamıştır. Ankara kenti ise Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ve modernleşmenin hem sahnesi hem de var edicisi olarak diğer kentlere öncülük etmiş ve örnek olmuştur.

Erken Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen 19 Mayıs Stadyumu Jansen planına (1932-1957) göre; Geçlik Parkı ve Hipodromla birlikte ulus devleti temsil etmesi ve geleceğin spor alanları olarak planlanmıştır. Ankara 19 Mayıs Stadyumu dönemdeki adıyla Ankara Milli Stadı; bir mimarlık ürünü ve inşa edilmiş bir yapı olarak; yeni siyasal düzenin dekorunun, modern ve örnek başkent imajının ve toplumun yeni yaşantısına uygun olarak oluşturulan fiziksel çevrenin bir parçasını oluşturarak, devletin fiziksel

modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dönemin mimari özelliklerini ve yapı teknolojisinin ulaştığı seviyeyi yansıtmalarının yanında, Türkiye’de gerçekleştirilen ilk stadyum yapısı olması açısından tarihi ve sembolik bir önem taşımaktadır.

Ankara 19 Mayıs Stadyumu, kentin fiziksel değişimine katkıda bulunmasının yanında, kamusal bir alan olarak da toplumsal yaşantının değişiminde de etkin rol oynamıştır. Modernleşmenin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için, kentin fiziksel yapısının, görünümünün değişimi kadar, içinde gerçekleştirilen toplumsal yaşantının değiştirilmesi, modernleşmenin gündelik yaşamda da karşılığını bulması, geleneksel yaşantının yerini modern yaşam pratiklerinin alması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kamusal alanlar, oluşturulmaya çalışılan yeni toplumsal yaşantıyı, yeniden tanımlanmaya çalışılan sosyal ilişkileri, taslak olmaktan çıkaran mekansal karşılıkları olarak önem kazanmaktadır. Bu dönemde kamusal alanlar; toplumsal yaşantının değişmesinde, ülke genelinde benimsenmesi ve gündelik yaşam pratiklerine aktarılmasında önemli birer araç konumundadırlar. Cumhuriyet rejiminin, ideolojisine uygun mekanlar yaratarak, kalıcılığını göstermede ve radikal reformlarla gündelik yaşamın modernleştirilmesinde, kamusal alanlar sosyal bir okul görevi üstlenmiştir.

Ankara 19 Mayıs Stadyumu ise, gerek kent içindeki konumu gerekse gündelik yaşantıdaki etkin kullanımı nedeniyle aynı dönemde gerçekleştirilen diğer kamusal alanlardan farklılaşmaktadır. Ankara 19 Mayıs Stadyumu gerçek anlamda, statü, etnik köken, cinsiyet ayrımı olmaksızın toplumun tüm bireylerinin gündelik yaşantı içinde kullanabildiği ve kadınların hem seyirci hem de aktif olarak kullandıkları, dolayısıyla da toplumsal yaşantıya katıldıkları kamusal bir alan olarak önem kazanmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi ideolojisine bakıldığında, beden eğitimi ve sporun, dolayısıyla da spor yapı ve alanlarının önem kazandığı görülmektedir. Bu gelişmenin nedeni devlet ideolojisinin beden eğitimi ve spora yüklediği anlamlardır.

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda feodalitenin yıkılması ve ulus devletlerinin kurulmasıyla birlikte, klasik hükümlanlık kuramıyla bağdaşmayan yeni bir iktidar mekanizması ortaya çıkmıştır. Foucault'nun bio iktidar adını verdiği bu iktidar mekanizması, klasik hükümlanlık kuramında “öldürme ya da hayatta bırakma” hakkının “yaşatma ve ölüme bırakma” hakkına dönüşmesi şeklinde özetlenebilir. “Yaşam” iktidarın esas nesnesi konumuna gelirken, birey ve nüfus kavramları da iktidar için önem kazanmıştır [Foucault 2003b]. Feodalite'nin kral – teba ilişkisi yerini devlet – yurttaş ya da toplum – birey ilişkisine bırakırken, hem bireylerin hem de nüfusun, etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi iktidarın ana hedeflerinden birisi olmuştur. Bu süreçte beden eğitimi ve spor iktidarın hem bedeni hem de nüfusu disipline etmekte ve düzenlemekte kullandığı araçlardan birisi haline dönüşmüştür.

Bio iktidar kavramı Erken Cumhuriyet Döneminde “sağlıklı birey”, “sağlıklı toplum” ve “sağlıklı kent” söylemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet ideolojisinin en büyük hedeflerinden birisi de, kurduğu rejimi devam ettirecek, kurgulanan yeni toplumsal yaşantıyı üretecek sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmektedir. Sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmek, siyasi, ekonomik, toplumsal alanda gerçekleştirilecek dönüşümlerin ön koşulu halini alırken, spor yapı ve alanları da “sağlıklı birey”, “sağlıklı toplum” ve “sağlıklı kent” söylemlerinin mekansal karşılıkları olarak önem kazanmıştır. Beden eğitimi ve sporun zihinsel eğitimin tamamlayıcısı olarak görülmesine paralel olarak, stadyumlar da sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirildiği bedensel eğitimin yapıldığı okullar olarak algılanmış, toplumu sağlıklılaştırmadaki etkin rolü vurgulanarak hastanelerle karşılaştırılmış ve gençleri kötü alışkanlıklara teşvik eden kahvehanelerin karşıtı olarak idealize edilmişlerdir.

Ankara 19 Mayıs Stadyumu ise hem sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirilmesinde hem de düzenlenen spor müsabakaları, bayram kutlamaları aracılığıyla sağlıklı ve güçlü birey imajının idealize edilerek halka

benimsetilmesinde önemli bir araç konumundadır. Stadyum tribünlerde oturanlara saha üzerinde olup biteni seyretme imkanı verirken, iktidara da stadyumda toplanan insanları gözetim altında tutma imkanı vermektedir.

Zaman içinde yönetim ve iktidar anlayışındaki değişimler, serbest ve zorunlu kültür değişimleri, yasal ve yönetsel yapının kentsel mekana ilişkin önceliklerinin değişmesine neden olmuştur. Spora bakış açısının değişmesi, sporun ticarileşmesi, futbola ilginin giderek artması gibi değişkenlerle devletin spor alanındaki hakimiyetini giderek azalmıştır. Bu değişimlere paralel olarak teknolojideki gelişmelerle birlikte müşteri haline gelen seyircilerin konfor talepleri artmıştır. Kökleri Yunan amfi tiyatrolarına kadar giden ve doğa içinde doğayla birlikte tasarlanan stadyumların yerini, kökenleri Roma arenalarına dayanan içe dönük anıtsal ölçekteki stadyumlar almıştır. Bu gelişmelere paralel olarak da 19 Mayıs Stadyumunun ek tribün inşaatlarıyla seyirci kapasitesi artırılarak 19.125 olarak belirlenmiştir. 1997 yılında ise tüm tribünlerinin üstü kapatılarak daha içe dönük bir yapı haline getirilmiştir. Daha sonra yapılan binalar Vietti- Violi'nin hazırladığı vaziyet planı doğrultusunda yapılmamış ve her bina kendi içinde ele alındığı için günümüzde spor merkezi özelliğini kaybetmiş durumdadır.

Sonuç olarak Ankara 19 Mayıs Stadyumu Erken Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme projesinin farklı boyutlarının üzerinden okunabildiği ender yapılardan birisi konumundadır. Modernleşme ve ulusun inşası sürecinde önemli ve etkin bir rol oynamasına rağmen, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlık tarihi çalışmalarında, dönem içinde gerçekleştirilen diğer binalar kadar yer almamıştır. Bu çalışmanın bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Atatürk, M. K., aktaran Akın, Y., “Gülbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyetinde Beden Terbiyesi ve Spor”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 87 (2004)
- Akgöl, L. H., “Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından, Burhan Felek”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XVII, 49 (2001)
- Akın, Y., “Gülbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyetinde Beden Terbiyesi ve Spor”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 182-185, 212 (2004)
- Alemdaroğlu K., “Yeni Zamanların Sıhhat ve Kuvvet Mebdei Olarak Stadyum, 19 Mayıs Stadının Açılış Hikâyesi”, Futbol ve Kültürü Der: Horak R., Reitter W., Bora T., **İletişim Yayınları**, İstanbul 115-123 (2004)
- Allard E., “Institutionalized Radicalism in Decline of İdeology” **Anchor**, New York, 117 (1971)
- Althusser L., “ İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları”, Çev: Alp Y., Özışık M., **İletişim Yayınları**, İstanbul, 47 (1991)
- Arcayürek, C., Demokrasinin İlk Yılları, 1947-1951, **Bilgi Yayınevi**, 31-34 (1983)
- “Altı Yerde Merkez Atış Yerleri Açıldı”, **Ulus Gazetesi**, 6 (06.04.1936)
- “Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi Kataloğu”, **Belko**, Ankara, 27,28,30,31 (1994)
- “Ankara Stadının Planı”, **Hakimiyeti Milliye Gazetesi**, 3 (3.7.1933)
- “Ankara Stadyomu Eşsiz Bir Eser Olacaktır “ **Ulus Gazetesi**, 5 (03.08.1935)
- Arat, Y. “Türkiye Modernleşme ve Kadınlar”, “Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik” içinde, ed: Bozdoğan S. ve Kasaba R., çev: Elhüseyni N., **Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, İstanbul, 82-99 (1998)
- Asaf, B., “Spor Telakkimiz”, **Ülkü**, 1: 68 (1933)
- Aslanoğlu, İ., “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938” **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları**, Ankara, 28-30, 63-64, 206-208, 230-231 (2001)
- Atabeyoğlu, C. “Futbol”, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi”, ed., Belge M., **İletişim Yayınları**, cilt 4, 2198- 2204 (1983)

- Atay, F.R., “Çankaya”, **Kıral Matbaası**, İstanbul, 351,353, 505 (1984)
- Atay, F.R., “Kombinada Muhit”, **Ulus** ,1,5 (21 Eylül 1935)
- Atay,F. R., “Ankara Stadyomu”, **Ulus** , 1,5, (15.12.1936)
- Ateş T., “Türk Devrim Tarihi”, **Filiz Kitabevi**, İstanbul, 342 – 353 (1989)
- Ateş, N., Y., “19 Mayıs Nasıl Bayram Oldu”, **Toplumsal Tarih**, (2006)
- Aytaç, Ö., “Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12 (1): 231-260 (2002)
- Baba N., “Halkevleri’ mizde Sporun Yeni Veçhesi”, **Ülkü**, (94):347-353 (1940)
- Baydar, L., “Ankara - Atatürk Bulvarı”, **Ankara Dergisi** 4: 45 (1993)
- Baydar, N., “Yeni Spor Kanunu”, **Kırmızı-Beyaz**, 56 (1938)
- Belge B.A., “Kayseri Kombinası”, **Ulus**, 3 (18 Eylül 1935)
- Benevolo, L. “Avrupa Tarihinde Kentler”, çev: Nirven N., **Literatür Yayıncılık**, İstanbul, 165-192 (2006)
- Berger P. L., Luckman T., “The Social Construction of Reality”, **Anchor**, New York, 94 (1967)
- Bilgen, H., “Ankara’da Günlük Yaşam 1928-38”, **Mimarlık Dergisi**, 2-3:17-21 (1985)
- Bozdoğan, S., “Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış” “Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik” içinde, ed: Bozdoğan S. ve Kasaba R., çev: Elhüseyni N., **Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, İstanbul, 121-125 (1998)
- Bozdoğan, S., “Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür”, Çeviren : Tuncay Birkan, **Metis Yayınları**, İstanbul, 25-26, 90-91, 104-109, 114-121, 155-157 (2002)
- Cem, İ., “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi”, **Cem Yayınevi**, İstanbul, 313-315 (1977)
- Cengizkan, A., “Ankara’nın İlk planı 1924-1925 Lörcher Planı”, **Arkadaş Yayıncılık**, Ankara, 35,36, 85,87,104 (2004)
- Certau M., “The Practice of Everyday Life”, **California University Press**, Berkeley, xi (1988)

Diem, C., Seiffert J. "Spor Sahaları ve Stadyomlar, **TBMM Matbaası**, 20-31, 35-23 (1933)

Eagleton, T., "İdeoloji", çev: Özcan M., **Ayrıntı Yayınları**, İstanbul, 13-19 (1996)

Erkarslan, Ö. E., "Mimarlık Tarihi Serüveninde Türkiye", **Mimarlık**, 298: 50,51 (2001)

Eyuboğlu B. R., "İstanbul Destanı", "Türk Edebiyatında Futbol" içinde, ed: Çeliker T., **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul, 78,79 (2002)

Fetgeri, A. "Kadınlar ve Spor", **Türk Spor**, 62: 4-5 (1930)

Fişek, K., "Türkiye'de Spor", "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi", ed., Belge M., **İletişim Yayınları**, cilt 4, 2176- 2186 (1983)

Foucault, M., "Michael Foucault ile Söyleşi: Mekan, Bilgi ve Erk", çev: Adam, M., **Mimarlık**, 7-8: 12-17 (1984)

Foucault, M., "Kliniğin Doğuşu" çev: Keşoğlu, T., **Doruk Yayıncılık**, İstanbul, 15-17,31-35 (2002)

Foucault, M. "İktidarın Gözü", çev: Ergüden I., **Ayrıntı Yayınları**, İstanbul, 21-37 (2003a)

Foucault, M. "Cinselliğin Tarihi 1-2-3", **Ayrıntı Yayınları**, İstanbul, 71-77,101-103 (2003b)

Foucault, M., "Toplumu Savunmak Gerekir", Çev: Aktaş Ş., **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul, 35-54 (2004)

Foucault, M., aktaran: Revel, J., çev: Atakay K., "Michael Foucault", **Otonom Yayıncılık**, İstanbul, 117-155 (2006)

Foucault M., "Hapishanenin Doğuşu" çev: Kılıçbay M.A., İmge Kitabevi, Ankara, 255, 256, 285, 286, 302-305 (2006)

Gadamer H. G., "The Enigma of Health, the Art of Healing in a Scientific Age, çev: Gaiger J., Walker N., **Polity Pres**, Cambridge, 104 (1996)

"Gazi Orman Çiftliğinin Karadeniz Havuzu Yüzme Havuzu Oldu", **Hakimiyeti Milliye**, 3 (3.8.1932)

Gençosman, K. Z., "Gürbüz Gençliğin Toplantı Yeri, 19 Mayıs Stadyomu" **Ulus**, 10 (24.05.1938)

Gültekin N., Onsekiz D., “Ankara Kentinde Eğlence Mekanlarının Oluşumu ve Yer Seçimi”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 20 (1): 137-144 (2005)

Güven, Ö., “Türk Kültüründe Kaybolan Miraslarımızdan İstanbul Ok Meydanı Spor Alanı” **Toplumsal Tarih**, 14: 14-19 (1995)

Harvey, W., “De Motu Cordis” Frankfurt, 165 (1628) aktaran Sennet, R. “Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir” çev: Birkan T., **Metis Yayınları**, İstanbul, 231 (2002)

Hikmet N., “Bir Maç Seyrettim”, “Türk Edebiyatında Futbol” içinde, ed: Çeliker T., **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul, 66,67 (2002)

Hitler, A. “Kavgam”, **Manifesto Kitap**, İstanbul, 305-350 (2005)

Huizinga, J., “Homo Ludens, Oyunun toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme” **Ayrıntı Yayınları**, İstanbul, 24 (2006)

İnanç, G. “Bir Memleket Davası: Beden Terbiyesi”, **Toplumsal Tarih**, 14: 59-63 (1995)

İnternet: Dünya üzerinden fotoğrafların internet sitesi “Ankara”
<http://earth.google.com> (2007)

İnternet: Fotoğraf ve forum sitesi
<http://www.stadyum.org> (2007)

İnternet: Mimarlar Odası Ankara Şubesi resmi sitesi
<http://www.mimarlarodasiankara.org>

İnternet: İstanbul Büyükşehir Belediyesi resmi sitesi
<http://www.ibb.gov.tr/trTR/KenteBakis/GunlukYasam/GeziRehberi/ModernMimari/> (2004)

İnternet: Türk Dil Kurumu resmi sitesi
<http://www.tdk.org.tr> (2007)

İnternet: Türk Tarih Kurumu resmi sitesi
<http://www.ttk.org.tr> (2007)

“Karadeniz Yüzme Müsabakamız Çok Güzel Oldu”, **Hakimiyeti Milliye**, 1,5 (13.8.1932)

Karaosmanoğlu Y.K., “Ankara”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 171-173, 212,213 (2004)

“Kazım Dirik ile Mülakat”, **Türk Spor**, 32: 23 (17 Aralık 1938)

Keten, M., “Türkiye’de Spor”, **Ayyıldız Matbaası**, Ankara, 49 (1974)

Kılbaş Ş. “Gençlik ve Boş Zaman Değerlendirme”, **Anaca Yayınları**, Adana, 23-25 (2001)

Kılınç, K. “Öncü Halk Sağlığı Projelerinin Kamusal Mekanı Olarak Sıhhiye”, “Ankara’nın Kamusal Yüzleri” içinde der: Sargın, G., A., **İletişim Yayınları**, İstanbul, 119-156 (2002)

Kraus, R., “Recreation and Leisure in Modern Society”, **TACC**, USA, 1011 (1971)

Kumar, K., “The Rise of Modern Society, Aspects of the Social and Political Development of the West”, **Basil Blackwell Inc.**, USA, 3-36 (1988)

Laclau, E. “İdeoloji ve Politika” Çev: Sarıca H., **Belge Yayınları**, İstanbul, 73 (1998)

Lefebvre, H., “Modern Dünyada Gündelik Hayat”, **Metis Yayınları**, İstanbul, 28 (1968)

Mimar Topçubaşı Cemil, “Önce Spor Yerleri Sonra Spor Tiyatroları”, Belediye Dergisi, 31 (Mart 1998) aktaran: Akın, Y., “Gürbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 99 (2004)

Muammer (Ankara Vilayeti Nafia Müdürü), “Bayındırlık Haberleri Stadyom ve Hipodrom İnşaatına Aid Rapor”, **T.C. Bayındırlık Bakanlığı Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)** 9: 47-60 (1936)

Mutlu, E., “İletişim Sözlüğü”, **Ark Yayınları**, Ankara, 73 (1995)

Nasih, S., “Stadyumlar”, **Mimar**, 10-11: 299-304 (1933)

Nasır, A. “Ankara’nın İmarı ve Almanca Konuşulan Ülkelerden Gelen Mimarlar (1927-1938)”, **Arredamento Dekorasyon**, 07-08:73-77 (1997)

Özdemir, D., “Ankara Hippodrome: The National Celebrations of Early Republican Turkey, 1923-1938”, Yüksek Lisans Tezi, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, 50-66 (2004)

Rabinow, R. “Michael Foucault ile Söyleşi: Mekan, Bilgi ve Erk”, çev: Adam, M., **Mimarlık**, 7-8: 12-17 (1984)

Revel, J., Çev: Atakay K., “Michael Foucault”, **Otonom Yayıncılık**, İstanbul, 117-155 (2006)

Sakaoğlu N., “Osmanlı Sarayında Spor Müsabakaları: Bamyacılar – Lahanacılar”, **Toplumsal Tarih**, 102: 48-51 (2002)

Sarıdal, C., Şalgamcıoğlu, M. E., “Fazıl Aysu ile Söyleşi Dolmabahçe Stadı ve Spor Yapıları”, **Yapı Dergisi**, 254:53-58 (Ocak 2003)

Schroo ve Wellls “Cimnastik, Oyun ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” **TBMM Matbaası**, Ankara, 11-17, 23-25 1933

Sennett, R., Kamusal İnsanın Çöküşü, Çeviri: Serpil Durak- Abdullah Yılmaz, **Ayrıntı Yayınları**, İstanbul, 46;160; 162; 241; 330-337 (1992)

Sennet, R., “Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir” çev: Birkan T., **Metis Yayınları**, İstanbul, 229-252 (2002)

“Sergi Binası Müsabakası”, **Mimar**, 5:131 (1933)

Somalı, V., “İstabl-ı Amire’den Saray Tiyatrosuna İnönü Stadı”, **Popüler Tarih**, 53: 74-77 (Ocak 2005)

“Spor-Spor İken”, 50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933, **Milliyet Yayınları**, cilt1: 242-243, 249 (1976)

“Stad ve Hastane”, **Türk Spor**, 61:3 (27 Kasım1930)

“Stadyom Yapılıyor”, **Hakimiyeti Milliye**, 5 (08.05.0933)

Şimşek S., Tek-Parti Rejimlerinde Siyasi Propaganda Olgusu ve CHP Halk Hatipleri Teşkilatı” , **Türkiye Günlüğü**, 106-119 (1997)

Tankut, G., “Erken Cumhuriyet Döneminde Şehir Mimarisi “Ankara”, **TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları**, Ankara, 23-25 (1994)

Tanör B, “Kurtuluş – Kuruluş”, **Çağdaş Yayınları**, İstanbul, 225 (1998)

Tanyeli, U. “Türk Modernleşmesinin Kentsel Sahnesini Yeniden Düşünmek”, **Arredamento Dekorasyon**, 81,82 (1997)

Tanyer, T., “Taş Mektep”, **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul, 119-126 (2005)

T.C. Şehremaneti, “Ankara Şehrinin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix tarafından yapılan plan ve projelerine ait izahnameler” “Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 3,4 (1929) aktaran: Cengizkan, A., “Ankara’nın İlk planı 1924-1925 Lörcher Planı”, **Arkadaş Yayıncılık**, Ankara, 35,36,104 (2004)

Tekeli, İ. “Tarih İçinde Ankara”, **ODTÜ Yayını**, 84-86 (1984)

Tekeli İ., “Türkiye’de 1923 – 1950 Dönemi Mimarlığının Toplumsal Siyasal Bağlamı” “Bir Başkentin Oluşumu Ankara” içinde **TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları**, Ankara, 19-22 (1994)

Tekeli İ., “Tarih Yazımında Gündelik Yaşam Tarihçiliğinin Kavramsal Çerçevesi Nasıl Genişletilebilir”, “Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme” içinde, **Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 43-44 (2000)

Tekeli İ., “Mimarlık Ne Tür Bir İktidar Bölüşme Talebi İçeriyor?”, **Arredamento Mimarlık**, 76-79 (1989)

Tekelioğlu, O., “Foucault Sosyolojisi”, **Alfa-Aktüel Kitabevi**, Bursa, 161-173, 216-242 (2003)

Uludağ, Z. “Cumhuriyet Döneminde Rekreasyon ve Gençlik Parkı Örneği”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, **Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 65-74 (1998)

Üstel, F., “Makbul Vatandaşın Peşinde; II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 73-95, 155-160 (2005)

Vietti-Viola P., “Il Centro Sportivo di Ankara, L’ippodromo di Maia Merano”, **Rassegna di Architettura**, Milano, 3-10 (1937)

Weber, M., “Sosyoloji Yazıları” çev: Parla T., **İletişim Yayınları**, İstanbul, 32,33 (1996).

Willis, T. “Two Discourses Concerning the Soul of Brutes, Londra, 44 (1684), aktaran Sennet, R. “Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir” çev: Birkan T., **Metis Yayınları**, İstanbul, 232, 233 (2002)

Yıldırım, E. (1997), “Endüstri İlişkileri Teorileri – Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Değişim Yayınları**, Sakarya, 233 (1997).

Yalın İ., “Ulus Devletin Kamusal Alanda Meşrutiyet Aracı: Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası” “Ankara’nın Kamusal Yüzleri” içinde der: Sargın, G., A., **İletişim Yayınları**, İstanbul, 160-167 (2002)

“Yarış Yeri ve Stadyum Projeleri Tetkik Edildi” **Ulus**, 1, (14.06.1933)

Yenidoğan, T., “Dolmabahçe’deki Stadyumun Hiç Yazılmamış Öyküsü”, **Serencebey Gazetesi**, 1: 20-27 (2005)

Yeşilkaya, N. G., “Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık”, **İletişim Yayınları**, İstanbul, 13-20,155,161,162 (2003)

Yıldıran, İ., “Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinin Bazı Sportif Aktivitelerinin Görünümü” ***Toplumsal Tarih***, 14: 14-19 (1995)

Yücel, H. A., “Terbiye Bir Bütündür”, *Beden Terbiyesi ve Spor Yıllığı*, **Ankara: Devlet Matbaası**, Ankara, 4 (1942)

EKLER

EK-1. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.04.1927 tarih ve 030.10...144.35.15 nolu arşiv belgesi

148

35

[illegible][illegible]

مجلس شورای اسلامی

مستحق
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

- 4 -

مجلس الوزراء

100-44288-1

030	10			144	25	15
-----	----	--	--	-----	----	----

EK-1. (devam) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.04.1927 tarih ve 030.10...144.35.15
nolu arşiv belgesi, Osmanlıca'dan çeviren Doç. Dr. Recep Toparlı

Türkiye Cumhuriyeti
Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti
Talim ve Terbiye Dairesi
3.Şube
Şube numarası:5955
Daire numarası:32852

İstanbul 19.04.1927

Başvekâlet-i Celîliyyeye,

Ankara'da İstasyon ile Evkaf Mahallesi arasındaki padokta [at yarışı çim sahası] Muavenet-i Askeriye ile Şehremanetinin de iştirakiyle bir spor sahasının tesviye edilmekte olduğu mâ'lûm-u devletleridir. Ancak Türkiye'nin aynı zamanda Spor ve Terbiye-i Bedeniye Merkezi olması lazım gelen Ankara'da bu suretle yapılacak olan sade bir saha maksadı teminden uzaktır. Bu sahanın yanında her türlü asrî vesaiti [aracı] havi [toplayan] diğer Spor ve Terbiye-i Bedeniye müessesâtına [kuruluş] ihtiyaç vardır. Mâruz şekilde bir stad Türkiye'nin muazzam bir terbiye-i bedeniye merkezi ve mektebi olur. Merkez-i Hükümet'de yapılacak böyle bir stad ile tevhid edilmiş muazzam bir Terbiye-i Bedeniye Mektebi Ankara'nın mutlaka merkezi bir yerinde olmak mecburiyetindedir. Burası da salâhiyatdâr [yetkili] mütehassısların müttehiden [birlikte] bana bildirdiklerine göre Parkın bulunduğu yerdir. Mesmûâta nazaran Maarif Vekâlet-i Celîlesi 1927 sene bütçesinden Ankara'da bir terbiye-i bedeniye mektebi tesisi için 70 000 lira tahsis etmiştir. Ve bu mühim parayla Cebeci'de bir terbiye-i bedeniye mektebi vücuda getirmek arzusundadır. Bundan başka Müdafaa-i Milliye Vekâlet-i Celîlesi de 1927 senesi bütçesine Ordu Spor Teşkilât ve mâlazimesinin [malzeme] ikmâl ve takviyesi için 70 000 lira koymuştur. Bu yetmiş bin liranın takriben ve a'zami otuz bin lirasının kolorduların ve askeri mekteplerin ispor ve mâlazime ihtiyaçlarına tahsisinden sonra mütebâki kırk bin lira ile Ankara'da bir askeri terbiye-i bedeniye mektebi veya salonu inşası imkanı teemmül [etraflica düşünmek] edilmekte idi. Diğer taraftan Ankara şehrine bir stadyum bahşetmek mecburiyet-i maddiye ve maneviyesinde bulunan Ankara Şehremâneti de bunun için 1926 mâli senesinin bakıyesi için 5000 lira ve 1927 mâli senesinden itibaren de on senede sarf edilmek üzere 700 000 lira tahsis etmiş veya etmeyi düşünmektedir. Eğer bu arzular ve bu paralar esasta aynı olması lazımken bir maksad-ı umûminin lehinde ve müttehid bir program ile bir yerde teksîf edilmezler ise dağılacak olan kuvvetlerin ayrı ayrı yalnız noksan neticeler verecekleri ve matlûb olan mükemmel eserin vücut bulmayacağı âşikardır. Halbuki Müdafaa-i Milliye ve Maarif Vekâlet-i Celîliyyeleri ile Ankara Şehremâneti Ankara için müşterek bir program tanzim ederek muayyen [kararlaştırılmış] bir maksad uğrunda vâsıtalarını teksîf buyurdukları takdirde Ankara Parkı'nda merkez-i hükümete cidden lâyük-ı

EK-1. (devam) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.04.1927 tarih ve 030.10...144.35.15
nolu arşiv belgesi Osmanlıca'dan çeviren Doç. Dr. Recep Toparlı

muazzam bir spor ve terbiye-i bedeniye mektebinin ve stadyumunun vücuda getirilmesi imkan altına girmiş olur. Ve aynı şeylerin bir şehrin muhtelif yerlerinde noksan bir surette tekerrür-ü te'sis gibi bir israfa da meydan bırakmamış olur. Çünkü bir terbiye-i bedeniye mektebi bir sahaya muhtaç olduğu gibi bir saha muhtelif terbiye-i bedeniye müesseselerine muhtaçtır. Ve bütün bu tekâsüf-i [yoğunlaşma] te'sisât Cebeci gibi Ankara'nın bir kenarında olmaktan ziyade her gün ve her zaman bütün gençlerin pek kolayca ve hiçbir nakil vasıtasına ihtiyaç hissetmeksizin hiçbir külfetsiz gidebilecekleri ve devam edebilecekleri Ankara Parkı'nda vücuda gelmek mecburiyetindedir. Bundan başka güzel bir plan dâiresinde ve parkın zengin ağaçları ve zarif tarhları arasında vücuda getirilecek saha ile muhtelif terbiye-i bedeniye ve spor binaları Ankara şehrinin İstasyon cihetindeki medhalinde [başlangıç, giriş yeri] şehir için en güzel bir ziynet makamına da kâim olacaktır. İstasyon-Ankara Caddesi'nin şark kenarı boyunca muntazam ve müttehid [birleşmiş] bir plan dairesinde vücuda getirilecek olan bu muazzam müessese aynı zamanda dahil ve harice karşı devlet ve milletimizin kuvve-i hayatiyesini en canlı bir surette temsile müsaittir. Örfümüzün takviyesi emrinde kuvvetlerin tevhideyle mefturûn bu mülâhazâtın Başvekâlet-i Celiliyyece makbul görülmesi halinde icabının tesrî-i ifasına müsaade-i devletlerini ehemmiyetle arz ve istirham ederim efendim.

Erkan-ı Harbîye-i Umûmiye Reisi
Reşid
(imza)

Sûret-i tebliğ:
Başvekâlet-i Celileye
Müdefaa-i Milliye, Maarif ve Dahiliye Vekâlet-i Celilelerine arz edilmiş ve bir sûreti Riyâseti
Sanîye'ye gönderilmiştir. Takdim .21.

Başvekalet Evrakı
25.4.927,2534

EK-2. “Ankara şehrinin müstakbel planı hakkında mütehassıslara verilen şifahi, tahriri direktif ve doneler” [Cengizkan, 2004]

1. Eskişehir’de (eski Ankara) hututu esasiyei müstakbele planda nazarı dikkate alınacaktır.
2. Eskişehirin şark , garp ve şimal cihetine doğru arazinin müsaadesi nispetinde tevessüü planda gösterilecektir.
3. Eskişehir tarla farzedilerek ona göre yeni bir plan dairesinde tanzimi mevzuu bahs değildir. Hacı Bayram ve civarı ile yangın yerleri müstesna olmak şartıyla Taşhan, Saman Pazarı yolunun şimalinde ve kalaye müteveccih mahaller ile diğer kesif ve gayri muntazam mahallelerin zaman ile mevzii ve mahalli olarak imara tabi olması esası kabul edildiğinden , buralara müsadif hututu esasiye (1)inci madde mucibince nazarı itibara alınmakla iktifa edilecektir.
4. kaleye müntehi esas yollar ve aleler ve kale etrafının imar ve tezyini gibi fikirlerin plânda gösterilmesi münasiptir.
5. Saman Pazarından Cebeciye ve buradan Ulucanlara gidecek yollar ile Taşhan -Saman Pazarı ve Mukaddem - Cumhuriyet Caddeleri arasındaki saha ve hükümet civarı Hacı Bayram ve yangın yerleri imar planında dahildir.
6. Bent Deresinin kısmen göl ve kısmen bahçe olması şayanı arzudur.
7. İstasyonun inkişafı âtisi nazarı dikkate alınarak mahallinde ipkası suretile tevsimi, yoksa mahalli aharamı nakli lazım geldiği münakaşa edilecektir.
8. İstasyon - Büyük Millet Meclisi caddesinin garbi kısmen şehir teşkilatına ve diğer kısmının da koşu ve stadyom mahallerine tahsisi düşünülmektedir.
9. bu yolun şark ciheti için iki fikir ve mutalea varittir: A. İstasyon-mukaddem-cumhuriyet caddeleri üzerinde 40-50 merto derinliğe kadar bir kısmın binalara tahsisi ve ortasının kale görülecek vaziyette bahçe haline ifrağı. B. Arazinin pek kıymetli olduğu düşünülerek büyük bir menbaı varidat olmak üzere ticaret ve iş merkezi olarak teşkilidir.
10. Yenişehirin tesis edilmiş kısımlarının Kurtuluş meydanına kadar icabında küçük ve mevzii tadilatla muhafazası ve müesses kısmın şark , garp ve cenup cihetlerine doğru tevessüü muhtemel olduğundan inkişaf plânlarında bu hususların nazarı dikkate alınması, ve Cebeciye Yenişehirin bir park ile ittisal ettirilmesi; ve eski şehir ile yeni şehrin birleştirilmesi hususunun ehemmiyetle tetkiki.
11. Vekâlet binaların tevsii edilecek olan Kurtuluş meydanının tarafeyninde ve gurup halinde tesisi.
12. İtfaiye meydanından itibaren Cumhuriyet caddesi ve Gazi Mustafa Kemal bulövarının tarafeyninde mevcut arazinin büyük apartmanlara tahsisi
13. Kabristan Mahallerinin Cebeci arkasında tesisi
14. Ankara-Sivas ve Ankara istasyonları arasındaki arazinin sanai ve fabrikalara tahsisi
15. Elyevm mahali olan arazinin tayyare istasyonu ve uçuş mahali olarak terki. (Tayyare istasyonu tertibatı planda dahil değildir.)

16. Mütferrik bahçe veya yeşillik mntıklarının şehir mütakbel planında lüzumuna göre tevzii.
17. Hayvanat bahçesi ve umumi parkın orman çiftliğinde Marmara platosundan başlayarak Sivri Hisar yoluna uzanan sahada tesisi münasip görölmektedir. (Proje müsabaka alanına dahil değildir.)
18. Şehir tarafından verilecek haritaların ihtiva eylemediği kısımlar şehrin inkişafıatisi ile alakadar olduğu taktirde (25000) mikyasındaki haritadan alınarak ana göre müsabaka planının ikmali zaruri görölmüştür. Noksan kısımların haritası yapıldıkça, müsabakayı kazanan zata tevdi edilerek bu kısımlar dahi sahih olarak tanzim edilecektir.
19. Musabaka planı ve tafsilatı mukavelede musarrah mikyaslarda ve 50 senelik inkişafa ve 250-300 bin nüfusa göre tertip edilecektir.

EK-3. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 09.03.1929 tarih ve 030.10...122.867.2 nolu arşiv belgesi sayfa 26

3 700 m olması lazımdır.

Bir şehir kanalizasyonunun pissuları toplamak, sevk etmek ve def etmek gibi tehlikeli cihetten olan vazaifinden mada sıhhati umumiyece yapacağı hüsnü tesirde nazardan dü tutulmamalıdır. Bu suretle ikametgâhlar, avlular temiz, sıhhi ve her türlü taaffundan ari bulunurlar, bilhassa sıcak mevsimlerde fena kokulara sebebiyet veren pissuların sokaklardan akmasına mani olunur. Lağım ve çukurların temizlenmesi ve muhteviyetinin nahos bir şekilde olan nakli hem pis ve hemde bahalı bir iş tir. Kanalizasyon yapıldığı taktirde iş te bunların hepsine hacet kalmaz; Binaların pissuları (yani kazurat, matbah suları, hamam ve hola suları) hepsi birden yer altına döşenmiş borularla şehrin dışına akar ve orada tasfiye havuzları vasıtasıyla tehlikesiz bir hale kalp olunur. Binaenaleyh bu pis sular şimdi olduğu gibi sokakların meylini tabi olarak şehrin içinden akan nehirlerle akarak bunları telvis edüp, kurak zamanlarda ihtiva ettiği pis mevadının nehrin taban ve sahillerine terakün etmesine ve bu suretle gâlis taaffünata sebebiyet vermeyeceklerdir. Şehrin içinden geçen nehir yatağından temiz su akacaktır. Binaberin şehir sekemesinin sıhhati umumiyesine namına büyük bir sıhhi terekki olacaktır. Ancak yağmur suları yukarıda izah edildiği gibi - nehirlerin yatağına akacaktır. Almanyada yapılan istatistiklerle şehirlerde lağım tertibatı yapıldığı anden itibaren sıhhati umumiyenin iyileşdiği tesbit edilmiştir. Bu sebebden Ankara şehrinin imar planının tanziminde şehrin yapılmış ve istikbalde yapılacak olan kısımlarında lağım tertibatı ve yağmur sularının sevk meselelerinin hiç olmaz ise esasatının tesbiti mecburiyeti görülmüştür.

K a b r i s t a n l a r ((Pilan No I))::Ankara Şehremaneti'nin halihazırda Cebece hastanesinin şarkında bulunan kabristanın orada bulunması münasip olamayacağı fikrine bende iştirak ederim. (Burası Ankaranın sayfiyesi olan Kayaşa giden yolun üstü olduğu gibi buradan müteaddit su isale boruları geçmektedir.) Bu sahanın eski şehre ve Bentderesi ne kurbiyeti hasebiyle iskâna çok yarar bir yer olduğu fikrindeyim. Tecrübelerle sabitir ki kabristanlar şehre 3-5 km mesafede ola bilirler. Tarafından bu husus için teklif edilen İstanbul şosesi üzerinde Dibağsuyunun şimalindeki saha şimdiden mevcut iyi yapılmış ve şehrin her kısmına gayet müsait münakağa hatlarına merbut bir yol olduğu gibi heman heman tamamen münhattır. Şehrin şimali şarkısında olarak tasavvur edilen müsliman ve yahudi kabristanları hakkında kati karar vermek ancak oradaki zeminin muayenesine vabeste dir. Hristiyan kabristanı ise en iyisi Wang İmanıştı civarında kalmasıdır.

T a y y a r e m e y d a n ı ((Pilan No I))::Her ne kadar industrinin tevessüüne bir az mani teşkil edecek isede Tayyare meydanının şimdiki yerinde kalması münasip görülmüştür. İndüstri sahasının buna muttasıl olan kısmında yapılacak mebanının irtifaları tahdit edilmelidir.

S t a d i y o n v e A t t k o ş u m a h a l l i ((Pilan No I))::Stadyon ve At koşu mahalli için Şehremaneti tarafından işaret edilen saha, muhat olması hasebiyle hem bu maksada çok elverişli hemde gerek ve salti nakliye ve gerekse yayan gidenler için turuku münakalanın kolayca tesisi mümkün olması yüzünden muafaktır. Stadyon Berlinde olduğu gibi at koşu pistinin içine konulmuştur. Stadiyona giden yollar esas apistin altından geçecektir. Stadiyona ilaveten Terbiye Bedeniyeh Mektebi Alisi, Askeri Spor Mektebi ve bu gibi müessiseler yapılmalıdır. Stadiyonun yanındaki sahayada muhtelif spor talim mahalleri yapılmalıdır. Stadyon ve at koşu mahallinin bütün tesisatı bilhassa dikkatle işlenmiştir.

Cebecenin cenubi şarkısında, incesu vadisinin genişlediği yerler bilhassa spor mahalleri tesisine çok müsait bir saha teşkil etmek tedir. Burada tepelerin yamaçları seyirciler için tribün inşaatına istima mal edilebilir.

M e z b a h a ((Pilan No I))::Mezbaha için Garbi şimalide demir yoluna pek yakın bir yer tahsis edilmiştir.

S e r ğ i y e r i ((Pilan No I))::Mezbahanın Garbına muttasıl - 30 ha -lık bir yer sergi mahalli olarak tefrik edilmiştir. İyi Yapılmış İstanbul şosesi sayesinde münakalatla tahtı temine alınmıştır.

H a s t a h a n e l e r ((Pilan No I))::Müzenin Garbında olan hastahaneler tevsii edildiği taktirde ihtiyaca kâfidir. Mamafî şehrin günden güne büyümesi hasebiyle gerek sıhhi ve gerekse

030 10 122 867 2

26

EK-4. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 07.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.43.6 nolu arşiv belgesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Sube :
 Sayı : 14525

KA RARNAME

29/5/933 tarih ve 14472 numaralı kararname ile kabul edilen şartnamenin üçüncü maddesine göre Ankara Yarış Yeri ve Stadyum plânlarının seçilmesi için teşkil edilecek heyete, Cümhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtibi Kıtahya Mebusu Recep, Erzincan Mebusu Saffet, Erzurum Mebusu Aziz Beyfendilerle Suvari Mifettiği Mirsel Paşa ve Ziraat Vekillliği Müsteşarı Atıf , Yarış ve Islah Encümeni azasından Atıf ve İmar Müdür Vekili İrfan Beylerin memur edilmeleri; Dahiliye Vekillığının 6/6/933 tarih ve 390/57 sayılı tezkeresi üzerine İora Vekilleri Heyetince 7/6/933 te kabul edilmiştir.

7/6/933

REISICUMHUR

Gazi M. Kemal

Bs. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Isuch

S. Saracogly

Leuân

S. Kaye

Ha. V. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

S. Kaye

Wiederholungs

L. P.

20/11/2011

Ik. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V.

м. Сестр^т

S. A. R. R.

Ali Rana N.

[Signature]

080	18	01	02	32	43	6
-----	----	----	----	----	----	---

EK-5. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 08.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.43.9 nolu arşiv belgesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube:
Sayı: 19528

KARARNAME

7/6/933 tarih ve 14525 sayılı kararnameye zeyildir.

Ankarada yapılacak Yarış Yeri ve Stadyum plânlarını seçmek üzere toplanacak heyet arasına Nafia Vekilliği Yollar Umum Müdürü Fehmi ve Maarif Vekilliğinde Muallim Mektebi Müdürü Nizamettin Beylerin de katılması; Dahiliye Vekilliğinin 7/6/933 tarih ve 390/-57 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri x Heyetince 8/6/933 te kabul olunmuştur.

8/6/933

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bg. V.

İsmet

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

Helvacı

Da. V.

S. Kayı

Ha. V. V.

S. Kayı

Ma. V.

M. K. K. K.

Mf. V.

K. K. K.

Na. V.

L. K. K.

İk. V.

S. İ. M. V.

S. K. K.

G. İ. V.

H. K. K.

Zr. V.

M. K. K.

08 01 02 37 43 9

EK-6. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 29.05.1933 tarih ve 030.18.01.02.36.40.13 nolu arşiv belgesi

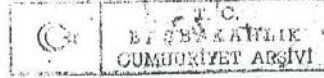
T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ Şube: Sayı: 14442	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ		
KARARNAME			
Ankara'da yapılacak yarış yeri ve stadyum için müracaat eden üç grup tarafından tanzim edilen ve Dahiliye Vekilliğinin 29/5/933 tarih ve 390/53 sayılı tezkeresi ile gönderilen ilişik proje ve plânın seçme şartnamesi ve minakasesinin ana ahtaları İcra Vekilleri Meclisinin 29/5/933 toplantısında tetkik edilerek tasdiki kararlaştırılmıştır.			
29/5/933			
REİSİCÜMHUR			
<i>İsmet İnönü</i>			
Bg. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
<i>İsmet İnönü</i>	<i>S. Sarıca</i>	<i>Ali Rıza</i>	<i>S. V. V.</i>
Ha. V. V.	Ma. V.	Mf. V.	Na. V.
<i>S. V. V.</i>	<i>M. V.</i>	<i>M. V.</i>	<i>L. V.</i>
İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
<i>İ. V.</i>	<i>S. İ. M. V.</i>	<i>G. İ. V.</i>	<i>Zr. V.</i>
030 18 01 02 36 40 13			

EK-7. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 19.06.1933 tarih ve 030.18.01.02.37.47.10 nolu arşiv belgesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube :
Sayı : 14609

KARARNAME

Ankarada yapılacak Stadyom ve Yarış yeri için hazırlanan plânlardan birinci ve ikincinin seçilmesi için 7,8/6/933 tarih ve 14448, 14525 sayılı kararnamelerle teşkil olunan Heyetin 15/6/933 tarihli uzun raporu İora Vekilleri Heyetinin 19/6/933 tarihli toplantısında görüşülerek İtalyan (Barosi ve Vietti Violi) projesinin Ankara ihtiyacına elverişli, teknik ve iktisadî esaslara uygun olduğu görülmekle teklif ve hile adı geçen İtalyan projesinin kabulüne karar verilmiştir.

19/6/933

REİSİCÜMHUR

Yazı M. H. H. H.

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

Ha. V. V.

Ma. V. V.

Mf. V.

Na. V.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

İk. V. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

030 18 01 02 37 47 10

EK-8. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 17.11.1937 tarih ve 490.01.569.2266.1. nolu arşiv belgesi

Türk Spor Kurumu Genel Merkezi [antet]

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine,

Mimar ve Mühendis Vietti-Violi, kendisine evvelce yaptırılmış olan Spor sahaları planlarının ücretini Kurumumuzdan istemektedir. Bugüne kadar yaptığı planların bir listesini ilişik olarak sunuyorum. Bunlardan bazılarının ücretlerinin mahallen, bazılarının da Partiden ödenilmiş olmak ihtimali bulunduğu gibi fiatları hakkında da bir malûmat mevcut değildir. Diğer taraftan, bütün bu planlar birer avan-proje'den ibaret olup detay planları da yapılmamıştır. Bu projelerin kabul edildiğine göre detaylarının da aynı mimar tarafından yapılmasında fayda görülmektedir. Burada bulunan vekiline de arzumuz bildirilmiş ve kendisinden teklif mektubu istenmiştir. Halen yapmış ve birer suretini Kuruma vermiş oldukları sahalardan avan projelerinin ücretlerinin Kurumca ödenmesi hususunda yüksek buyuruklarınızı rica eder, üstün saygılarımı sunarım.

T.S.K. Asbaşkanı Aydın Saylavı [imza: A.Menderes]

Ek: Mimar Vietti Violi'nin ücret istediği saha planlarının listesidir: (...)

EK-9. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri Kataloğu, 17.06.1938 tarih ve 490.01.569.2266.1. nolu arşiv belgesi

T.S.K. Genel Merkezi [antet]

Mimar Mühendis Vietti Violi,

(...) sizin teklifinizde gerek umumi planlar için bildirdiğiniz para miktarı ve gerekse detayları için tespit eylediğiniz yüzde nispeti ve inşaatın tarafınızdan kontrolü için düşündüğünüz fiatlar Spor Kurumunun maddi kabiliyetinin tahammül edemeyeceği derecede galidir.(...)

A.Menderes, R.Apak [imza]

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KORKMAZ, Zahide
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 29.11.1981 Ankara
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 0 (312) 356 53 61
 Faks : -
 e-mail : zahide_korkmaz@yahoo.com.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi /Mimarlık Bölümü	2008
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Mimarlık Bölümü	2004
Lise	Ankara Cumhuriyet Lisesi	1999

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2004	A&Z AKSU Mimarlık Bürosu	Mimar
2004 – 2006	Uludağ Mimarlık Müşavirlik ve Ticaret Ltd Ş.t.i	Mimar
2006 -	Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü Yapı İşleri ve Teknik Dairesi Başkanlığı	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Dekoratif öğeler ve takı tasarımı, kitap okuma, sinema ve tiyatro.